

Профессор
Ахмед Саим Кылавуз

ИСЛЯМ АКЪАИДИ

Къалай ислямий илимлер медресеси

Китапны азырлагъан: Асадуллах Т. Баиров
Муаррир: Энвер Къуртумер

**Бу китап профессор Ахмед Саим Къылавузнынъ
«Ислям акъаиди» китабы эсасында азырланды.**

Китапнынъ темелинде мешур илим адамы ве дин профессоры Саим Кылавузнынъ «Ислям акъаиди» китабы ер алгъан. Бу китапта, бутюн инджеликлеринен Ислямнынъ инам доктринасы айдынлатыла. Бутюн мевзулар мукъаддес Къуран-ы Керимге ве Эбу Ханифе, Шафии, Несефи, Шехристани, Матуриди, Эш'ари киби мешур Ислям алимлеринынъ фикирлерине эасланып талиль этиле.

Китап, Къырым Мусульманлары Диний Идареси тарафындан тасдыкъланып, медресе талебелери, имамлар ве динимиз эасларыны огренмеге истеген ватандашларымыз ичюн тевсие этиле.

© **Китапнынъ бутюн хакълары сакълыдыр.**

**Китап Къалай медресесининъ къол тутувинен
азырланды.**

Адрес: АРК, Джанкойский р-н, с. Майское, ул. Гаспринского, 1.
Тел / Факс: 8 (06 564) 50 691.

ИСЛЯМ АКЪАИДИ

(АКЪИДЕ)

Акъмесджит - 2010

СЁЗ БАШЫ

Ислям акъаидининъ темеллери

Хазрети Мухаммеднинъ кетирген энъ сонъ ве энъ мукеммель дин олгъан Ислямнынъ бутюн укюмлерини учъ кысымгъа больген алда огрен-мек мумкюн.

1. Итикъадий (иман) укюмлер.
2. Амелий укюмлер.
3. Ахлякъий укюмлер.

Итикъадий укюмлерни – акъаид ве келям ильми, укъукъий ве амелий укюмлерни – фыкъых ильми, ахлякъий укюмлерни исе тасаввуф ве ахлякъ илимлери огрене.

Бу китапнынъ макъсады – окъуйыджыгъа Ислямнынъ иман эсаслары мевзусында энъ кениш шекильде бильги бермектир.

Китап секиз болюктен ибарет. Ильк эки болюкте, акъаид ильмининъ тарифи, мевзусы, гъаеси ве усуллары акъкъында сёз юрсетиле. Экинджи болюк исе, иман, иманнынъ дереджелери, иман-амель арасындаки багъ ве имансызлыкънынъ зарарлары акъкъындадыр. Кългъан алты болюкте исе, айры-айры алты иман эсасы акъкъында бильги бериле.

Аллахкъа иман болюги, Аллахнынъ бар ве бир олувынен багълы акълий ве накълий делиллер, Аллахнынъ сыфатлары ве исимлери акъкъындадыр.

Мелеклерге иман болюгинде, мелеклер насыл варлыкълар олгъаны, оларнынъ вазифелери ве чешитлери акъкъында малюмат бериле.

Китапларгъа иман болюги, умумий оларакъ мукъаддес китаплар къаврамыны тарифлеген сонъ, Къуран-ы Керимден зель кельген китаплар акъкъында малюмат бере ве Къуран-ы Керимни башкъа китаплардан айыргъан хусусиетлери анълата.

Пейгъамберлерге иман болюги исе, пейгъамберлерге олгъан ихтияджны, пейгъамберлернинъ сыфатларыны, оларнынъ теблигъ эткен эсасларны, муджизелерни айдынлата.

Ахырет кунюне иман болюгинде, ахырет яшайышы ве онынъ башлангычы олгъан къыямет акъкъында сёз юрсетиле. Къыяметнинъ девирлери ве инсанларнынъ насыл мукъфат я да джеза кореджеклери айдынлатыла.

Къаза ве къадер болюгинде исе, къаза ве къадер терминлери анълатыла, бу къаврамларнен алякъалы олгъан эджель, рызкъ, тевеккуль киби мевзулар акъкъында малюмат бериле.

*Профессор
Ахмед Саим Кылавуз*

БИРИНДЖИ БОЛЮК

АКЪАИД ИЛЬМИ

МЕВЗУЛАР

- Дин недир
- Акъайднинъ тарифи
- Акъайднинъ мевзусы
- Акъайднинъ гъаеси
- Акъайднинъ усулы
- Башкъа ислямий илимлер арасындаки ери
- Акъайд илимининъ менбаалары

ДИН НЕДИР

Дин – акъыл саиби инсанны озь арзу-истеклеринен дюнья ве ахырет аятларында бахт ве сеадетке алып баргъан **иялхий къанундыр**.

АКЪАИД НЕДИР

Акъаид (عَقْد) сёзю, **акъд** тамырындан келип, акъиде келимесининъ чокълугъыдыр.

Акъд – багъламакъ ве тююмлемек демектир. Акъиде – гонъюльден багъланылгъан, инанылгъан шей демектир.

Акъаид ильми – Ислям дининде инанылмасы зарур олгъан хусусларны, диннинъ темель къаиде ве уюмлерини мейдангъа кетирген иман эсасларыны араштыргъан илимдир.

АКЪАИДНИНЪ МЕВЗУСЫ

Акъаид ильмининъ **мевзусы** – Ислям динининъ иманнен алякъалы уюмлеридир. Акъаид биринджи небетте Аллахнынъ бар ве бир олгъаныны, Онынъ юдже сыфат ве фииллерини анълата. Чюнки бутюн иман эсасларынынъ менбаасы Аллахкъа имандыр. Даа сонъра мелеклерге иман мевзусы огрениле. Сонъра да инсаниетни айдынлатмакъ ичюн Аллахнынъ пейгъамбер ёлламасы ве иляхий китаплар эндирмеси мевзусы анълатыла. Ве энъ сонъ Ахырет куню ве ахыреттеки алларнен, къаза ве къадер мевзусы айдынлатыла. Акъаид бу мевзуларны ачыкъ ве анълайышлы бир шекильде огрете.

АКЪАИДНИНЪ ГЪАЕСИ

Акъаид ильмининъ темель **гъаеси**, инсанларны дюньяда ве ахыретте сеадетке ириштирмектир. Бу темель макъсатнен берабер шу гъаелери де бар:

1. Иман эсасларыны ильмий делилленнен ве изаатларнен къуветлендирмек.

I. БОЛЮК

2. Инсанни иман меселелеринде такълит этювден къуртарып, тахкъикъ этильген темель узъре къурулгъан, сарсылмаз иман дереджесине юксельтмек.

3. Догъру ёлны арагъанларгъа ярдым этмек.

4. Ислям динини зарарлы тюшюнджелерден къорчаламакъ ве бу итиразларгъа къуветли делиллернен джевап бермек. Бойледже, иман эсасларыны къуветлендирмек.

5. Аллахтан гъайры танъры ве яратыджы олмагъаныны, яни Тевхид инамыны гонъюллерге ерлештирип, амеллернинъ самимий оларакъ ялынъыз Аллахнынъ ризасы ичюн ерине кетирильмесини теминлемек.

АКЪАИДНИНЪ УСУЛЫ

Акъаид ильми, итикъадий мевзуларны инджелегенде, усул оларакъ эм Къуран аетлери ве сахих хадислерден, эм де дуйгъулардан ве акъылдан фајдалана. Акъаид, Къуран-ы Керимнинъ ве Хазрети Пейгъамбернинъ ишандырув, догъру ёлгъа алып барув, севиндириув ве мужделев усулларыны къуллана.

Акъаид инсанларгъа инам¹ эсасларыны огретмек ве менисетмек ичюн, Къуран аетлерини ве Пейгъамберимизнинъ хадислерини эсас алып, илим ве акъылнынъ делиллерини де къуллана. Бойледже, акъаид эм накълий, эм де акълий делиллерни къулланар.

АКЪАИДНИНЪ БАШКЪА ИСЛЯМИЙ ИЛИМЛЕР АРАСЫНДАКИ ЕРИ

Акъаид Ислямий илимлер арасында муим бир ерге саиптир. Атта, акъаид - энъ муим ве мертебеси энъ юксек илимдир демек мумкюн. Чюнки бутюн диний илимлер бу илимге таяна.

Ислямий илимлер бир бинагъа бенъзесе, диннинъ инам эсасларыны талиль эткен акъаидни бу бинанынъ темели деп айтмакъ мумкюн. Дигер Ислямий илимлер исе, бинанынъ къатлары ве болюклери кибидир. Темельсиз бина насыл тюшюнильмесе, акъаидсиз Ислямий илимлер де тюшюнильмез.

Ислямда башта Аллахнынъ барлыгъына ве бирлигине, пейгъамберликке, ольген сонъ тирильмеге ве бунынъ киби эсасларгъа инанылмасы керек. Бу эсасларгъа инанмадан, диннинъ намаз, ораза, зекят, хадж киби

1. Инам - иман, инанч.

ибадетлери; джихад, тиджарет ве башкъа фыкъхий ве ахлякъий меселелерден бахс этмек мумкюн дегиль.

Къыскъасы, бутюн ислямий илимлер, акъаид ильмине мухтадждыр. Чюнки акъаид эм диннинъ темели, эм дигер илимлернинъ темелидир. Акъаиднинъ мевзулары, къуланган делиллери ве гъаеси де башкъа илимлерден даа устюндир.

АКЪАИД ИЛЬМИ НАСЫЛ ТЕМЕЛЛЕРГЕ ЭСАСЛАНА

Ислям акъаидининъ ильк ве энъ муим менбаасы Къуран-ы Керим, даа сонъра да сахих хадислердир. Ислям акъаидини мейдангъа кетирген эсаслар, Къуран-ы Керимде ве хадислерде ачыкъ оларакъ ер алган. Къуранда Аллахкъа, пейгъамберлерине, китаплагъа, мелеклерге, ахыретке, къаза ве къадерге иман мевзусунда чокъ аетлер бар. Хадис китапларында, иман, энбия, тевхид, дженнет, джихеннем, къадер, къыямет киби къысымларында иман эсасларынен алякъалы малюматлар бар.

Бунъа коре акъаиднинъ темелинде, Къуран аетлери, мутеватир ве сахих хадислер ерлешкен.

Акъаид ильми, ает ве хадислерни даа эйи анъламакъ, оларны айдынлатмакъ ве иман эсасларыны къуветлендирмек ичюн, экинджи ерде акъылны къуллана. Анджакъ акъыл, догърудан диний меселелерни ве иман эсасларыны мейдангъа кетиремез. Чюнки иман эсаслары, ялынъыз Аллах тарафындан къоюла биле.

Бир тарафтан Къуран аетлери ве сахих хадислерге, дигер тарафтан акъылгъа таянган акъаид ильмини окъумакъ ве огренмек чокъ фазилетли ве файдалыдыр.

МУСТАКЪИЛЬ ОКЪУВ ИЧЮН

Имамы Азам эбу Ханифе

Эбу Ханифе, Ислям дюнъясынынъ етиштирген энъ буюк алимлеринден бирисидир. О, кениш бильгиси, зийреклиги ве юксек ахлякынен Ислям дюнъясында бир йылдыз киби парылдап, мусульманларны айдыллатты ве оларгъа ёл косьтерди. Эбу Ханифе буюк алим олмакынен бир сырада Аллахкъа ибадетте, инсанларгъа яхшылыкъ япудва, догърулыкъта ве гузель ахлякъта нумюне олгъан бир Ислям алиמידир.

О, къыркъ йыл ятсынамазынынъ абдестинен саба намазыны къылды, яни геджелерни девамлы, юкъусыз ибадетнен кечирди. Намазнынъ бир рекятында Къуран-ы Керимни башындан сонъуна къадар окъуп чыкъкъаны бильдирилген. Эбу Ханифе Рамазан айында эр гедже бир кере ве кунъдюз бир кере олмакъ узьре джеми 60 кере Къуран-ы Керимни хатим эте эди.

Къысметини тиджарет япып къазангъан Эбу Ханифе догърулыкътан ич айрылмаз ве озюнден чокъ башкъаларны тюшюне эди. Бир къадын, онъа сатмакъ ичюн йипек бир урба кетире. Эбу Ханифе фиатыны сорай. Къадын да юз дирхем истей.

Эбу Ханифе:

- Бунынъ къыймети юзден фазладыр, къачкъа сатаджагъынъызны айтынъыз,- дей. Къадын юзер, юзер арттыраракъ 400 дирхемге къадар чыкъты. Эбу Ханифе:

- Даа да пааллы,- дей.

Къадын:

- Сен менимнен ойнайсынъмы шу?- деп ачувлана.

Эбу Ханифе:

- Янълыш анъладынъыз. Бир адам кетиринъ де, фиат къойдурайыкъ, - дей.

Къадын бир адам чагъыра ве сатаджакъ малына фиат къоймасыны истей. Эбу Ханифе бу урбаны беш юз дирхемге сатып ала. О, озю муштери олгъанына бакъмадан, сатыджынынъ менфаатыны къорчалай. Бунынънен о, догърулыкъ ве акъикъатперверлик мисали ола.

Эбу Ханифе, элли беш кере хаджылыкъкъа барып келе. Сонъ кересинде Кябенинъ ичине кирип, эки рекят намаз къыла. Намазнынъ биринджи рекятында Къураннынъ ярысыны, экинджи рекятында да дигер ярысыны окъуй. Бойле этип эки рекятлыкъ намазда Къуран-ы Керимни тамамлай.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Дин недир?
2. Динлер арасында Ислямнынъ ери насыл олгъаныны анылатынъ-ыз?
3. Акъайд недир? Лугъат ве термин маналарыны анылатынъыз.
4. Ислям акъаидининъ мевзусынен темель принципи акъкъында малюмат беринъиз.
5. Акъайднинъ гъаелери недир?
6. Акъайднинъ усулларыны анылатынъыз.
7. Акъайднинъ дигер Ислямий илимлер арасындаки ерини аныла-тынъыз.
8. Акъайднинъ таянган темеллери акъкъында бильги беринъиз.

ЭКИНДЖИ БОЛЮК

ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Иманнынъ тарифи
- Иманнынъ дереджелери
- Иманнен амель арасындаки багъ
- Иман ве имансызлыкъ джеэтинден инсанлар
- Куфюрнен ширк арасындаки фаркъ
- Ширкнинъ чешитлери

ИМАННЫНЪ ТАРИФИ

1. Иманнынъ келиме ве термин маналары

Иман келимеси, арап тилиндеки «**إيمان**» - «э-м-н» тамырындан кель-мектедир. *Иман* – бир инсанны тасдыкъламакъ ве догъру бильмек, айткъаныны къабул этмек, гонъюльден менимсемек, этрафтакилерге эминлик бермек, эминликте олмакъ, шубе ве шектен узакъ олмакъ, джан юректен инанмакъ маналарыны анылата.

Диний термин оларакъ исе *иман* – Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ, Аллах Тааладан кетирген къатиий уюмлерни къабул этмек, тасдыкъламакъ, керчек ве догъру олгъанына гонъюльден инанмакъ демектир.

2. Иман – къальбнен тасдыкълавдыр

Иман – Хазрети Пейгъамбернинъ бизге хабер берген шейлерни, озь арзу ве ирадемизнен къабул этмемиз ве буларгъа гонъюльден инанмамыздыр. Бунынъ ичюн иман, къальбнен алякъалы бир хусустыр.

Иманнынъ къальбнен тасдыкълав олгъаныны косътерген ает ве хадислер бар. Булардан базылары шулар:

Юдже Аллах, мунафыкълар² акъкъында шойле буюрды: **«Эй пейгъамбер, юреклери иман этмегени алда, агъызларынен «инандыкъ» деген кимселерден ве еудийлерден имансызлыкъ ичинде чапышкъанлар(нынъ алы) сени кедерлендирмесин»**.³ Бу аетте, иманнынъ къальбнен тасдыкълав олгъаны корюльмекте.

Бир башкъа аетте:

«Аллах кимни догъру ёлгъа къоймакъ истесе, онынъ къальбини Ислямгъа ачар»⁴, - деп буюрыла.

Эбедий оларакъ дженнетке киреджек инсанлар акъкъында Аллах шойле буюра: **«...Аллах бойледже, оларнынъ къальбине иманны язды ве оларны къатындан бир рухнен къуветлендирди...»**⁵.

Пейгъамбер эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем- бир хадислеринде шойле буюра: Аллах дженнетликлерни дженнетке, дженнемликлерни де джехеннемге къояджакъ, сонъра да **«Бакънынъ, къальбинде хардал къадар иманы олгъан бириси бар исе, оны джехеннемден**

2. Мунафыкъ – эки юзлю адам. Юрегинен инанмайып, тилинен инангъаныны сэйлеген инсан.

3. Маиде суреси, 41.

4. Эн'ам суреси, 125.

5. Муджаделе суреси, 22.

чыкъарынъ»⁶ -дейджек. Айрыджа пек чокъ хадислерде, къальбинде хардал, богъдай ве зерре къадар иман олгъан кимсенинъ сонъунда дженнетке киреджеги сёйленмекте.⁷

Ает ве хадислерде корюльгени киби, иманда эсас олгъан шей, къальбнен тасдыкъ этмектир. Бир кимсе тилинен инангъаныны сёйлесе биле, къальбинен тасдыкъ этмесе мумин сайылмаз. Анджакъ, къальбинен иман эткен киши, тильсиз исе, я да бириси тарафындан къоркъутылып, къяфир ве имансыз олгъаныны сёйлесе биле мумин сайылып. Бунынъ энъ ачыкъ мисали шу:

Сахабилерден Аммар б. Ясир, Къурейш мушриклерининъ⁸ агъыр эиетлерине ве къоркъутувларына даянамайып, къальбинен инангъаны алда, тилинен мусульман олмагъаныны, Хазрети Мухаммеднинъ -салляллаху алейхи ве селлем- дининден чыкъкъаныны сёйлеген эди. Бу вакъиа акъкъында аети кериме эндирильди ве Хазрети Аммарнынъ мумин бир кимсе олгъаны тасдыкълангъан эди.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْرَهٍ وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكَفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ *

«Ким иман эткенден сонъ, Аллахны инкяр этсе къальби иман толу олгъаны алда, (инкяргъа) зорлагъан башкъа, факъат ким къальбини къяфирликке ачар исе, иште, Аллахнынъ гъадабы оларгъадыр; олар ичюн буюк бир азап бардыр»⁹.

3. Иман – тильнен икърардыр

Икърар – юректеки инамнынъ тильнен сёйленмеси демек. Инсаннынъ къальбинде не олгъаны билинмегени ичюн, юректеки инамнынъ тильнен сёйленмеси керек. Бу сёзюне коре о инсангъа нисбетен муамеле япылып. Бунынъ ичюн икърар, иманнынъ парчасы дегиль – шартыдыр.

Къальблерде ненинъ гизли олгъаныны анджакъ Аллах билир. Биз, бир кимсенинъ иман эткенини я кендисининъ сёйлемесинен анълармыз, я да мумин олгъаныны косътерген джемаатнен намаз къылмакъ киби ибадет япмасындан анълармыз. О вакъыт о кишини мумин оларакъ танырмыз ве онъа мусульман муамелеси япармыз. Яни мусульман бир къадыннен эвлендире билирмиз, артында намаз къыла билирмиз. Сойгъан

6. Бухари, Иман, 15. Муслим, Иман, 82.

7. Бухари, Тевхид, 19; Муслим, Иман, 84, Тирмизи, 1, 61.

8. Мушрик – Аллахкъа ортакъ (ширк) къошкъан киши.

9. Нахл суреси, 106.

айваннынъ этини ашармыз, зекят ве ошюрни¹⁰ алырмыз. Ольгенде де дженазе намазыны кылар, мусульман мезарлыгына комермиз.

Иманда икърар пек муимдир. Пейгъамбер эфендимиз бир хадисинде шойле буюра: *«Къальбинде богъдай, арпа ве зерре къадар иман олып да, «Аллахтан башкъа Танъры ёкътыр. Мухаммед Онынъ эльчисидир!» деген кимсе джехеннемден чыкъар»*.¹¹

Тильнен икърар бу дередже муим олгъаны ичюн, «иман – къальбнен тасдыкъ этмек ве тильнен икърар олмакътан ибареттир» деп тарифлене.

Гонъюльден инанмайып тильнен инангъаныны сёйлеген киши, бизлер ичюн мусульман кибидир. Чюнки биз инсаннынъ юрегиндекилерни бильмемиз мумкюн дегиль. Анджакъ бойле инсанлар ахыретте, мунафыкъ оларакъ эбедий джехеннемде къаладжакълар.

Нетидже оларакъ, къальбнен тасдыкъламакъ, иманнынъ асылыдыр, темелидир. Тильнен икърар исе бу асыл ве керчекнинъ инсанларгъа илян этилювидир.

ИМАННЫНЪ ДЕРЕДЖЕЛЕРИ

1. Иджмалий иман

Иджмалий иман – Аллахкъа, Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ Аллахнынъ пейгъамбери олгъанына ве онынъ бильдирген эр шейге толусынен инанмакътыр. Келимеи тевхидни я да Келимеи шахадетни сёйлеген кимсе, иджмалий имангъа саиптир.

Иджмалий имангъа саип олгъан кимсе муминдир. Чюнки Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: *«Рабби оларакъ Аллахны, дини оларакъ Ислямны, ресули оларакъ Мухаммедни таныйым деген кимсе, иманнынъ лезетини алгъандыр»*.¹²

Иджмалий иманны тариф эткен бу хадисте Раб оларакъ Аллахны, ресуль оларакъ Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-ни, дин оларакъ Ислямны къабул ве тасдыкъ эткен кимсенинъ мумин сайыладжагъы корюльмекте.

Акъыл саиби олып, пишкинлик яшына кельген эр инсаннынъ иджмалий имангъа саип олмасы зарурдыр. Анджакъ иманнынъ кемалгъа ирмеси ичюн тафсилий алгъа кетирильмеси керек.

10. Ошюр – зираат махсулларындан берильген 1/10 микъдарында зекят.

11. Бухари, Иман, 33; Тирмизи, Джехеннем, 9. Ибн Мадже, Зухд, 37.

12. Эбу Давуд, Саят, 1529.

2. Тафсилий иман

Тафсилий иман – Аллах тарафындан бильдирильген ве Пейгъамберимиз тарафындан теблигъ этильген хусусларнынъ эр бирини айры-айры бильмек ве хакъ ве догъру олгъанына къатиий оларакъ инанмакътыр.

ИМАННЫНЪ АРТМАСЫ Я ДА ЭКСИЛЬМЕСИ

Иманда артма я да эксильме олмаз. Иман эсаслары беллидир. Бу эсаслар не сайы оларакъ, не де кейфиет оларакъ деньишмез, бунынъ ичюн де иманда эксильме я да артма олмаз. Эгер иманда эксильме я да артма олса эди, иманнынъ шартларындан бирине инанмагъан кишиге «кяфир» дейильмез эди, ялынъыз «иманы эксик бир мумин» дейилир эди.

Демек ки, иманда артма ве эксильме олмаз. Иман, анджакъ къуветленир я да зайыфлар.

ИМАННЫНЪ КЪУВЕТЛИ Я ДА ЗАЙЫФ ОЛМАСЫ

Иман я къуветли, я да зайыф олур. Базы ает ве хадислерде иманнынъ артмасы ве эксильмеси, иманнынъ къуветленип зайыфламасы манасындадыр.

Меселя: **«Иманларыны арттырмакъ ичюн муминлернинъ юреклерине эминлик берген одыр...»**¹³ аетинде иманнынъ артмасындан сёз этиле, амма бу ает иманнынъ къуветленмеси оларакъ изаатлангъан.

Мевзунен алякъалы оларакъ бир ает даа:

«Муминлер душман ордусыны корьгенлери вакъыт: «Иште, Аллах ве Ресулининъ бизге ваде эткен шей будыр! Аллах ве Ресули догъру сёйлегендир», дедилер. Бу (ордуларнынъ кельмеси), оларнынъ анджакъ иманларыны ве Аллахкъа багълылыкъларыны арттырды».¹⁴ Бу аетте «иманларнынъ артмасындан» бахс этиле. Бу «артма» ифадеси де къуветленме манасындадыр.

Чюнки инанылмасы керек олгъан эсаслар беллидир ве бу темеллер ич бир заман деньишмез. Инсан я муминдир я да дегильдир. Бу эки къаврам арасында башкъа бир мертебе ёкъ. Иман эсасларындан бирине инанмагъан киши мумин сайылмаз.

13. Фетх суреси, 4.

14. Ахзаб суреси, 22.

Мешур ислям алими имам Азам Эбу Ханифе бу мевзуда шойле бурды:

*«Иман эксильмез ве артмаз, чюнки иманынъ артмасы имансызлыкънынъ эксильмесинен, иманнынъ эксильмеси исе куфюрнинъ артмасынен мумкюндир. Бу алда инсан, айны вакъытта эм мумин, эм кяфир олмасы керек. Бу исе мумкюн дегильдир».*¹⁵

Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- де иманнынъ къуветли я да зайыф ола биледжегини базы хадислеринде шойле анълата:

*«Сизден ким мункер (Ислямнынъ ясакъ эткен иш) коръсе, оны элинен денъиштирсин (япылмасына мани олсун). Бунъа кучю етмесе, тилинен (токътатсын), бунъа да кучю етмесе къальбинен къаршы олсун. Бу (кальбинен къаршы олмакъ) исе иманнынъ энъ зайыф дереджесидир».*¹⁶

Муминлер ичинде эм къуветли, эм зайыф иманлы кишилер бар. Аллах ёлунда джаныны ве малыны феда этмектен чекинмеген муминнинъ иманынен, факъыркъа садакъа биле берип оламагъан бир мумин арасында эльбетте дередже оларакъ фаркъ бардыр. Ибадетлерини вакътында ве текмиль оларакъ ерине кетирген бир мусульманнынъ иманы, ибадетлерини къачыргъан бир мусульманнынъ иманындан даа къуветлидир. Чюнки ибадет, иманны къуветлендирир.

Бундан шу нетидже чыкъа:

Иманда артма ве эксильме олмаз, къуветленме ве зайыфлама олуру.

ИМАННЫНЪ СЫХХАТЫ ВЕ БУ СЫХХАТНЫНЪ ШАРТЛАРЫ

Иманнынъ сыххаты – иманнынъ эксиксиз, къусурсыз олмасы ве Аллах къатында къабул этиледжек кейфиетте олмасы демектир.

Иманнынъ сыххатынынъ шартлары шулардыр:

1. Иман бир бутюн олмасы керек. Иманнынъ шартлары бир-биринен багълы олып, бир бутюнлик ичиндедир. Иман къабул этильмеси ичюн иман шартларынынъ эписине инанмакъ керек. Иман эсасларындан бир данесини къабул этмеген кимсе, иман эткен сайылмаз. Меселя: бир инсан иман шартларынынъ эписине инанып, ахырет кунюне инанмаса мумин къабул этильмез.

15. Али Эль-Къари «Шерх-уль фикх-иль акбар», с. 79 (Египет 1373 с.).

16. М. Али Насиф, эт-Тадж-уль Джамииу лиль Усул фи Эхадис-ир Ресуль, дж. 1, с. 29.

2. Иман къатиий олмасы керек. Зан ве шубелерден узакъ олмалы. Иман шартларындан бирисине шубе эткен кимсе мумин дегильдир.

3. Иман олюм эснасында олмамасы керек. Олюм аны – омюрнинъ биткени бир вакъыт. Бу вакъытка къадар иман этмеген кимсенинъ оледжек анда иман этмеси сайылмаз.

4. Диний уюмлерни эйи, догъру ве икметли оларакъ къабул этмек керек. Буны япмагъан кишининъ иманы къабул этильмез.

5. Диний уюмлерни денъиштирмеден къабул этмек керек. Харамларгъа хелял, хелялларгъа харам деген киши иман эткен сайылмаз.

ИМАННЕН АМЕЛЬ АРАСЫНДАКИ БАГЪ

Келиме оларакъ *амель* – билип ве истеп япылгъан яхшы я да ярамай бир иш.

Диний термин оларакъ *амель* – эмир этильген иш-арекетни билип ве истеп япмакъ демектир. Месея: намаз къылмакъ, ораза тутмакъ, джихад этмек – амельдир.

1. Амель иманнынъ парчасымы

Иманнен амель, бир-бирине сым-сыкъы багълыдыр. Эхли суннетке коре, амель иманнынъ парчасы дегильдир. Ислям тарихы боюнджа мусульманлар арасында чыкъкъан базы фыркълар, амельни иманнынъ бир парчасы оларакъ къабул эттилер. Анджакъ бу анълайыш Ислямнынъ темель уюмлерине терс тюше. Чюнки Ислямнынъ темель менбаалары олгъан Къуран ве суннетте амельнен иман бир-биринден айры къабул этиле.

Къуран-и Керимде шойле буюрыла:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِّ *

«Иман этип эйи амель ишлегенлер, махлюкъларнынъ энъ хайырлысы олардыр».¹⁷

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ *

«Иман этип салих амель ишлегенлер ичюн эксильмеген ве девам эткен бир эйилик бар».¹⁸

17. Беййине суреси, 7.

18. Тин суреси, 6.

وَالْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ *

«Асргъа емин этерим ки, инсан зиян ичиндедир. Анджакъ иман этип, салих амеллер ишлегенлер, бир-бирине акъикъатны ве сабырны тевсие эткенлер зиянда дегильдир».¹⁹

Бутюн бу аетлерде, иманнен амель айры анъыла. Эгер амель иманнынъ парчасы олса эди, экиси бирден анъылмаз эди. Демек ки, амель – имандан айрыдыр.

Ресулюллах иманны тариф эткенде:

«Иман – Аллахкъа, мелеклерине, китапларына, пейгъамберлерине, ахырет кунюне, къадерге, хайыр ве шернинъ Аллахтан олгъанына инанмангъыр»²⁰ деп анълата.

Хадисте иманнынъ ичине амельни алмай. Демек ки, **амель – имандан бир парча дегиль**.

2. Амелънен иман бир-бирине насыл багълы

Мусульман олманынъ ильк шарты, бутюн шубелерден узакъ, сагълам ве самимий бир имангъа саип олмакътыр. Ибадетлер Аллах тарафындан къабул этильмеси ичюн, башта имангъа саип олмакъ керек. Мумин олмагъан бир кимсенинъ ибадет этмеси мумкюн дегиль.

Иман, инсангъа ибадет эттирив. Аллахкъа инангъан, Онынъ ёллагъан китапларнынъ хакъ олгъанына инангъан бир кимсе, Аллахнынъ эмирлерине ерине кетирир. Пейгъамберлерге иман эткен кимсе, оларны орьнек алыр ве олар киби ибадет этмеге тырышыр. Ахырет кунюне инангъан кимсе Аллаху Таалаянынъ эмирлерине ерине кетирип, ясакъларындан сакъынмакъ яни ибадетлерни эда этип, кендисини джехеннем азабындан къорчаламагъа тырышыр, дженнетке къавушмагъа гъайрет этер.

Ибадетлер иманны къуветлендирир. Инсан, кундье беш кере Аллахнынъ оюнде эгилип, онынъ буюклигини, къудретини, шефкъат ве мерхаметини даа эйи анълар. Нетиджеде де Аллахкъа олгъан иманы ве севгиси къуветленир.

Демек, Аллах – амельсиз иман истемей. **Аллахнынъ разылыгъы ичюн иман этменинъ янында амель этмек де зарурдыр**.

19. Аср суреси, 1-3.

20. Муслим, Иман, 1, 6; Тирмизи, Иман, 4.

3. Иманның мертебелери

Иман, такълидий ве тахкъикъий оларакъ – экиге айырыла.

а. *Такълидий иман* – бир кимсенинъ, араштырма япмадан, башкъаларындан дуйып я да ал ве арекетлеринден корип оларгъа таби олмасы суретинен япылгъан иман. Месея: Мусульман бир къорантада оськен бир бала, анасындан ве бабасындан корип, Ислямны менимсемеси, такълидий имандыр. Иманнынъ биринджи мертебеси будыр.

б. *Тахкъикъий иман* – Ислямнынъ иман эсасларыны араштырып, деллелерини огренип, юрекнен ве акъылнен инанмакъ суретинен къабул этильген имандыр. Бу да иманнынъ экинджи ве усть мертебесидир.

Иман такълидий оларакъ къалса, иман эсасларына къаршы япылгъан итиразлар къаршысында зайыф къалыр, даянамаз. Бунынъ ичюн инсан, иманны такълиттен къуртарып тахкъикъке юксельтмели.

4. Буюк гунях ве иман

Буюк гунях (кебире) – Аллахнынъ ясакъ эткен бир иш-арекетни ишлемек демектир. Месея: адам ольдюрмек, ана ве бабагъа къаршы кельмек, ялан сёйлемек, ички ичмек, зина этмек, фаиз (процент) алмакъ ве бермек буюк гуняхлардан. Аллахкъа ширк къошмакъ да буюк гуняхлардандыр. Анджакъ ширк, иманны ёкъ этер. Аллаху Таала ширкни, яни кендисине ортакъ къошулмасыны афу этмез, башкъа гуняхларны истесе афу этер:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا *

«Аллах, кендисине ортакъ кошулмасыны асла багъышламаз; бундан башкъасыны (гуняхларны), истеген кимсе ичюн багъышлар...».²¹

Ширктен башкъа буюк гунях ишлеген кишининъ алы, Къуран ве суннетке коре шойледир:

а. Инангъан бир кимсе, буюк гунях ишлегени вакъыт кяфир олмаз; анджакъ гуняхкяр олур. Аллах истесе оны афу этер, истесе афу этмез – джезаландырыр.

21. Ниса суреси, 48.

Аллаху Таалы, Къуран-ы Керимде шойле буюра:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ *

«Де ки: Эй, озьлерине къаршы сынъырларны ашкъан къулларым! Аллахнынъ рахметинден умют кесменъ! Чюнки Аллах, бутюн гуняхларны багъышлар. Шубесиз ки, о чокъ багъышлайыджы, чокъ мерхаметлидир».²²

Бу аеттен анълашылгъаны киби, Аллах гуняхкяр бир кимсени афу эте билир. Бунынъ ичюн инсан Аллахнынъ рахметинден умют кесмемеси керек. Амма, эльбетте эгер инсан япкъан гуняхындан вазгечип, тевбе эткен олса.

Буюк гунях ишлемек, инсанны динден чыкъармаз. Чюнки динден чыкъмакъ демек, куфюрге кирмек демектир. Аллах исе куфюрни афу этмез. Бу пек чокъ аетте беян этильгендир.²³ Демек ки, буюк гунях ишлемек инсанны куфюрге тюшюрмез.

б. Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюра: *«Самимий иманы олгъан бир мусульманнынъ япкъан ишлери шойле такъдир этилир. Япкъан эр зйилик ичюн энъ аз он олмакъ узьре еди юз къадар севап берилир. Япкъан бир яманлыкъ ичюн де, Аллах афу этмесе, бир гунях язылыр».*²⁴ Бу хадис, мумин бир кимсенинъ япкъан яманлыкъ себебинен динден чыкъмагъаныны косътере. Анджакъ, бойле инсан гуняхкяр олур.

в. Пейгъамбер Эфендимиз, бир башкъа хадисинде шойле буюра: *«Юрегинде зерре къадар иман олгъан кимсе, атештен (джехеннемден) чыкъаджакъ».*²⁵ Гунях ишлеген мумин киши, Аллах афу этмесе джехеннемге киреджек, гуняхыны темизлейджек къадар джеза кореджек, сонъра да дженнетке киреджек. Эгер буюк гунях ишлеген кимсе къафир олса эди, джехеннемден чыкъмаз эди. Чюнки къафир, джехеннемде эбедий оларакъ къаладжакъ.

Нетидже: иман эсасларына там оларакъ инангъан эр кимсе муминдир. Бу инсан буюк гунях ишлесе де къафир олмаз, гуняхкяр олур. Тевбе этсе, Аллах онынъ тевбесини къабул этсе, гуняхларыны багъышлар, къабул этмесе онъа азап берир.

Буюк гунях ишлемек инсанны динден чыкъармаса да, онынъ иманыны зайыфлатыр. Кучюк гуняхларны девамлы япмакъ да буюк гунях олур.

22. Зумер суреси, 53.

23. Али Имран суреси, 91.

24. Бухари, Иман, 31; Несаи, Иман, 10.

25. Тирмизи, Сыфаты Джебеннем, 2601.

Чюнки кучюк гуняхны япмакъята исрар этмек буюк гуняхтыр. Онынъ ичюн эр бир мусульман, кучюк олсун, буюк олсун эр тюрлю гуняхтан къачын-малы.

ИМАН ВЕ ИМАНСЫЗЛЫКЪ ДЖЕЭТИНДЕН ИНСАНЛАР

Инсанлар, иман эсасларына нисбетен арекетлерине коре дёрт сыныфкъа айрылалар.

1. Мумин – Аллахнынъ барлыгына ве бирлигине, Хазрети Мухаммед -салляллаху алейхи ве селлем-нинъ Аллахнынъ къулу ве ресули олгъанына ве онынъ Аллахтан кетирген эр шейге къатий оларакъ юректен инангъан ве тасдыкълагъан кишиге мумин дейлир.

Мумин оларакъ вефат эткен киши, эгер джаныны иманнен берген олса, ахыретте дженнетке киреджек. Эгер гуняхлары савапларындан даа чокъ олса, Аллах да оны багъышламаса, гуняхлары темизленгендже джехеннемде азап корер ве сонъра дженнетке кирер. Яни мумин джехеннемде эбедий оларакъ къалмаз.²⁶

2. Кяфир – иман эсасларына я да бу эсаслардан бирисине инанмагъан, Аллах тарафындан бильдирилген ве Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- тарафындан да теблигъ этильген хусусларнынъ хакъ ве догъру олгъаныны къабул этмеген кимседир. Кяфир, иман этмеден вефат этсе ахыретте эбедий оларакъ джехеннемде къаладжакътыр.²⁷

3. Мунафыкъ – иман эсасларына къальбинен инанмагъан, анджакъ тилинен инангъаныны сёйлеген ве мумин киби арекет эткен кимсеге мунафыкъ дейлир. Мунафыкъ, бу алда ольсе ахыретте джехеннемнинъ энъ аст табакъасына кирип азап кореджек ве о ерде эбедий оларакъ къаладжакътыр.²⁸

Къуран мунафыкъларнынъ энъ фена инсанлар олгъаныны бильдире.²⁹

4. Мушрик – Аллахкъа ортакъ къошкъан киши. Аллахкъа инанып да, онъа затында, сыфатларында я да фииллеринде ортакъ къошкъан кимсеге мушрик дейлир. Бу кимсе, Аллахтан башкъа чешитли иляхларгъа табыныр; Аллахкъа аит сыфатларны ве фииллерни башкъа махлюкъларгъа нисбет этер. Месея: путларгъа табынып, оларнынъ кучъ ве къудрет саиби олгъанына ве кендисини беля ве мусибетлерден къорчалайджагына инангъан кимсе – мушриктир.

26. Тирмизи, Сыфаты Джеэннем, 2601.

27. Зумер суреси, 71-72.

28. Ниса суреси, 145; Бакъара суреси, 8-10; Хадид суреси, 13-15.

29. Бакъара суреси, 12, 204-206; Тевбе суреси, 74.

Мушрик бу ал узьре ольсе, ахыретте джехеннемге киреджек ве онда эбедий оларакъ къаладжакъ.³⁰

Кяфир, мунафыкъ ве мушрик темельде бирлер.³¹ Къуран бу кимселернинъ ахыретте айны джезагъа огърайджакъларыны бильдире.³²

КУФЮРНЕН ШИРК АРАСЫНДАКИ ФАРКЪ

Куфюр (الكُفْرُ) – иман эсасларынынъ эписини я да бу эсаслардан бирини инкяр этмек я да Аллах тарафындан бильдирилген ве Пейгъамберимиз тарафындан теблигъ этильген динни хакъ ве догъру олгъаныны къабул этмемектир.

Ширк (الشِّرْكُ) – Аллахкъа ортакъ къошмакъ, ондан башкъа иляхларгъа табынмакътыр.

Мушрик олгъан бир кимсе, айны вакъытта кяфирдир. Амма эр кяфир мушрик дегиль. Путларгъа табынган кимсе, бу арекети себебинен кяфир ола. Чюнки Аллахнынъ бирлигини ред эткендир. Аллах, ширк къошкъан кимсенинъ кяфир олгъаныны шойле анълата:

سُنِّقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا
* وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ *

«Аллахкъа ортакъ къошмалары себебинен кяфирлернинъ юреклерине къоркъу къояджакъмыз. Аллах, о ширк къошкъан шейлерге ич бир кучъ бермегендир. Бу кишилернинъ бараджакъ ери джехеннемдир. О не яман бир ердир».³³

ШИРКНИНЪ ЧЕШИТЛЕРИ

Ширк беш чешиттир:

1. Истикълял ширки – Аллахнынъ бирлигини къабул этмемек. Аллахтан башкъа танърыларгъа инанмакъ. Зороастризмде³⁴ олгъаны киби, эйилик ве феналыкъ танърыларынынъ бар олгъанына инанган киши бу ширкке кире.

30. Ниса суреси, 117, 121; Юнус суреси, 68-69; Бейине суреси, 6.

31. Али Имран суреси, 151; Араф суреси, 191-195.

32. Фетх суреси, 6; Бакъара суреси, 6-7, 10.

33. Али Имран суреси, 151.

34. Зороастризм - атешперестлик, атешке табынмакъ.

2. Төбъиз ширки – Аллахнынъ бирден чокъ унсурдан мейдангъа кельгенини къабул этмек. Христианлыкънынъ теслис (троица) инамы киби. Аллахнынъ Баба, Огъул ве Мукъаддес Рух оларакъ учъ унсурдан мейдангъа кельгенине инанмакъ.

3. Такъриб ширки – Аллахкъа инангъаны алда, путларны Онъа якълаштыргъан ве Онынъ къатында шефаатчи оладжакъларына инанмакъ. Джахилие девири арапларынынъ якъан ширк шекли будыр.

4. Такълид ширки – Мушрик олгъан аталарынынъ инамларыны такълид этип, девам эттиргенлернинъ ширки.

5. Эсбап ширки – табиаттаки къанунларнынъ Аллах тарафындан къоюлгъанына инанмайып, озь-озюнден мейдангъа кельгенине инанмакъ, бойледже, Аллахтан башкъа кучълернинъ бар олгъанына инанмакъ.³⁵

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Иман недир? Ыстылаий ве лугъат маналарыны анълатынъыз.
2. Иманда тасдыкъ ве икърарны къыскъаджа айдынлатынъыз.
3. Иджмалий ве тафсилий иман акъкъында билги беринъиз.
4. Иманнынъ артмасы я да эксильмеси мумкюнми? Бу мевзуны къыскъаджа анълатынъыз.

5. Иманнынъ къуветли ве зайыф олмасыны анълатынъыз.
6. Иманнынъ сыххати не демек? Къыскъаджа анълатынъыз.
7. Иманнынъ сыххатынынъ шартларыны айтынъыз.
8. Иманнен амель арасындаки багъны къыскъаджа анълатынъыз.
9. Иманнынъ мертебелери (такълидий ве тахкъикъий иман) акъкъында малюмат беринъиз.
10. Буюк гунях ишлеменинъ имангъа насыл тесир эткенини анълатынъыз.
11. Мумин ким? Анълатынъыз.
12. Кяфир деп кимге айтылыр? Анълатынъыз.
13. Мунафыкъ ве мушрик деп кимге айтыла? Къыскъаджа анълатынъыз.
14. Куфюрнен ширк арасындаки фаркъны бельгиленъиз.
15. Ширкнинъ чешитлерини тариф этинъиз.

35. Измирли Исмаил Хакъкъы, «Янъы келям ильми», (Истанбул, 1340), джылт 2, с. 102-103.

УЧЮНДЖИ БОЛЮК

АЛЛАХКЪА ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Аллахкъа иман
- Аллахнынъ бар ве бир олмасы (делиллер)
- Аллахнынъ сыфатлары
- Аллахнынъ исимлери

АЛЛАХКЪА ИМАН

Аллахкъа иман – Аллахнынъ барлыгына, бирлигине, энъ мукем-мель ве юдже сыфатларгъа саип олгъанына, зайыф сыфатлардан да узакъ олгъанына шубеленмеден, къатиий оларакъ инанмакъ демектир.

Аллахкъа иман, бутюн иляхий динлернинъ темелинде бар. Чюнки бутюн иляхий динлер Аллах тарафындан ёлланылгъандыр. Бу динлерге коре эр шейни яраткъан, яшаткъан, алемни идаре эткен, махлюкъларгъа рызкъ берген, тирильткен ве ольдюрген Аллахтыр. Аллах, махлюкъларнынъ асыл себебидир. О олмаса эди, джанлы я да джансыз ич бир махлюкъ мейдангъа кельмез эди.

Ислямнынъ иман эсасларынынъ темелинде де Аллахкъа иман бар. Чюнки мелеклерни яраткъан, Пейгъамберлерни инсанлар арасындан сайлап ёллагъан, китапларны эндирген, къадер ве къазаны такъдир этип идаре эткен, ахырет яшайышыны яраткъан Аллахтыр. Аллахкъа инанмагъан кимсенинъ, башкъа иман эсасларына иман этмеси файда бермез.

Акъыллы олгъан эр инсан Аллахкъа инанмасы зарур. Чюнки о, акъылы саесинде Аллахны таныр. Кендинден башлап къяинатны ве махлюкъларны, буларнынъ не ерден ве насыл кельгенлерини ибретнен тюшюнир, буларны ёкътан бар эткен бир яратыджынынъ бар олгъаныны анълар.

Аллах инамы, инсанда догъгъан вакътындан итибарен бар. Чюнки Аллах Таала, инсанны бу фытрат узеринде яратты. Пейгъамберимиз: «Эр бала Ислям табиаты узерине догъар»³⁶, демесинен бу акъикъаткъа дикъкъат чеккен.

Къяинатнынъ бар олмасы да Аллахнынъ барлыгына ве бирлигине делильдир. Чюнки къяинат, озь озюнден мейдангъа кельмеди. Бир ине биле озь озюнден мейдангъа келемесе, сайысыз махлюкъларнен толу бу уджсуз-буджакъсыз къяинатнынъ да озь озюнден бар оламайджакъгы бир керчек. Бу махлюкъларнынъ, эльбет, бир яратыджысы бар.

Къяинат ве ичиндеки махлюкълар сонърадан яратылгъандыр. Сонърадан мейдангъа кельген бир шейнинъ оны бар эткенге ихтияджи бар. ***Иште, бу бар этиджи, яратыджи, эр шейни бильген, корьген, эр шейге кучю эткен, ич бир шейге мухтадж олмагъан, эзелий ве эбедий олгъан – Аллах Тааладыр.***

Алемде мукеммель бир тертип бар. Къяинат, яратылгъаны кунюнден бу куньгедже белли бир къанунлар ичинде арекет эте. Бу тертипни анджакъ, юдже бир кучь, сонъсуз илим ве ираде саиби къура билир. ***Иште,***

36. Тирмизи, Къадер, 2223, 2224

о «юдже яратыджы» – сонъсуз бир илим ве къудрет сауби олгъан, эши ве бенъзери олмагъан Аллах Таалядыр.

Аллах бар ве бирдир. Ондан башкъа яратыджы, ондан башкъа илях ёкътыр. Эгер башкъа илях олса эди, къяинатта бойле мукеммель бир низам олмаз эди. Чюнки эр илях, кенди истек ве ирадесине коре арекет этер эди. О вакъытта алемде къарышыкълыкъ ве низамсызлыкъ олур эди. Албуки, алемде ич бир низамсызлыкъ ёкъ. Бу да Аллахнынъ бир олгъаныны исбат этмекте.

Аллахкъа иман этмек инсангъа не къазандыра

Аллахнынъ барлыгъына ве бирлигине инанмакъ, инсангъа сеадет берир. Чюнки Аллахкъа инангъан кимсе, онъа къуллукъ эте. Аллахкъа къуллукъ этмек де онъа бахт ве раатлыкъ бере.

Аллахкъа инанмакъ, инсаннынъ ирадесини къуветлендирир, онъа эминлик дуйгъусы къазандырыр. Аллахкъа инангъан инсан, беля ве мусибетлер къаршысында бунынъ бир имтиан олгъаныны я да гунахларынынъ багъышланаджагъыны билир. Бу беля ве мусибетлерге сабыр этсе, Аллах къатында маневий дереджесининъ артаджагъына ишаныр.

Аллахкъа инанмакъ, инсангъа зорлукъларгъа даянма кучюни бере. Инсан, кучю етмеген бир алда, Аллахкъа дуа этер, Ондан ярдым истер. Аллахнынъ кендисине ярдым этеджегине самимий оларакъ инанса, бу инам инсангъа зорлукълар къаршысында сабыр этип даянма кучю берир.

Аллахкъа иман этмек, инсаннынъ къальбини, акъылыны яман тюшюнджелерден темизлер ве ахлякъыны гузеллештирир. Чюнки инангъан кимсе, Аллахнынъ харам эткен яман сёз ве арекетлерден узақъ турар. Ич кимсеге яманлыкъ япмаз, башкъаларынынъ хакъларыны къорчалар; инсанларгъа даима эйилик япмагъа, ярдымджы олмагъа тырышыр.

Аллахкъа иман этмек, инсангъа ахырет сеадетини берир. Чюнки Аллахкъа инангъан ве онъа къуллукъ эткен кимсе ахыретте къуртуладжакъ ве дженнетке къавушаджакъ.

Иман – билип, анълап ве истеп инанмакътыр

Инсан, Аллахны танымакъ ичюн Онынъ исим ве сыфатларыны огренмели, анджакъ бундан сонъра онынъ юджелигини анълар ве Онъа истекнен инаныр. Къуветли иман – такълидий дегиль, тахкъикъий олгъан имандыр. Тахкъикъий иман да – Аллахкъа билип, анълап ве истеп инанмакътыр. Бильги, акъыл, ираде ве юректен инанмагъа таянгъан иман къуветли имандыр.

Аллаху Таалянынъ затыны къаврамакъ мумкюн дегиль. Факъат Аллахны исим ве сыфатларынен танымакъ мумкюн. Онынъ сыфатларыны огренген инсаннынъ эм къальби, эм акъылы Аллахнынъ барлыгы мевзусына къанаатланыр ве ишаныр. Бойле вазиятте инсаннынъ иманы сагълам ве къуветли олур.

АЛЛАХНЫНЪ БАР ВЕ БИР ОЛМАСЫ

Аллаху Таалянынъ барлыгы ве бирлиги мевзусында алимлер тарафындан пек чокъ делиль ортагъа къоюлгъандыр. Бу делиллер, акълий ве накълий олмакъ узере эки къысымдыр.

Накълий делиллер Къуран-ы Керимден ве хадислерден алынган делиллердир.

Акълий делиллер де инсан акъылынынъ ве мантигынынъ къинаттаки махлюкълардан ве вакъиалардан алгъан нетиджелерге таяна.

1. Аллахнынъ бар ве бир олгъаны акъкъында акълий делиллер

Аллах инамы инсан ичюн зарурий ве яратылышындан олгъан бир дуйгъудыр. Бу себепле Аллахнынъ бар олгъаныны исбатламакъ ичюн делиль къыдырмагъа, мантикый ве акълий делиллер кетирмеге ихтиядж ёкъ. Табиаты бозулмагъан, руху хасталанмагъан эр инсан, Аллахнынъ бар ве бир олгъаныны тапар ве анълар.

Инсан, озюне ве этрафындаки дюньягъа бакъып, Аллахнынъ бар олгъаныны косьтерген чокътан чокъ делиллер корер.

سُنُّرِهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوْ لَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ
أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ *

«Инсанларгъа уфукъларда ве озь-озьлеринде аетлеримизни косьтереджекмиз ки, Онынъ керчек олгъаны эйидже белли олсун. Раббининъ эр шейге шаат олмасы етмейми?»³⁷

Бу аетни эсас алып, инсаннынъ озюне ве этрафындаки алемге бакъылып, Аллахнынъ бар олгъаны акъкъында акълий делиллер азырлангъандыр.

37. Фуссилет суреси, 53.

а. Фытрат делили

Табиаты бозулмагъан эр бир инсан, кенди кучь ве къветининъ устюнде, къудрет саиби бир яратыджыны къабул этер. Аллахнынъ бар олгъанына инанмакъ инсанда табиий бир дуйгъу ве анълайыштыр. Инсандаки Аллах анълайышынынъ мейдангъа кельмесинде инсаннынъ озь гъайрети, тюшонджеси ве акъыл юрютмеси ёкътыр. Инсан, башына беля кельгени вакъыт я да кедерли анларында Аллахкъа, я да юдже бир кучьке сыгъыныр ве Онъа дуа этер. Бу мевзуда бир аетте Аллах шойле буюра:

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَا لِحَبِيْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ *

«Инсангъа бир зарар кельгени вакъыт, ятып, отурып я да аякъта тургъан еринде бизге дуа этер. Анджакъ биз ондан о дертни алгъанджа, бизге дуа эткенини унутыр ве кечип кетер».³⁸

б. Худус делили

Бу делиль акъайд алимлеринынъ мешур делилидир. Алем ве ондаки махлюкъларнынъ сонърадан мейдангъа кельгенлерини, бу себепле де яратыджыгъа мухтадж олмакъ тюшонджесинен арекет этип, Аллахнынъ бар олгъаныны исбатлагъан делильдир.

أَوَّلًا يَذْكُرُ الْإِنْسَانَ أَنَا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا *

«Инсан тюшонмезми, о, даа эвель ёкъ эди ве биз оны яраттыкъ».³⁹

Худус делилининъ анълатылмасы шойледир. Сонърадан мейдангъа кельген бир махлюкъкъа – хâдис, бу махлюкъны мейдангъа кельмесине – худус, бу махлюкъны мейдангъа кетиргенге де – мухдис дейиле.

Делильнинъ озю шу мантыкъий зынджырдан ибарет:

- Бу алем хâдистир, яни сонърадан мейдангъа кельгендир.
- Эр хâдиснинъ (сонърадан мейдангъа кельген эр шейнинъ) бир мухдиси (мейдангъа кетиргени) бар. Чюнки ич бир шей озь озюнден мейдангъа кельмез.

38. Юнус суреси, 12.

39. Меръем суреси, 67.

• Алемнинъ мухдиси – сонъсуз илим, ираде ве къудрет саиби эзелий ве эбедий Аллахтыр.

Алем ве ичиндеки эр шей арекетли ве денъишкендир; арекет эткен ве денъишкен шейлер эбедий ве эзелий оламазлар, хâдис - махлюкълардыр. Бу махлюкълар сонърадан мейдангъа кельгенлери ичюн, яратыджылары бар. Иште, бу яратыджы – эр шейни бильген, корьген, эр шейге кучю эткен, ич бир шейге мухтадж олмагъан, эзелий ве эбедий Аллахтыр.

в. Имкян делили

Алемнинъ бар олмасы ваджип ве зарурий дегиль, мумкюндир. Мумкюн варлыкъ, бар олмакъ ичюн бир себепке ихтиядж дуяр. Алем де, бар олмакъ ичюн бир себепке ихтиядж дуяр. Бу делиль шу аетке эсаслана.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ *

«Аджеба, олар яратыджы олмадан яратылдылармы? Ёкъса озьлери яратыджылармы?»⁴⁰

Бир шейнинъ бар олып, олмамасына учь ихтимал бар. Бир шей я зарурийдир, я мумтенийдир, я да мумкюндир.

1. Зарурий (ваджип) олгъан шейнинъ бар олмасы зарурий, ёкъ олмасы исе мумкюн дегильдир; бойле бир бар олув ялынъыз Аллах ичюн мумкюндир. Аллахнынъ бар олмасы ваджип (зарур), ёкълугъы асла тюшюнильмез.

2. Мумтений бир шейнинъ бар олмасы имкянсыз. Месея: атешнинъ сувукъ олмасы имкянсыз, чюнки атеш сыджакъ.

3. Мумкюн бир шейнинъ бар олмасы да, ёкъ олмасы да бирдир. Месея: эвли эркек ве къадыннынъ балалары олур я да олмаз. Олмасы да, олмамасы да мумкюн.

Шимди бар олмагъан бир шейнинъ бар олмасы ичюн оны яратаджакъ бир яратыджыгъа ихтиядж бар. Чюнки ёкъ олгъан бир шей озь озюнден мейдангъа кельмез.

Анджакъ бу шейлер мейдангъа кельгенлери ичюн, буларны бар эткен бир яратыджынынъ олмасы керек. О яратыджы, мумкюн олгъан бу алемни яратты. Алемни ве ичиндеки эр шейни мейдангъа кельмесини тилеген ве оларны яраткъан, озю зарурий олгъан Аллахтыр.

40. Тур суреси, 35.

г. Арекет делили

Алем арекет ичиндедир. Эр арекет эткен шей ичюн арекет эттириджи керек. Чюнки ич бир шей, озь озюнден арекет этмез. Алемни арекетке кетирген, онъа ильк арекетни берген къувет, башкъасы тарафындан арекет эттирильмеген, устюн къувет саиби олмалы; иште, эр шейни арекетке кечирген кучь - Аллах.

д. Гъае⁴¹ ве низам⁴² делили

Гъае делили – кяинатта эр шей бир гъае ве икметнен вазифесини япкъаныны коремиз. Атомлардан башлап галактикаларгъа къадар эр шей, акъылнынъ аламайджакъ дереджеде устюн бир плангъа коре арекет эте.

Ич бир шей себепсиз, икметсиз ве файдасыз оларакъ яратылмады. Къайсы махлюккъа бакъсакъ, бир макъсатнен мейдангъа кельгендир. Бутюн бу шейлерни яраткъан ве оларгъа вазифелерини берген бир юдже къудретнинъ олмасы заруридир.

Эр шейни бир макъсаткъа коре яраткъан, эр бирисине белли вазифелер берген юдже къудрет – Аллахтыр.

Низам делили – бу алемде бир низам бар. Дюнья, кунешнинъ этрафында дёне ве бунынъ нетиджесинде эр йылда дёрт мевсим денъише. Сейярелер ве йылдызлар, шуурсыз бир махлюк олмаларына рагъмен, белли бир низамгъа коре арекет этелер ве бир-биринен чарпышмазлар.

Инсан вуджудындаки джеръянлар насыл бир низам ичинде акъып кеткенини тюшюнсек айретте къалырмыз.

Низамнынъ бар олмасы ичюн бир кучьнинъ бу низамны къурмасы керек. Бу алемде бир низам бар исе оны ортагъа къойгъан юдже бир яратыджынынъ бар олмасы да зарур. Бу юдже яратыджы – сонъсуз илим ве къудрет саиби олгъан, эши ве бенъзери олмагъан Аллах Тааладыр.

е. Къабули амме делили

Инсаниет тарихынынъ башындан итибарен эр джемиетте дин фикри мытлакъа бар эди. Бу дин фикри ичинде яратыджы, ярдым этиджи бир къудрет, бир Аллах инамы бар. Бу къадар инсаннынъ инанып къабул эткен Аллах инамы догъру олмалы. Миллиардларджа инсанларнынъ керчек олмагъан бир инамгъа, олмагъан бир танърыгъа инанмалары акъылгъа ятмай . Яни Аллах бардыр.

41. Гъае - цель.

42. Низам - порядок.

МУСТАКЪИЛЬ ОКЪУВ ИЧЮН

«Инана экеним де, хаберим ёкъ!»

Даа йигирми яшында биле дегиль эдим. Алуштадан Ялтагъа догъру кете эдим. Биз, бир автобус адам бу ёлга кирмеге джесарет эттик. Бираз кечмеден ем-ешиль дагъларнынъ ичинде эдик. Чегерткилернинъ намелерини динълеп, чам тереклернинъ арасындан, агъыр-агъыр тырмана эдик. Бу ёлджулыкъны о къадар севдим ки, битмесини истемей эдим. Шу арада козюмге меракълы бир шей илишти. Айретлер ичинде къалдым, бир кере даа бакътым, сонъра кене бакътым ве шойле айкъырдым:

– Аман Аллахым, шу чам терегине бир бакъынъыз! Сиври бир къаянынъ тёлесинде тамыр атты, ама онда бир авуч топракъ биле ёкъ.

Мен бойле сесли тюшюнгенде, янымда отургъан эсли-башлы адам, манъа къызып:

– Не бар бунда? Бойле тереклер бу ерлерде пек чокъ осе... -деди.

– Шу Аллахнынъ къудретине бакъынъыз! Къоджаман бир къаянынъ устюнде не къадар гузель чам терекни яратты...

– Не бар бу теректе! Бу терекнинъ о ерде осьмесине Аллахнен ве Онынъ къудретинен не алякъасы бар?

– Яхшы, ама о вакъыт ким о чам терегини о олмайджакъ ерде осьтюрди?

– Ич кимсе балам... Не ичюн илля да бириси яратмасы керек? Бу тюшюнджелер ибтидаий тюшюнджелердир.

– Ама Аллах о чам терегини о ерде яратып осьтюрмеген олса, буны ким япты?

– Месея, шойле тюшюн: бир къуш, агъзында бир чам урлугъы иле уча эди, там бу къаянынъ устюнден кечкенде, агъзындан о урлукъны тюшюрди. Урлукъ да къаянынъ бир чатлагъына тюшти ве о ерде тамыр атты. Сонъра да осьти кетти.

– Яни сиз демек истейсинъиз ки, бутюн бу шейлернинъ яратыджысы ёкъмы?

– Ёкъ эльбет... Яратыджы деген бир шейге инанмакъ, бу девирде чокъ айып бир шейдир.

– Эсли башынъызнен буны насыл сёйлерсинъиз?

Субетимиз бу шекильде девам этти ве эльбетте, мунакъашагъа че-вирильди. Сеслеримиз де юксельмеге башлады. Бизни динълеген ёлджулар да вакъты-вакътыннен лафымызгъа къошула эдилер.

Бу сырада арабанынъ суръаты артмагъа башлады. Копчеклеримизнинъ астындан ашагъыгъа учып тюшеяткъан ташларны коръмек бизни

къркѳуза эди. Эр кес «Не ола экен», деп шашып этрафына бакъына эди. Бу арада айдавджы бизлерге башыны узатып, «тормозларымыз патлады!» деди. Сагъ янымызда чамларнен къаплы бир учурым бар эди. Бу учурымнынъ сонъунда къаяларгъа чарпып копюкленген сувлар корюне эди. Сол тарафымыз исе къаялыкъ эди. Бир къач сание кечкен сонъ эр кес эсини топлап, шашкъынлыкъ ичинде кычырышмагъа башлады. Базылары келимеи шехадет окъуй, базылары бисмиллях чеке, базылары да «Аллах» деп ялвара эдилер. Аллахкъа инанмагъаныны сѳйлеген къарт адам да, шашкъынлыкъ ичинде, «Аллахым!... Къуртар бизни Аллахым...» деп ялвара эди...

Шу вакъыт бизни шашырткъан бир шей олды. Автобусымыз явашлап кенаргъа янашып токътады. Автобус токътагъан сонъ эр кес лаф этип башлады.

- Бу насыл иш?
- Тормозларымыз патламагъан эдими?
- Отюмиз патлады!
- Шакъа эттинъизми? . .

Шофѳр еринден чыкъып янымызгъа кельди ве яшлы адамгъа шойле деди:

«Бир беля кельгенинен аман Аллахны чагъырмагъа башладынынъиз. Онъа инанмасанъыз, не ичюн Ондан ярдым тилейсинъиз?»

Сонъра да бизге дѳнип:

– Айып этменъиз, тормозларымыз патламады. Мен бу мунакъашаны дуйгъан сонъ, шу адамгъа бир дерс бермеге истедим» - деп ерине кечип автобусны кочюрди.

Автобус арекет этти ве ич бир кимсе лаф этмей эди. Ялынъыз чегерткилеринъ сеслери эшитиле эди. Къарт адам да сускъун бир алда тюшюнджеге далгъан эди... Бараджагъымыз ерге кельген сонъ эшьяларымызны эндиirmeге башладыкъ. Яшлы адам манъа якъынлашты ве:

– Огълум, айып этме; къач йыллардыр Аллахкъа инанмадан яшай эдим. Анджакъ, **инана экеним де, хаберим ёкъ** экен... Буны огренмем ичюн сен манъа ярдым эттинъ. Айдавджы эфенди, санъа да чокъ тешеккюр этерим, инангъынымы анъламам ичюн манъа имкян бердинъ», - деди.

2. Аллаху Таалаянынъ бар ве бир олгъаны акъкъында накълий делиллер

а. Къуран-ы Керимде бильдирильген накълий делиллер

Менбаасы Къуран ве суннет олгъан делиллерге «накълий делиллер» дейилир. Къуран-ы Керимде, Аллахнынъ барлыгъыны ве бирлигини косьтерген накълий делиллерден базаылары шулар:

• Къуранда Аллаху Таалаянынъ бир олгъаны бильдириле. Ондан башкъа илях олмагъаны ве ибадет иле макътавлар ялынъыз Онынъ хакъкъы олгъаны анълатыла:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ *

«Де ки: О Аллах, бир тектир». ⁴³

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ *

«Аллах, (ойле бир танърыдыр ки) ондан башкъа танъры ёкъ...». ⁴⁴

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ *

«Иште, Раббинъиз Аллах одыр. Ондан башкъа танъры ёкъ. О, эр шейнинъ яратыджысы. Ойле исе онъа къуллукъ этинъиз...». ⁴⁵

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ *

«О, ойле бир Аллахтыр ки, ондан башкъа илях ёкъ. Дюнъяда ве ахыретте макътавлар онъа махсус. Укюм де онынъ. Сиз ниаетте, онъа дёндюриледжексинъиз». ⁴⁶

43. Ихляс суреси, 1.

44. Бакъара суреси, 255.

45. Энам суреси, 102.

46. Къасас суреси, 70.

Варлыкъларны ве мейдангъа кельген вакъиаларны Аллах яраткъандыр ве бир чокъ ниметлерни инсанларгъа файдаланмалары ичюн такъ-дим эткендир.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ
نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ * وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دَفْعٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا
تَأْكُلُونَ *

«(Аллах) коклерни ве ерни хакъ (икмет) иле яратты. О, онъа къошкъан ортакълардан узакътыр. О, инсанны бир тамла сувдан яратты... Айванларны да о яратты ве сиз ичюн о айванларда ысы-тыджы (шейлер) ве бир чокъ файдалар берди. Олардан бир къысымыны да ашарсынъыз».⁴⁷

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ *
يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي
ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ * وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ *

«Коктен сувны эндирген Одыр. Ондан эм сизге ичеджегинъыз бар, эм де айванларынъызны отлатаджакъ экинлер. (Аллах) сув сесинде сиз ичюн экинлер, зейтунлар, хурмалар, юзюмлер ве дигер мейваларнынъ эписинден етиштирив. Иште, буларда тюшюнген бир топлум ичюн буюк бир ибрет бардыр. О, геджени, кунъдюзни, кунешни ве айны сизинъ хизметинъизге берди. Йылдызлар да Аллахнынъ эмринен аркет этелер. Шубесиз ки, буларда акълыны ишлеткенлер ичюн пек чокъ ибретлер бардыр».⁴⁸

б. Хадис-и шерифлерде бильдирилген накълий делиллер

Пейгъамберимиз -саллаллаху алейхи ве селлем- де Аллахнынъ бар ве бир олгъаныны, эзелий ве эбедий олгъаныны бильдиргендир:

«Инсанлар! Билинъиз ки, Раббинъиз бирдир...».⁴⁹

47. Нахл суреси, 3-5.

48. Нахл суреси, 10-12.

49. Муслим, 1218.

«Аллахым! Эвель сенсинь, сенден эвель ич бир шей ёкъ эди. Ахыр да сенсинь, сенден сонъра (бакъий ве эбедий) ич бир шей олмайджакъ». ⁵⁰

3. Аллахнынъ мевджудиети ве бирлиги мевзусында Къуран-ы Керимде бильдирильген акълий делиллер

Аллах, инсанни энъ шеревли варлыкъ оларакъ яратты ве ер юзюнде укюмлерине ерине кетирмеге эмир этти. Бойле буюк шерев ве вазифеси олган инсанни, башкъа махлюкълардан айырган энъ муим эки хусусиет бар. Биринджиси – инсан акъыл саибидир, яни тюшюне бильген варлыкътыр; экинджиси исе огренюв къабилиетине саиптир. Къуран-ы Керимде инсаннынъ акъылына хитап этиле, чешитли акълий делиллер къулланыла. Аллаху Таалаянынъ варлыгы ве бирлиги анълатылганда да кене бу усул къулланыла.

Юдже китабымыз Къуран-ы Керимде, Аллахнынъ барлыгы ве бирлиги мевзусунда ортагъа къоюлган акълий делиллер шулардыр :

а. Къуран-ы Керимде коклернинъ, айнынъ, ер юзюнинъ, инсаннынъ ве башкъа варлыкъларнынъ яратылышларындан ве аркетлеринден сёз этиле, буларнынъ озь-озюнден мейдангъа келемейджеклерине дикъкъат чекиле. Яни бутюн бу мукеммель низамнынъ яратыджысы Аллах олганы сёйлесе. Бу мевзунен алякъалы аетлер шойледир:

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبْلِ كَيْفَ خُلِقَتْ * وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ * وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ * وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ *

«(Инсанлар) девенинъ насыл яратылганына, кокнинъ насыл юксетильгенине, дагъларнынъ насыл тикленгенине, ер юзюнинъ насыл яйылганына бир бакъмазлармы?» ⁵¹

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَى تُصْرَفُونَ *

«Аллах сизни тек бир кишиден (Адемден) яратты, сонъ ондан да, къарысыны яратты. Сиз ичюн айванлардан секиз эш мейдангъа кетирди. Сизни де, аналарынынъ къарынларында учь къатлы

50. Муслим, дж. 4, с. 2384.

51. Гъашие суреси, 17-20.

къаранлыкъ ичинде чешит девирлерден кечиререк, яратмакъта. Иште, бу яратыджы Раббинъиз – Аллахтыр. Мульк Онынъдыр. Ондан башкъа танъры ёкътыр. Ойле экен, насыл ола да, (Онъа къулдукътан) чевирильмектесинъиз?»⁵²

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ *

«Аллах, инсанны бир ашлангъан йымыртадан яратты».⁵³

б. Къуранда, варлыкъларнынъ белли бир ольчюнен яратылгъаны, алемде де бенъзерсиз низамнынъ бар олгъаны анълатыла, бутюн буларнынъ Аллах тарафындан мейдангъа кетирильгени акъкъында айтыла.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ

«Коклерни ве ерни ерли-ериндже яратты. Сизни шекиллendirди ве шекиллеринъизни де, гузель япты. Дёнюш анджакъ Онъадыр».⁵⁴

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ *

«Биз эр шейни бир ольчюге коре яраттыкъ».⁵⁵

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ *

«О (Аллах) ки, яраткъан эр шейни гузель яратты ве ильк башта инсанны чамурдан яратты».⁵⁶

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ * بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ * فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذَّبَانِ

«Эки денъизни бир-бирине къавушмакъ узьре къоя къойгъан. Араларында бир сед бардыр, бир-бирине кечип къарышмазлар. О алда, Раббинъизнинъ ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?»⁵⁷

52. Зумер суреси, 6.

53. Алякъ суреси, 2.

54. Тегъабун суреси, 3.

55. Къамер суреси, 49.

56. Седжде суреси, 7.

57. Рахман суреси, 19-21.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ * وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا
مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ *

«Кунеш, озю ичюн бельгиленген ерде акъар (дөнер). Иште, бу, азиз ве алим олгъан Аллахнынъ такъдиридир. Ай ичюн де бир такъым (ёлакълар) тайин эттик. Ниает, о, эгри хурма далы киби (хилял) олур да, кери дөнер».⁵⁸

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ
مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ *

«Эй, инсанлар! Аллахнынъ сизге олгъан ниметини хатырланъ; Аллахтан башкъа сизге коктен ве ерден рызыкъ береджек бир яратыджи бармы? Ондан башкъа танъры ёкътыр. Насыл ола да (тевхидден куфюрге) чевирильмектесинъиз!»⁵⁹

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِ
اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ انظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ *

«Де ки: не дерсинъиз; эгер Аллах къулакъларынъызны сагъыр, козьлеринъизни коръ этер, къальблеринъизни де муурьлер исе, буларны сизге Аллахтан башкъа анги танъры къайтарып бере билир! Бакъ, делиллерни насыл беян этмектемиз. Олар аля юзь чевирумектелер!»⁶⁰

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ

*

«Эгер ерде ве кокте Аллахтан башкъа танърылар олса эди, ер ве кок, (буларнынъ низамы) кесен-кес бозулып кетер эди. Демек ки, Аршнынъ Рабби олгъан Аллах оларнынъ уйдургъан сыфатларындан узакътыр».⁶¹

58. Ясин суреси, 38-39.

59. Фатыр суреси, 3.

60. Энам суреси, 46.

61. Энбия суреси, 22.

в. Къуран-ы Керимде, Аллахнынъ мевджудиети ве бирлиги мевзу-сында башкъа акълий делиллер де ортагъа къююла.

Меселя, шу аетлерде мушриклернинъ Аллахнынъ бар олгъаныны къабул эткенлерини косътере. Бойледже, инсанлар арасында Аллахкъа инанылгъанына дикъкъат чекиле.

وَلَّيْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ * قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ
بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ *

«Ант олсун ки, оларгъа «Коклерни ве ерни ким яратты?», дие сорасанъ, мытлакъа «Аллах...» дерлер. Де ки: (Ойле исе) макътав да ялынъыз Аллахкъа аиттир. Амма, оларнынъ чокъу бильмезлер».⁶²

قُلْ لِمَنْ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ * سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا
تَذَكَّرُونَ

«(Ресулим!) Де ки: Эгер биле исенъиз (сёйленъ бакъайыкъ), бу дюнья ве онда булунгъанлар кимге аиттир? «Аллахкъа аиттир», дейджеклер. Ойле исе, сиз ич тюшюнип-ташынмазсынъызмы!- де».

63

г. Чокътан чокъ варлыкъларнынъ инсан ичюн файдалы олгъаны бу себепнен де бош ерге яратылмагъаны Къуран-ы Керимде беян этиле. Бу варлыкълар бир макъсат ичюн яратылгъандыр:

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا * وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا * وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا * وَجَعَلْنَا
نَوْمَكُمْ سُبَاتًا * وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا * وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا * وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ
سَبْعًا شِدَادًا * وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا * وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا
* لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا * وَجَعَلْنَا أَلْفَافًا *

«Биз ер юзюни бир тёшек, дагъларны да бирер къазыкъ япмадыкъмы? Сизни чифт-чифт яраттыкъ. Юкъунъызны бир раатланув яптыкъ. Геджени бир орьтю яптыкъ. Куньдюзни де чалышып къазанув вакъты эттик. Устюнъызде еди къат сагълам коклер бина эттик. (О ерде) алев-алев янгъан бир къандиль яраттыкъ. Сизге урлукълар, осюмликлер (тереклерни), бир-бирилерине битишик багълар-

62. Локъман суреси, 25.

63. Муминун суреси, 84-85.

багъчалар етиштирмек ичюн, усть-устюне топланып сыкъышкъан булутлардан шырыл-шырыл акъкъан сувлар эндирик». ⁶⁴

д. Гедже иле куньдюзнинъ денъишип турмасы, кунеш ве айнынъ ареткет этмеси акъкъында да бахс этиле.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ*

«Бильмезмисинъ ки, Аллах геджени куньдюзге ве куньдюзни геджеге къатмакъта. Кунешни ве айны эмири алтына алгъандыр. Буларнынъ эр бири белли бир вадеге къадар ареткетине девам этер. Ве Аллах япкъанларынъыздан тамамен хабердардыр». ⁶⁵

4. Аллаху Таалянынъ мевджудиети ве бирлиги акъкъында хадислерде бильдирилъген акълий делиллер

Аллаху Таалянынъ барлыгъы ве бирлиги мевзусында хадислерде кечкен акълий делиллерден базылары шулардыр:

1. Хусайн адында бир мушрик, Пейгъамберимизнинъ янына кельди. Макъсады, Пейгъамберимизни янълъыш ёл узеринде олгъаныны онъа косътерип, давасындан вазгечирмек эди. Бу себепнен базы шейлер сёйледи ве нетиджеде Ресулюллахны путкъа тапынмагъа чагъырды. Пейгъамбер Эфендимиз, Хусайнны сонъуна къадар сабырнен динъледи. Хусайн сёзюни битириндже, араларында шу къонушма кечти:

«– Эй Хусайн! Сен къач иляхкъа къуллукъ этесинъ?

– Секиз иляхкъа къуллукъ этем, буларнынъ едиси ерде, бириси де коктедир.

– Санъа бир зарар кельгенде, къайсы танърыгъа ялынып, ялварырсынъ?

– Коктекине.

– Малынь эляк олгъаны вакъыт кимге ялварырсынъ?

– Кокте олгъангъа.

– Ихтиядж олгъан шейлерни санъа ким бере?

– Коктеки.

Аллах Ресули, соруларыны бойледже сыралады ве джевап эр вакъыт айны олды. Ресулюллах не сораса, Хусайн эр даим «Коктеки» я да

64. Небе суреси, 6-16.

65. Локъман суреси, 29.

«Коктекине» дей эди. Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-, сонъ оларакъ онъа шуны сёйледиди:

– О (Аллах), сенинъ дуаларынъа тек башына джевап бере, ихтияджларынъы тек башына бере... Сен исе Онъа ортакълар къошасынъ. Къайсы биримизнинъ ёлумыз янълыш, эй Хусайн?». ⁶⁶

Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем-, мушрикни Аллахнынъ бирлиги мевзусында акълий делилленен инандырды.

5. Аллахны севмек

Аллах севгиси – Аллахны исим ве сыфатларынен танымакъ, Оны эр шейден устун ве азиз тутмакъ, эр шейден даа чокъ севмектир. Кямиль имангъа саип олмакъ ичюн Аллахны севмек шарттыр. Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем- бу мевзуда шойле буюра:

«Учь шей кимде олса, о кимсе иманнынъ леззетини ис этер: биринджиси, Аллах ве Ресулини башкъаларындан даа чокъ севмек. Севген инсанларны ялынъыз Аллах ичюн севмек. Иман эткен сонъ, текрар куфюрге дёнмектен, атешке атылмакътан къоркъкъаны киби къоркъмакъ». ⁶⁷

Аллахны севген инсан, базы хусусларны ерине кетирмеси керек:

1. Аллахнынъ эмирлерини ерине кетирмек ве ясакъларындан сакъынмакъ.

Инсан, Аллахнынъ яраткъан энъ шерейли варлыкълары. Аллах, девамлы ибадет этип, ич гунях ишлемеген мелеклерни, инсангъа седжде эттирди. Кяинатны да инсан ичюн яратты ве онынъ хызметине берди. Бутюн бу ниметлерге къаршылыкълар оларакъ инсаннынъ борджу Аллахкъа иман этип, ибадет этмек, оны севмек ве онынъ эмирлерини ерине кетирмек. Онынъ ясакъларынъ шейлерден де узакълашмакътыр.

2. Аллахнынъ берген ниметлернинъ къадрине етмек ве бунъа коре яшамакъ.

Аллах, инсанны энъ гузель шекильде яратты, бутюн варлыкъларны да онынъ эмирине берди. Инсан кунештен, айдан, айванлардан файдалана. Тереклер инсан ичюн мейва бере; ягъмур инсан ичюн ягъа. Гедже ве куньдюз де инсан ичюн деньишип тура. Инсаннынъ саип олгъан шейлернинъ эписи де Аллахнынъ эдилеридир. Инсан озь беденини ве бутюн органларыны, акъланы ве инсафыны кендиси къазанмагъандыр. Инсаннынъ саип олгъан эр шейи Аллахнынъ эдилеридир.

Бизге бу къадар сайысыз нимет берген Аллахкъа ибадет этмек, онъа севги косьтермек, бу ниметлерге нисбетен бир шукюрдир.

66. Ибн Хаджер, *Эль Исабе фи Темйизи-с Сахабе*, дж. 1, с. 337.

67. Бухари, Иман, 9; 14.

А Л Л А Х

Кяинатны ёкътан бар эткен Аллах,
Був зерресини къар эткен Одыр.
Эйилерге дженнетни донаткъан Аллах,
Яманларгъа джехеннемни яр эткен Одыр.

Инсангъа файдалы япты атешни,
Яратты йылдызны, ай ве кунешни.
Тюшюнсин, анъласын алемни киши.
Кокни йылдызларнен донаткъан Одыр.

Джанлыгъа керекли къылды аваны,
Эм дертни яратты, эм де деваны,
Эш этти Адемге хазрети Аваны,
Топракътан беденге джан берген Одыр.

Бир-бирини излер кундюз ве гедже.
Эр зеррени къойды ерли ерине.
Иблис эмирине къаршы кельгенинен,
Рахметинден махрум быракъкъан Одыр.

Суч ишлегенге адалет, онынъ азабы.
Муминге бирге къыркъ берер савапны.
Сыджаклыкътан сувсуз къалгъан топракъны.
Ягъмур ёллап суваргъан Одыр.

Кендисине исыян этмеген къулгъа,
Парагъа, пулгъа эсир олмагъангъа,
Дос-догъру ёлгъа кирип юргенге,
Ахыретте дженнетни донаткъан Одыр.

Мустафа УНАЛ

АЛЛАХНЫНЪ СЫФАТЛАРЫ

Аллах Таалагъа иман этмек демек, Онынъ юдже сыфатларыны анълап, Онъа ойледже инанмакъ, Аллахны накъыс сыфатлардан узакъ тутмакъ демектир. Аллах, ялынъыз кемал ве юдже сыфатларгъа саиптир. Онъа накъыс (эксиги ве нукъсаны олгъан) ве зайыф сыфатлар къошмакъ мумкюн дегиль.

Аллах Таалагъанынъ сыфатлары эзелий⁶⁸ ве эбедийдир⁶⁹. Бу сыфатлар Аллахнен бирликте эр вакъыт барлар. Сонърадан яратылмадылар. Аллахнынъ сыфатлары махлюкъларнынъ сыфатларына бенъземез. Аллахнынъ ильми, ирадеси, тири олмасы, къонушмасы, бизде олгъан илим, ираде, тири олмакъ ве къонушмамызгъа бенъземез. Аллахнынъ бу сыфатлары мытлакътыр. Махлюкъларда исе бу сыфатлар мытлакъ дегиль, сынъырлыдыр. Биз Аллахны хакъкъынен танып оламагъанымыз ичюн, оны исим ве сыфатларындан таниймыз. Къуран-ы Керимде шойле буюрыла:

* لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ *

«Козьлер Оны коралмаз; албуки, О, козьлерни корер. О, зшьяны пек яхшы билиджи, эр шейден хабердардыр».⁷⁰

Бу аеттен корюльгени киби Аллахнынъ затыны идрак этмек мумкюн дегиль.

Пейгъамберимиз де бу мевзуда шойле буюргъан:

*«Аллахнынъ яраткъан шейлери акъкъында тюшюнинъиз. Факъат Аллахнынъ заты акъкъында тюшюнменъиз. Чюнки сизинъ бунъа кучюнъиз етмез».*⁷¹

Юдже Аллахнынъ сыфатлары шу шекильде сыныфландырылгъандыр.

1. Затий сыфатлар

Ялынъыз Аллахгъа махсус олгъан сыфатлардыр. Бу сыфатлар, Аллахтан башкъа ич бир шейге нисбет этильмез. Затий сыфатларнынъ зытлары, Аллах акъкъында тюшюнильмез. Яни нокъсанлыкъ, сонълукъ ве эксиклик киби хусусиетлерден Аллах узакътыр. Бунынъ ичюн бу сыфат-

68. Эзелий - башлангъыджи олмагъан.

69. Эбедий - сонъу олмагъан.

70. Энам суреси, 103.

71. Суюти, *эль Джмиу Сагъир*; Аджлуни, *Кешфуль Хафа*, 1, 311.

ларгъа *тензихий*⁷² я да *сельбий* сыфатлар да дениле. Затий сыфатлар шулардыр:

а. Вуджуд – бар олмакъ демектир. Аллах бардыр. Онынъ бар олувы ич бир шейге багълы олмадан озь-озюндендир ве зарурийдир. Бу сыфатнынъ зыты олгъан ёкълукъ, Аллах Таала ичюн мумкюн дегильдир. Вуджуд сыфаты Аллахнынъ темель сыфаты олгъаны ичюн, онъа «сыфат-ы нефсийе» де дениле.

б. Къыдем – эзелий олмакъ демектир. Аллах Тааланынъ бар олувынынъ башлангъычы ёкътыр. Яни ич бир шей олмагъаны вакъыт Аллах бар эди. Ве онынъ ёкъ олгъаны вакъыт тюшюнильмез. Чюнки кендисинден башкъа эр шейни Аллах яратты. Вакъытны да о яраткъандыр. Къыдемнинъ зыты – сонърадан мейдангъа келюв (худус), Аллах акъкъында тюшюнльмез ве имкъансыз сыфаттыр.

в. Бекъа – эбедий олмакъ демектир. Аллахнынъ бар олувынынъ сонъу ёкътыр. Бекъанынъ зыты олгъан фани олмакъ Аллах ичюн тюшюнильмез. Эр шей ёкъ оладжакъ олса биле, Аллах эр вакъыт къаладжакъ. Къуран-ы Керимде бу эки сыфат акъкъында шойле буюрыла:

«О, ильк ве сонъдыр...»⁷³

«...Аллахнынъ затындан башкъа эр шей ёкъ олуджыдыр...»⁷⁴

г. Мухаллефетун лиль хавадис – Аллах кендиси яраткъан ич бир шейге бенъземез. Аллахтан башкъа эр шей сонърадан мейдангъа кельгендир. Бу сыфатнынъ зыты – яраткъан шейлерге бенъземек, Аллах ичюн тюшюнильмез. Къуран-ы Керимде шойле буюрыла:

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *

«... Онынъ бенъзери кибиси ёкътыр. О, иштедир, коредир».⁷⁵

д. Къыям бинефсихи – Аллахнынъ бар олувы озюндендир. О бар олмакъ ичюн ич бир шейге ихтиядж дуймаз. Ондан башкъа эр шей бир яратыджыгъа ихтиядж дуя. О исе эр шейден звель олгъаны ичюн ич бир себепке багълы олмадан бардыр. Къуран-ы Керимде бу сыфат акъкъында шойле буюрыла:

«Де ки: О Аллах бирдир. О Аллах самеддир (башкъасына ихтиядж дуймаз)...»⁷⁶

72. Тензих этмек - зайыф ве чиркин сыфатлардан узакъ тутмакъ.

73. Хадид суреси, 3.

74. Къасас суреси, 88.

75. Шура суреси, 11.

76. Ихляс суреси, 1-2.

«Эй инсанлар! Аллахкъа мухтадж олгъан сизсинъиз. Ялынъыз О, зенгин ве макъталмагъа ляйкътыр».⁷⁷

е. Вахданиет – Аллах Таала затында, сыфатларында ве ишлеринде бир ве тектир. Онынъ не бир эши, не бир бенъзери ве не де бир ортагъы ёкътыр.

Ондан башкъа яратыджы ве Ондан башкъа ибадет этиледжек танъры ёкътыр. Къуран-ы Керимнинъ бир чокъ еринде Аллахнынъ бирлигинден сёз этиле:

«Эгер ерде ве кокте Аллахтан башкъа танърылар олса эди, ер ве кок къатиен бозулып кетер эди...»⁷⁸

Кокнинъ, ер юзюнинъ арекетиндеки аэнк ве тертип, Яратыджынынъ барлыгъынынъ энъ буюк делилидир.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَأَبْتَغُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا *

«Де ки: Эгер оларнынъ сёйлегенлери киби Аллахтан башкъа иляхлар олса эди, кене де Аршнынъ саиби олгъан Аллахкъа улашмакъ ичюн чарелер араp эдилер».⁷⁹

2. Субутий сыфатлар

Субутий сыфатлар Аллах ичюн зарурий олгъан ве кемал ифаде эткен сыфатлардыр. Бу сыфатлар Аллахны бизге таныткъаны ичюн, Онынъ тири (аят саиби), ираде этиджи ве кучъ саиби бир Аллах олгъаныны косътергени ичюн субутий сыфатлар адыны алгъандыр. Субутий сыфатларнынъ зытлары, Аллах ичюн тюшюнильмез. Субутий сыфатлар эзелий ве эбедийдир, Аллах акъкъында къуллангъаны вакъыт мытлакъ оларакъ къулланылыр. Инсанлар акъкъында исе сынъырлы манада къулланылыр. Яни Аллах илим саибидир дегенде, Аллахнынъ сонъсуз илим саиби олгъаныны, эр шейни бильгенини анъламамыз керек. Инсаннынъ бильгиси исе сынъырлыдыр.

Аллаху Тааланынъ субутий сыфатлары шулардыр:

а. Хаят (الحياة) – Аллахнынъ тири олмасы демектир. Эр шейге джан берген Аллахтыр. Олю олмакъ я да юкъламакъ, Аллах ичюн асла тюшюнильмез. Бу сыфат акъкъында Къуранда шойле сёз этиле:

77. Фатыр суреси, 15.

78. Энбия суреси, 22.

79. Исра суреси, 42.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ وَكَفَى بِهِ بُذُوبَ عِبَادِهِ
خَيْرًا*

«Олюмсиз ве даима тири олгъан Аллахкъа ишанып, Онъа таян...»⁸⁰

وَعَنْتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا*

«(Бутюн) юзьлер тири ве эр шейге аким олгъан Аллах огюнде эгилип, боюнларыны буктилер. Зулум юкленип (Аллах къатына) кельгенлер исе перишан олдылар».⁸¹

б. Илим (العلم) – бильмек демектир. Аллах эр шейни биле. Онынъ бильмеси, бутюн вакъытларны ичине ала. О, олып кечкенни, шимди олгъанны ве оладжакъларны, гизли ве ачыкъ шейлерни биле. Аллахнынъ ильми ве бильмеси яратылгъанларнынъ бильгисине бенъземез. Аллахнынъ бильгиси артмаз ве эксильмез.

... إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ*

«... Шубесиз Аллах, эр шейни бильгендир»⁸², - деп буюрыла.

وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ * وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا ...*

«... О къарада ве денъизде не бар олса билер. Онынъ ильми тышында бир япракъ биле тюшмез...».⁸³

в. Семи (السَّمْع) – эшитмек демектир. Аллаху Таала эр шейни эшитир. Гизли я да ашкяр, яваш сеснен я да юксек сеснен не сёйленсе, Аллах оны эшитир. Аллах эшитмек ичюн эр анги бир орган ве алетке мухтадж дегильдир. Къуранда:

«... Шубесиз Аллах, эшитиджи ве билиджидир»⁸⁴, - деп буюрыла.

80. Фуркъан, 58.

81. Таха суреси, 111.

82. Энфаль суреси, 75.

83. Энам суреси, 59.

84. Худжурат суреси, 1.

г. Басар (الْبَصَر) – корьмек демектир. Юдже Аллах эр шейни корер. Ич бир шей Аллахнынъ корьмесинден гизли къалмаз. Сакълы ве ачык шейлерни, айдынлыкъ ве къаранлыкъта Аллах корер. Къуран-ы Керимде шойле буюрыла:

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِ الصُّدُورُ * وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ * وَالَّذِينَ
يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ * إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ *

«(Аллах), козьлернинъ хаин бакъышыны ве юреклерде гизленгенлерни билир. Аллах адалетнен укум этер. Оны ташлап табын-гъан путлары исе ич бир шейге укум этмезлер. Шубесиз ки, Аллах хакъкъынен эшитиджи ве корюджидир». ⁸⁵

д. Ираде (الْإِرَادَة) – Аллахнынъ истемеси, тилемеси демектир. Аллахнынъ истегени олур, истемегени олмаз. Кяинатта олгъан ве оладжакъ не бар исе, эписи Аллахнынъ ирадесинен мейдангъа келир. Онынъ бир шейни тилемеси, ич кимсеге ве ич бир шейге багълы дегильдир. Аллах тилемегендже ич кимсе бир шей тилейемез. Къуранда Аллах шойле буюра:

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ *
وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذَلِّلُ مَنْ تَشَاءُ *

«Де ки: Мулькнинъ керчек саиби олгъан Аллахым. Сен мулькни истегенинъе берирсинъ ве истегенинъден алырсынъ. Тилегенинъни юджельтир, тилегенинъни ашаларсынъ...». ⁸⁶

е. Къудрет (الْقُدْرَة) – Аллахнынъ сонъсуз кучъ ве къувет саиби олмасы демектир.

Аллах – сонъсуз кучъ ве къудрет саибидир. Онынъ къудретининъ етишемейджек ич бир шей ёкътыр. Кяинатта эр шей Аллахнынъ кучъ ве къудретинен ола. Йылдызлар, галактика ве бутюн феза, джанлы-джансыз бутюн варлыкълар Аллахнынъ къудретининъ ачыкъ делилидир. Къуранда шойле буюрыла:

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ * وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ
دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ

85. Мумин суреси, 19-20.

86. Али Имран суреси, 26.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ *

«Аллах гедже иле куньдюзни бир-бирине чевире. Шубесиз бунда акъыл саиплери ичюн мытлакъ бир ибрет бар. Аллах эр джанлыны сувдан яратты. Иште, булардан базылары къарны устюнде суйрекленир, базылары эки аякъ устюнде юрер, базылары да дёрт аякъ устюнде юрер. Аллах тилегенини яратыр. Шубесиз Аллах эр шейге къадырдыр».⁸⁷

ж. Келям (الكَلَام) – Аллаху Тааля тиль, сес, ариф, келиме я да джумлеге мухтадж олмадан къонушма, яни келям сыфатына саиптир. Келям сыфатынынъ махиетини инсан кенди акъылына коре анълап етемез. Къуран – Аллаху Таалянынъ келям сыфатынынъ нетиджесидир. Аллах келям сыфатынен эмир этер, ясакъ этер ве хабер берир. Бу сыфатнен алякъалы оларакъ Къуран’да шойле буюрыла:

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ
مُوسَىٰ تَكْلِيمًا *

«Бир къысым пейгъамберлерни санъа даа эвель анълаттыкъ, бир къысымыны исе санъа анълатмадыкъ. Ве Аллах Муса иле акъикъатен къонушты».⁸⁸

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لَّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ
رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا *

«Де ки: Раббининъ сёзлерини (язмакъ) ичюн бутюн денъизлер мерекеп олса ве бир о къадар да иляве кетирсек дахи, Раббининъ сёзлери битмеден эвель денъиз тюкенеджектир».⁸⁹

з. Теквин (التَّكْوِين) – Аллахнынъ яратмакъ сыфатыдыр. Яратмакъ – ёкъ олгъан шейни ёкълукътан бар этмектир. Юдже Аллах екяне яратыджыдыр. О, эзелий ильминен билип истеген эр шейни сонъсуз кучъ ве къудретинен яраткъандыр. Яратмакъ, рызкъ бермек, тирильтмек, ольдюрмек, нимет бермек, азап этмек ве шекиль бермек теквин сыфатынен

87. Нур суреси, 44-45.

88. Ниса суреси, 164.

89. Кехф суреси, 109.

юзь бере. Бир аетте:

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ * وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ *

«Аллах эр шейнинъ яратыджысыдыр. О, эр шейге векильдир»⁹⁰,
- деп буюра.

АЛЛАХНЫНЪ СЫФАТЛАРЫНЕН АЛЯКЪАЛЫ ХУСУСЛАР

Аллаху Таалынынъ сыфатлары акъкъында билинмеси керек олгъан муим нокъталар бар.

1. Аллаху Таалынынъ затий ве субутий сыфатларындан ич бири, махлюкъларнынъ сыфатларына бенъземез. Не къадар махлюкъларда Аллахнынъ субутий сыфатларына бенъзеген (коръмек, эшитмек киби) сыфатлар олса биле, бу сыфатлар Аллахнынъ сыфатлары киби дегиль. Меселя: Аллахнынъ эшитмеси, инсаннынъ эшитмеси киби дегиль.

2. Аллахнынъ сыфатлары сонърадан яратылмады (Аллахнен бирликте эзелий ве эбедий оларакъ бар олгъанлардыр), белли бир вакъыт ве меян иле де сынъырлы дегиль.

3. Аллаху Таалынынъ сыфатларыны там оларакъ къаврамакъ мумкюн дегиль. Бунынъ ичюн бу сыфатларнынъ насыл олгъанлары мевзусынен де чокъ мешгъуль олмамакъ керек. Меселя: Аллаху Таалынынъ ич бир шейге бенъземегенини ифаде эткен «мухаллефетун лиль-хавадис» сыфаты дикъкъаткъа алынса, Онынъ заты акъкъында тюшюнменинъ манасыз олгъаны анълашылыр. Чюнки инсан, Аллаху Таалынынъ затынынъ насыл олгъаныны бильмектен ве анъламакътан аджиздир. Аллахнынъ сыфатлары акъкъында Къуран ве суннетте не къадар билги берильген исе, о къадарынен сынъырланмакъ керек; бу сыфатлар насыл бильдирильген олса, о шекильде къабул этильмеси керек.

Мусульманлар арасында ортагъа чыкъкъан базы фыркъалар, Аллахнынъ заты ве сыфатлары мевзусында керексиз тюшюнджелерге далгъанлары ичюн догъру ёлдан айрылгъанлардыр. Бу мевзуда такъип этилджек энъ догъру ёл ве энъ сагълам усул, Аллах ве Ресулининъ бильдиргенлеринен кифаеленмек ве инсан акълыны ашкъан бу меселелернен керегинден чокъ огърашмамакътыр.

*Имам Мухаммед Матуриди
Китаб-ум Тевхид, Болюк 12.*

90. Зумер суреси, 62.

АЛЛАХУ ТААЛЯНЫНЪ ИСИМЛЕРИ

Аллаху Тааля гузель исимлерге саиптир. Къуран-ы Керимде Аллахнынъ исимлери мевзусында шойле буюрыла:

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ *

«О яраткъан, бар эткен, шекиль берген Аллахтыр. Энь гузель исимлер онынъдыр...».⁹¹

1. Аллахнынъ исимлерини экиге больмек мумкюн

а. Аллаху Таалянынъ затына ишарет эткен ве ялынъыз Онъа аит олгъан хас ады:

Бу исим «Аллах (الله)» исимдир. Бу исим, ялынъыз **Аллах** ичюн къулланыла. Башкъа ич бир шей ичюн къулланылмаз.

Аллах исми башкъа тильге терджиме этильмез; чюнки бу исимнинъ ерини тутаджакъ ич бир келиме ёкътыр. Ингилиз тилинде къулланылгъан «Год», фарс тилинде къулланылгъан «Худа», тюркий халкъларда къулланылгъан «Танъры» келимелери, Аллах исмини там оларакъ терджиме этмез.⁹²

б. Аллаху Таалянынъ сыфатларындан ве фииллеринден алынгъан исимлер.

Бу исимлер, Аллахнынъ сыфатларыны ве фииллерини ифаде эткен исимлердир. Месея: эль-Халикъ (الخالق) исми – Аллахнынъ яратыджы олгъаныны ифаде эте. Эль-Бакъи (الباقى) исми Аллахнынъ эбедий олгъаныны, эль-Малик (المالك) – эр шейнинъ саиби олгъаныны, эр-Реззакъ (الرزاق) – Аллахнынъ рызкъ бергенини ифаде этмекте.

Аллаху Таалянынъ бу исимлери башкъа тиллерге терджиме этильмеси мумкюн. Месея: «эль-Халикъ» исми – яратыджы; «эль-Алим» исми – эр шейни бильген, илим саиби; «эль-Бакъи» исми – эбедий олгъан; «эль-Къадир» исми – эр шейге кучю еткен сонъсуз къудрет саиби оларакъ терджиме этиле.

91. Хашр суреси, 24.

92. М. Хамди Языр, Хак Дини Куран Тили, джылт 1, с. 43-44.

2. Аллахнынъ исимлери акъкъында билинмеси керек олгъан базы къаврамлар

а. *Исм-и Аъзам (эль-исму эль-аъзаму)*

Исм-и аъзам, келиме оларакъ «*буюк исим*» демектир.

Термин оларакъ *исм-и аъзам* – Аллахнынъ исимлеринден энъ кениш маналы олгъан исимдир. Бу исим акъкъында фаркълы риваетлер бар.⁹³ Булардан:

(1) *Исм-и аъзам* – Аллахнынъ хас исми «الله - **Аллах**»тыр. Бу исим, Аллахнынъ башкъа исимлерини ичине алгъан энъ буюк ве энъ кениш маналы исимдир.

Бу фикир шу хадиске эсаслана:

Хазрети Бурейде аньлата:

*Бир адам джамиде: «Аллахым! Сенден башкъа илях ёкътыр. Сен, бир ве самед олгъан (ич бир шейге мухтадж олмагъан), догъурмагъан ве догъмагъан, ич бир бенъзери олмагъан Аллахсынъ. Бу хусусларынъ себебинен сенден тилерим ки...» деп дуа эте эди. Онынъ бу сёзлерини эшиткен Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «Аллахкъа емин олсун ки, бу адам Аллахтан, онынъ исм-и аъзамы адына истекте булунды. Шуны билинъиз ки, ким исм-и аъзамнен дуа этсе, Аллах о дуагъа джевап берир. Ким о исимнен бир шей истесе, (Аллах о кимсеге истеген шейни мытлакъа) берир».*⁹⁴

(2) *Исм-и аъзам* – Аллаху Таалаянынъ «**Рахман**» ве «**Рахим**» исимлеридир.

Бу фикир шу хадиске эсаслана:

*«Аллахнынъ исм-и аъзамы, «Иляхинъиз бир тек иляхтир. Ондан башкъа илях ёкътыр. О Рахмандыр, Рахимдир»*⁹⁵ аетиндедир».⁹⁶

(3) *Исм-и аъзам* – Аллахнынъ «**Хай**» ве «**Къаййум**» исимлеридир. Бу фикир шу хадиске эсаслана:

93. Ибрахим Джанан, *Хадис энциклопедиясы*, джылт 5. с. 533-535.

94. Тирмизи, Даават, 3471; Эбу Давуд, Салят, 1493.

95. Бакъара суреси, 163.

96. Тирмизи, Даават, 3472.

Ресулюллах -салляллаху алейхи ве селлем- шойле буюрды: «Аллахнынъ исм-и аъзамы шу эки аеттедир: **«Элиф, Лям, Мим. Хай ве Къай-йум олгъан Аллахтан башкъа илях ёкътыр»**.⁹⁷

(4) *Исм-и аъзам – «зу-ль джеляли ве-ль икрам»* исмидир. Бу фикр шу хадиске эсаслана:

Хазрети Энес анълата: Бир адам шойле дуа эткен эди: «Эй Аллахым! Макътавлар санъадыр. Сенден башкъа илях ёкътыр. Нимет берген, коклерни ве ерни гузель бир шекильде яраткъан сенсинъ. Сен, джелял ве икрам саибсинъ; хай ве къаййумсынъ. Бу исимлеринънен сенден истейим ки,...». Бу дуаны эшиткен Ресулюллах, шойле буюрды: « Аллахкъа емин олсун ки, бу адам, Аллахкъа, онынъ исм-и аъзамы иле дуа этти. О исм-и аъзам ки, онынънен дуа этильсе, Аллах о дуагъа джевап берир; о исимлернен бир шей истельсе (Аллах, истельген шейни мытлакъа) берир».⁹⁸

б. Эль-эсма-уль хусна (Эсма-и Хусна)

Эсма-и Хусна – «гузель исимлер» демектир, Аллаху Таалаынынъ бутюн гузель исимлерине берильген аддыр. Пейгъамбер эфендимизинъ бильдиргенине коре Аллахнынъ докъсан докъуз гузель исми бар.⁹⁹

Аллаху Таалаынынъ исимлерининъ фазилети буюк. Бу исимлерни огренmek ве бу исимлернен Аллахкъа ялвармакъ ве дуа этmek шу аетте тевсие этиле:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ *

«Энъ гузель исимлер (Эсма-и Хусна) Аллахнынъдыр. О алда Онъа, о исимлернен дуа этинъиз...».¹⁰⁰

قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرْ
بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا *

97. Али Имран суреси, 1-2; Эбу Давуд, Саят, 1496.

98. Тирмизи, Даават, 3538; Эбу Давуд, Саят, 1495.

99. Бухари, Даават, 68; Муслим, Зикр, 2677.

100. Араф суреси, 180.

«Де ки: «Истер Аллах день, истер Рахман день. Ангисини денсенъиз олур. Чюнки, энъ гузель исимлер онъа хастыр»...».¹⁰¹

Пейгъамбер Эфендимиз -салляллаху алейхи ве селлем-, Эсма-и Хуснаны эзберлеген инсаннынъ дженнетке киреджегини мужделеди. Пейгъамберимизнинъ бу мевзудаки хадислери шойледир:

*«Аллахнынъ докъсан докъуз исми бар. Ким буларны эзберлесе, дженнетке кирер».*¹⁰²

*«Аллахнынъ гузель исимлерини сайгъан кимсе дженнетке кирер».*¹⁰³

Аллахнынъ исимлери, Аллах ве онынъ Ресули тарафындан бильдирильди. Бу исимлерни денъиштирмек мумкюн дегиль. Аллах бу мевзуда шойле буюра:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ *

«...Онынъ исимлери акъкъында къыйыш ёлгъа кеткенлерни ташланъ. Оларяпаяткъанларынынъ джезасына огъратыладжакълар».¹⁰⁴

Меккели мушриклер, Аллахнынъ исимлерини денъиштирип, кенди танърыларына бере эдилер. «Аллах» исмини «Лат» шеклине, «Азиз» исмини де «Узза» шеклине чевирип, кенди путларына ад оларакъ къойгъан эдилер.¹⁰⁵

101. Исра суреси, 110.

102. Бухари, Даават, 68; Муслим, Зикр, 2677.

103. Тирмизи, Даават, 3502.

104. Араф, 180.

105. М. Хамди Языр, Хак Дини Куран Тили, джылт 4, с. 180.

ЭСМА-И ХУСНА

Пейгъамберимиз бир хадисинде, юдже Аллахнынъ 99 исми бар олгъаныны ве бу исимлерге инанып ве бу инамына коре де арекет эткен инсаннынъ дженнетке киреджегини хабер берген эди.¹⁰⁶ Анджакъ иляхий исимлер, 99 исимден ибарет дегиль. Аллахнынъ, ает ве хадислерде кечкен башкъа исимлери де бар. Хадисте 99 сайысынынъ берильмеси, бу исимлернинъ Аллахнынъ энъ мешур исимлери олмасы себебинендир. Буюк хадисчи Тирмизи ве Ибн Мадженинъ ривает эткен хадисте бу 99 исим тек-тек сайылмакъта. Бу исимлер шулар:

Аллах,

- эр-Рахман (дюньяда эр кеске нисбетен мерхаметли),
- эр-Рахим (ахыретте ялынъыз инангъан къулларына нисбетен мерхаметли),
- эль-Мелик (эмирлери ерине кетирильген),
- эль-Къуддус (нокъсанлыкълардан узакъ),
- эс-Селям (варлыкъларны селяметте яшаткъан), эль-Мумин (инангъанларны эминлик ичинде яшаткъан),
- эль-Мухеймин (укмюне алгъан),
- эль-Азиз (юдже, гъалип),
- эль-Джеббар (истегенини зорнен яптырмагъа кучю еткен),
- эль-Мутекеббир (екаяне буюк),
- эль-Халикъ (яратыджы),
- эль-Бари (эксиксиз яраткъан),
- эль-Мусаввир (эр шейге шекиль берген),
- эль-Гъаффар (гуняхларны орыткен ве чокътан чокъ багъышлайыджы олгъан),
- эль-Къаххар (исьянкярларны къахр эткен),
- эль-Веххаб (къаршылыкъ истемеден берген),
- эр-Раззакъ (рызкъландыргъан),
- эль-Феттах (хайыр къапыларыны ачкъан),
- эль-Алим (эр шейни бильген),

106. Бухари, Даават, 68; Тевхид, 12; Муслим, Зикр, 2; Тирмизи, Даават, 82.

эль-Къабыз (рухларны алгъан),
эль-Басыт (рызкъны кенишлеткен, омюрлерни узаткъан),
эль-Хафид (кяфирлерни ашалагъан),
эр-Рафи (Муминлерни юксельткен),
эль-Му'из (юджелъткен),
эль-Музиль (къыйметсиз эткен),
эс-Семи' (эшиткен),
эль-Басир (корьген),
эль-Хаким (укюм берген, эйини ямандан айыргъан),
эль-Адль (адалетли),
эль-Лятиф (къулларына лютюф берген),
эль-Хабир (эр шейден хабери олгъан),
эль-Халим (юмшакълыкъ саиби),
эль-Азим (зат ве сыфатларында азаметли олгъан),
эль-Гъафур (афу этиджи),
эш-Шекур (аз амельге биле чокъ севап берген),
эль-Алий (юдже, юджелътиджи),
эль-Кебир (заты ве сыфатлары буюк),
эль-Хафиз (къоруйыджи),
эль-Мукъит (рызкъларны яратыджи),
эль-Хасиб (эсапкъа чеккен),
эль-Джелиль (юджелик сыфатлары олгъан),
эль-Керим (пек джумерт),
эр-Ракъиб (излеген),
эль-Муджип (дуаларны къабул эткен),
эль-Васи (ильми ве рахмети кениш),
эль-Хаким (икмет саиби),
эль-Ведуд (Муминлерни севген),
эль-Меджид (шерефи юксек),
эль-Баис (ольген сонъ тирильткен ве пейгъамберлер ёллагъан),
эш-Шехид (эр шейге шаат олгъан),
эль-Хакъкъ (хакъкънынъ озю),

эль-Векиль (къулларынынъ ишлерини ерине кетирген),
 эль-Къавий (къуветли),
 эль-Метин (кучьлю),
 эль-Велий (Муминлерге дост ве ярдымджи),
 эль-Хамид (макътавгъа ляйыкъ),
 эль- Мухси (эр шейни сайгъан),
 эль-Мубди (эр шейни ёкълукътан чыкъаргъан),
 эль-Муид (ольдюрип, янъыдан тирильткен),
 эль-Мухйи (аят берген, тирильткен),
 эль-Мумит (ольдюрген),
 эль-Хай (тири),
 эль-Къайюм (эр шейни аякъта туткъан),
 эль-Ваджид (истеген шейни истеген анда тапкъан),
 эль-Маджид (шаны юксек ве кереми чокъ),
 эль-Вахид (бир),
 эс-Самед (ич бир шейге мухтадж олмагъан),
 эль-Къадир (къудрет сахиби),
 эль-Мукътедир (эр шейге кучю еткен),
 эль-Мукъаддим (истеген вакъиаларны огге алгъан),
 эль-Муаххир (кери ташлагъан),
 эль-Эвель (башлангъычы олмагъан),
 эль-Ахир (сонъу олмагъан),
 эз-Захир (варлыгъы ачыкъ олгъан),
 эль-Батын (зат ве махияти гизли олгъан),
 эль-Валий (сахип),
 эль-Мютеали (нокъсанлыкълардан юдже),
 эль-Берр (эйилиги чокъ),
 эт-Тевваб (тевбелерни къабул этиджи),
 эль-Мунтакъим (асилерден интикъам алгъан),
 эль-Афув (афу этиджи),
 эр-Рауф (шефкъаты чокъ),
 эль-Малику-ль мульк (мулькнинъ керчек сахиби),

Зуль Джелял-и ве-ль икрам (буюклик ве икрам сахиби),
эль-Мукъсит (адалетли),
эль-Джами' (бир-бирине зыт шейлерни бир арагъа кетирген),
эль-Гъаний (зенгин, кимсеге мухтадж олмагъан),
эль-Мугъни (тилегенини мухтадж олмакътан къуртаргъан),
эль-Мани (истеген шейлерге мани олгъан),
эд-Дарр (тилегенини зараргъа къойгъан),
эн-Нафи (тилегенине файда берген),
эн-Нур (айдынлаткъан),
эль-Хади (хидаетке эрдирген),
эль-Беди (пек гузель яраткъан),
эль-Бакъи (барлыгъы девамлы олгъан),
эль-Варис (мулькнинъ керчек сахиби),
эр-Решит (ёл косьтериджи),
эс-Сабыр (чокъ сабырлы).¹⁰⁷

107. Тирмизи, Даават, 82; Ибн Мадже, Дуа, 10.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Аллахкъа иман не демек? Къыскъаджа аълатынъыз.
2. Аллахкъа инанмакъ инсангъа насыл файдалар бергенини аълатынъыз.
3. Аллаху Таалянынъ барлыгъы ве бирлиги акъкъындаки аетлернинъ манасыны аълатынъыз.
4. Кяинатнынъ бар олувы, Аллахнынъ барлыгъына ве бирлигине делиль олмасы мумкюнми? Бу акъкъында малюмат беринъиз.
5. Худус делили акъкъында малюмат беринъиз.
6. Имкян делилини къыскъаджа аълатынъыз.
7. Арекет делили акъкъында малюмат беринъиз.
8. Экмель варлыкъ делилини аълатынъыз.
9. Гъае ве низам делиллерини къыскъаджа айдынлатынъыз.
10. Къабул-и амме делилини аълатынъыз.
11. Аллах севгиси акъкъында малюмат беринъиз.
12. Аллаху Таалянынъ затий сыфатларыны аълатынъыз.
13. Аллаху Таалянынъ субутий сыфатларыны аълатынъыз.
14. Ислям алимлерининъ исм-и аъзам мевзусындаки фикирлерини тариф этинъиз.
15. Эсма-и Хуснанынъ фазилети акъкъында малюмат беринъиз.

ДЁРТЮНДЖИ БОЛЮК

МЕЛЕКЛЕРГЕ ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Мелеклерге иман
- Мелеклер насыл варлыкълар
- Мелеклернинъ вазифелери ве чешитлери
- Мелеклерге иманнынъ файдалары
- Козьнен корюнмеген башкъа варлыкълар

МЕЛЕКЛЕРГЕ ИМАН

Мелек – хаберджи, эльчи, кучь ве къувет маналарыны анълата.

Термин оларакъ Аллахнынъ эмиринен, чешитли вазифелерни ерине кетирген, нурдан яратылгъан варлыкъ демектир.

Къуран-ы Керимде мелеклерге иманнынъ фарз олгъаны бильдириле:

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ
الْمَصِيرُ *

«Пейгъамбер Рабби тарафындан кендисине эндирилген шейге иман этти, Муминлер де (иман эттилер). Эр бири Аллахкъа, Онынъ мелеклерине, китапларына пейгъамберлерине иман эттилер...».¹⁰⁸

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ
ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ
الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ
وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ *

«... Асыл эйлик Аллахкъа, ахырет кунюне, мелеклерге, китапларгъа ве пейгъамберлерге иман эткенлернинъ эйи амелидир...».¹⁰⁹

Мелеклерге инанмагъан инсан, бу аетлерни инкяр эткени ичюн кяфир олур. Айрыджа Аллах, Къуран-ы Керимде мелеклерге душман олгъанларнынъ кяфир олгъанларыны ачыкъ бир шекильде бильдире:

108. Бакъара суреси, 285 .

109. Бакъара суреси, 177.

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ
لِلْكَافِرِينَ *

«Ким Аллахкъа, мелеклерине, пейгъамберлерине, Джебраильге, Микаильге душман олса, бильсин ки, Аллах да инкярджы кяфирлерини душманыдыр».¹¹⁰

Мелеклерге инанмамакъ – вахийни, пейгъамберни, онынъ кетирген китабыны ве теблигъ эткен динни де инкяр этмек демектир. Чюнки диний уюмлер, пейгъамберлерге мелек васытасынен эндирильгендир.

МЕЛЕКЛЕР НАСЫЛ ВАРЛЫКЪЛАР

Мелеклер – дуйгъу органларынен ис этильмеген нураний ве руханий варлыкълардыр. Девамлы оларакъ Аллахкъа къуллукъ этерлер. Асла гунях ве исъян этмезлер, бир шей ашамаз ве ичмезлер. Гъает кучлюдирлер.

Мелеклер козь иле корюльмегенлеринден себеп, олар акъкъындаки малюматларны ялынъыз Къурандан ве хадислерден алмакъ мумкюн. Мелеклер акъкъында ает ве хадислерде бильдирильген малюматлардан башкъа ич бир малюмат алмакъ мумкюн дегиль.

Мелеклернинъ насыл бир маддеден яратылгъанлары акъкъындаки малюматны Хазрети Пейгъамбер Эфендимизнинъ бир хадисинден огренмек мумкюн: «Мелеклер нурдан, джинлер ялын атештен, Адем исе топракъ ве чамурдан яратылды».¹¹¹

Къуран-ы Керим аетлеринден анълашылгъаны киби, мелеклер – инсанлардан эвель яратылдылар. Чюнки Аллах, инсанны яратаджагъы ве ер юзюнде халифе этеджеги акъкъында оларгъа хабер бере.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ
يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ *

110. Бақъара суреси, 98. Ниса суреси, 136.

111. Муслим, Зухд, 10; Ахмед б. Ханбель, Муснед, VI. 168.

«Хатырла ки, Раббинъ мелеклерге: «Мен ер юзинде бир халифе яратаджагъым», деди. Олар: «Бизлер хамдинъ иле сени тесбих ве сени такъдис этип тургъанда, ер юзюнде фесат чыкъараджакъ, о ерде къан төкеджек инсанны халифе япасынъмы?» дедилер. Аллах да оларгъа: «Сизинъ билип оламайджагъынъгъызны, эр алда, мен билем», - деди». ¹¹²

Мелеклерни башкъа варлыкълардан айыргъан бир чокъ хусусиетлер бар. Буларны шу шекильде сыраламакъ мумкюн:

1. Мелеклер нурдан яратылгъан, нураний ве руханий варлыкълардыр.

Ашамакъ, ичмек, эркек я да къадын олмакъ, эвленмек, юкъламакъ, ёрулмакъ, усанмакъ, яш я да къарт олмакъ киби сыфат ве хусусиетлерни ташымазлар.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا
يَسْتَحْسِرُونَ * يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ *

«Коклерде ве ерде кимлер бар исе, Онъа аиттир. Онынъ узуринда олгъанлар, Онъа ибадет хусусында кибирленмезлер ве ёрулмазлар. Олар быкъмадан-усанмадан, гедже-кундюз (Аллахны) тесбих этерлер». ¹¹³

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَّا أَشْهَدُوا خَلَقَهُمْ سَوَّكَبَ
شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ *

«Олар, Рахманнынъ къуллары олгъан мелеклерни де ыргъачы сайдылар. Аджeba, мелеклернинъ яратылгъанларыны корьгенлерми? Оларнынъ бу шаатлыкълары языладжакъ ве соргъугъа чекиледжек». ¹¹⁴

2. Мелеклер Аллахкъа исьян этмезлер.

Мелеклер Аллахнынъ эмрине къаршы кельмезлер, асла гунях ишлемезлер. Анги вазифе иле яратылгъан олсалар, оны ерине кетирирлер. Девамлы Аллахкъа итаат ве къуллукънен мешгъул олулар.

112. Бақъара суреси, 30.

113. Энбия суреси, 19-20.

114. Зухруф суреси, 19; Саффат суреси, 149; Неджм суреси, 27-28.

يُخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ *

«Олар устьлериндеки Рабблеринден къркърар ве озьлерине не эмир олунса, оны япарлар».¹¹⁵

3. Мелеклернинъ къанатлары бар, пек сурьатлы, кучлю ве къуветли варлыкълардыр.

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةَ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ
مَّثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ *

«Коклерни ве ерни яраткъан, мелеклерни экишер, учер, дёртер къанатлы эльчилер якъан Аллахкъа хамд олсун. О, яратувда истеген арттырманы япар. Шубесиз, Аллах эр шейге кучю етиджидир».¹¹⁶

Биз мелеклернинъ къанатлары бар олгъанына инанамыз. Факъат бу къанатларнынъ насыл олгъаны акъкъында бир шей сёйлемек мумкюн дегиль.

Мелеклер чокъ къыскъа вакъытта чокъ узун месафелерге кете билелер. Факъат оларнынъ келип кетмелери, энип юксельмелери, биз инсанлардаки киби дегиль.

4. Мелеклер Аллахнынъ эмир ве изни иле чешитли шекиллерге кире билерлер.

Джебраиль -алейхисселям-, Хазрети пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-ге кельгенде, пейгъамберимизнинъ сахабеси Дыхъе суретинде келе, базан да кимсенинъ танымагъан бир инсан шеклинде келе эди.

Хазрети Меръемге де Джебраиль -алейхисселям- бир инсан шеклинде корюльген эди.¹¹⁷ Хазрети Ибрахимге де огълу оладжагъыны хабер бермеге кельген мелеклер инсан суретинде эдилер.¹¹⁸

5. Мелеклер козьнен корюльмезлер.

Инсан козю мелеклерни кореджек шекильде яратылмагъаны ичюн, мелеклерни асыл суретинде коремез. Бу хусус, мелеклернинъ ёкъ олгъаныны косьтермез, чюнки инсан козю бир чокъ шейни корип оламай. Меселя, электрик джерьяныны, я да ультрофиолетли ышыкъларыны.

115. Нахл суреси, 50; Энбия суреси, 26- 28; Тахрим суреси, 6.

116. Фатыр суреси, 1.

117. Меръем суреси, 6-17.

118. Худ суреси, 69-70.

Анджакъ, мелеклер инсан шеклине келип корюнгенлери вакъыт, адий инсанлар мелеклерни корип олурлар. Пейгъамберимизнинъ девринде Хазрети Джебраиль, базан инсан шеклинде келе эди ве сахабелер оны коре эдилер.

МЕЛЕКЛЕРНИНЪ ВАЗИФЕЛЕРИ ВЕ ЧЕШИТЛЕРИ

Мелеклернинъ темель взифеси – Аллахкъа къуллукъ этмек ве эмирлерини ерине кетирмектен ибарет. Мелеклернинъ вазифелери ве чешитлери шулардыр:

1. Джебраиль – дёрт буюк мелектен биридир. Аллахтан пейгъамберлерге вахий кетирген мелектир. Джебраильни Аллах «эль-Эмин» деп такъдим эте. Эль-Эмин – ишанчлы демектир.

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ *

«(Эй Мухаммед!) Сен инсанларгъа тенбиеджи олманъ ичюн, сенинъ юрегинъе (Къуранны) Рухуль Эмин эндирди». ¹¹⁹

Бир башкъа аетте де онъа «Рух-уль Къудус» ады берильгендир. ¹²⁰

Джебраиль мелеклернинъ энъ буюги, Аллахкъа энъ якъын олгъаныдыр. Бунунъ ичюн онъа мелеклернинъ эфендисе «Сейидуль Мелаяке» дениле.

2. Микяиль – дёрт буюк мелектен бири олгъан Микяиль алейхисселям, кяинаттаки табиий вакъиаларны ве варлыкъларнынъ рызкъларыны, Аллахнынъ изни иле идаре эткен мелектир. Къуран-ы Керимде бу мелек акъкъында шойле буюрыла:

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ *

«Ким Аллахкъа, мелеклерине, пейгъамберлерине, Джебраильге ве Микяильге душман олса, бильсин ки, Аллах да инкярджы кяфирлернинъ душманыдыр». ¹²¹

119. Шуара суреси, 193-194

120. Нахл суреси, 102.

121. Бакъара суреси, 98.

3. Исафилъ – буюк мелеклердендир. Вазифеси Сургъа¹²² уфюр-мектир. Исафилъ -aleyхисселам- Сур дейильген боругъа эки кере уфюр-реджек. Илык уфюриште къыямет къопаджакъ, экинджи уфюриште исе эр шей текрар тириледжек. Къуран-ы Керимде бу мевзу акъкъында шойле буюрыла:

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ

ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ *

«Сургъа уфленгенинен, Аллахнынъ тилегенлери истисна олмакъ узьре, коклерде ве ерде не бар исе, эписи оледжек. Сонъ онъа бир даа уфленгенинен, бир де не корерсинъ, олар аякъкъа турып бакъмакъталар!»¹²³

4. Азраиль – буюк мелеклердендир. Вазифеси – олюм кельгенде джанлыларнынъ рухуны алмакътыр. Бу себепнен «мелек-уль мевт»¹²⁴ адынен де анъыла. Къуран-ы Керимде шойле буюрыла:

قُلْ يَتَوَفَّاكُم مَّلَكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ *

«Де ки: Сизге векиль этильген (бу меселеде месуль олгъан) олюм мелеги джанынъызны аладжакъ, сонъ Раббинъызге дѣндюриледжексинъиз».¹²⁵

5. Кирамен кятибин – инсаннынъ сагъ ве сол тарафларында олгъан эки мелектир. Сагъ тарафында олгъан мелек эйи ишлерни язар, сол тарафындаки мелек исе фена ишлерни язар. Бу мелеклер къыямет куню, инсан Аллахнынъ огюнде эсап берип тургъанда, япылгъан ишлерге шаатлыкъ этеджеклер.

Къуранда бу мелеклер акъкъында шойле буюрыла:

إِذْ يَتَلَقَى الْمُتَلَقِيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ * مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ *

122. Сур – къыямет куню мелек Исафилънынъ уфюрреджек буюк бору (труба).

123. Зумер суреси, 68.

124. Мелек-уль мевт – олюм мелеги.

125. Седжде суреси, 11.

«Эки мелек (инсаннынъ) сагъында ве солунда отураракъ, якъанларыны язмакътадырлар. Инсан ич бир сёз сёйлемез ки, янын-да козетиджи язмагъа азыр бир мелек олмасын.»¹²⁶

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ * كَرَامًا كَاتِبِينَ * يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ *

«Шуны яхшы билинъ ки, узеринъизде бекчилер, къыйметли языджылар бардыр; олар якъанларынынъызны билир».¹²⁷

6. Мункер ве Некир – суаль мелеклери. Инсан ольген сонъ, къабирде суаль сорагъан эки мелектир.

Пейгъамбер эфендимиз бу эки мелек акъкъында шойле буюрды:

«Олю мезаргъа къююлгъанынен янына эки мелек келир: бириси Мункер, дигери Некирдир».¹²⁸

Бир кимсе олип, къабирге къююлгъаны вакъыт бу мелеклер келир ве ондан: «Рабинъ ким? Пейгъамберинъ ким? Дининъ недир?» деп сорарлар. Къабирдеки киши, эгер мумин инсан исе, бу суаллерге догъру джевап берир. Эгер де о кимсе мумин дегиль исе, мелеклерден къоркъар ве суаллерге догъру джевап берип оламаз. Мункер ве Некир де инсанларгъа суаллерге догъру джевап берип-беремедиклерине коре муамеле этерлер.¹²⁹

7. Дженнет ве джехеннемдеки ишлерни юрюткен мелеклер.¹³⁰

8. Мукарребун мелеклер – булар, даима Аллахны анъмакънен ве юджелътмекнен мешгъуль олгъан мелеклердир. Мукарребун – Аллахкъа якъынлыкъ къазангъан деген мананы анълата. Башкъа бир адлары да «Иллийун» – «юксек макъам саиплери» оларакъ анъылалар.¹³¹

Бу докъуз чешит мелеклерден башкъа даа да чешитли мелеклер бар. Булардан базылары, инсаннынъ къальбине догъруларны ве акъикъ-атларны ильхам этерлер, Къуран окъунгъанда ер юзюне энерлер, Муминлер ичюн Аллахтан рахмет тилерлер.

126. Къаф суреси, 17- 18.

127. Инфитар суреси, 10-12. Зухруф суреси, 80.

128. Тирмизи, Дженаиз, 70.

129. Сабуни, *эл-Бидае фи Усули-д Дин*, с. 91.

130. Зумер суреси, 71-73.

131. Ниса суреси, 172.

МЕЛЕКЛЕРГЕ ИМАННЫНЪ ФАЙДАЛАРЫ

Мелеклернинъ бар олгъанына инанмакъ инсангъа чокътан-чокъ файда бере.

1. Мелеклерге инангъан кимсе, не ерде олса олсун, арекетлерине дикъкъат этер. Ярамай ал ве арекетлерден узакъ турып, ахлякъыны гузеллештирир. Башкъа инсанларнен мунасебетлерине дикъкъат этер, кимсенинъ малына, джанына зарар бермез. Аллахкъа нисбетен вазифелерине ерине кетирмеге тырышыр ве харамлардан сакъыныр. Чюнки Аллаху Таалаынынъ ве мелеклернинъ корьгенлерини ич бир заман унутмаз.

2. Инсан, бу дюньядаки ал ве арекетлеринден ахыретте эсапкъа чекиледжегини биллир. Бу эсап анында мелеклер шаатлыкъ япаджакълардыр. Буны бильген ве тюшюнген инсан арекетлерине даа чокъ дикъкъат этер. Бойле джемиетте инсанлар эминлик ве сеадет ичинде яшарлар.

КОЗЬНЕН КОРЮНМЕГЕН БАШКЪА ВАРЛЫКЪЛАР

1. Джинлер

Джин – «гизли варлыкъ», «корюнмеген шей» деген мананы анъалата. Термин оларакъ джин – ис органларынен ис этильмеген, чешитли шекиллерге кире бильген, атештен яратылгъан, маневий, руханий ве гизли варлыкътыр.

Джинлерни инсан озь ис органларынен ис этип оламагъаны ичюн, олар акъкъындаки малюматларны тек вахийден алмакъ мумкюн. Къуран-ы Керим ве сахих хадислерде джинлернинъ бар олгъаны къатиий оларакъ бильдириле. Инсанлар джинлерни асыл шекиллеринде корьмезлер, чюнки инсаннынъ козю оларны кореджек шекильде яратылмагъандыр.

Къурангъа коре, инсан топракътан, джин исе атештен яратылгъан:

* خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ * وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ *

«Аллах инсанны пишкен чамургъа бенъзеген бир балчыкътан яратты. Джинлерни де темиз атештен яратты».¹³²

132. Рахман суреси, 15.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ * وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ
نَارِ السَّمُومِ *

«Ант олсун, биз инсанны (пишкен) къуру бир чамурдан, шекиленген къара балчыкътан яраттыкъ. Джинлерни де, даа эвель, зеэрли атештен яраткъан эдик». ¹³³

Экинджи аетте джинлернинъ инсанлардан эвель яратылгъаны белли олмакъта.

Къуранда джинлерден бахс эткен, 28 аеттен ибарет, «Джин» суреси бар. Бу суредде джинлернинъ чешитли группаларгъа болюнип яшагъанлары тариф этиле. Джинлернинъ бир къысмы мусульман, буюк бир къысмы да кяфирдир. Джинлерден мумин олгъанлар, муминлер иле берабер дженнетте, кяфир олгъанлар да кяфирлер иле берабер джехеннемде къаладжакълар.

Джинлер чешитли шекиллерге кирип, инсанларнынъ япамайджакълары базы ишлерни япа билерлер. ¹³⁴

Джинлер мытлакъ гъайып олгъан шейлерни бильмезлер. Анджакъ, омюрлерининъ узун олмасы, руханий ве маневий варлыкълар олмалары ве мелеклерден хабер къырсламалары себебинен, инсанларнынъ бильмеген, кечмиште ве шимди олып кечкен базы вакъиаларны бильмелери мумкюн. ¹³⁵

Джинлер де инсанлар киби, иман этмеге ве иляхий эмирлерге итаат этмеге борджлулар. ¹³⁶

Пейгъамберимиз -салляллаху алейхи ве селлем-, джинлер ичюн де пейгъамбер эди. Бу себеппен Онъа, «Расул-юс Сакъалейн» (Эки джемаатнынъ пейгъамбери) денильгендир.

Джинлер, тыпкъы инсанлар киби, ашарлар, ичерлер, эвленир ве чогъалырлар, догъар, осер ве олюрлер. Анджакъ джинлернинъ омюри, инсан омюрине коре даа узундыр.

Джинлер инсанларгъа зарар бермелери мумкюн. Бу алларда анджакъ Аллахкъа сыгъынып, Ондан ярдым тилемек ве пейгъамберимизнинъ косътерген ёлнен бу зарардан къртулмакъ мумкюн. Бунынъ ичюн Хазрети Пейгъамбер -салляллаху алейхи ве селлем- Аетуль Курси, Фелякъ ве Нас сурелерини окъумамамызны тевсие эткен. ¹³⁷

133. Хиджр суреси, 26-27.

134. Немл суреси, 39.

135. Себе'суреси, 14.

136. Зарият суреси, 56.

137. Бухари, Векале, 10; Федаил-уль Къуран, 10; Тирмизи, Тыб, 16.

2. Шейтан

Аллахнынъ эмирлерине къаршы кельген ве яманлыкъ япкъан, кибирли, асий, инсанларны догъру ёлдан ургъан джинлерге шейтан ады берильген.

Къуран-ы Керимде, Раббининъ эмирине исыян этип, догъру ёлдан айрылгъан Иблис адында бир джин акъкъында сёз этиле.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ
عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ
لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا*

«О вакъыт биз мелеклерге: Адемге седжде этинъ, деген эдик; Иблистен гъайры, олар аман седжде эттилер. Иблис джинлерден эди; Раббининъ эмирине тутмады. Шимди сиз, мени ташлап да, оны (Иблисни) ве онынъ союны дост тутмакътасынъызмы? Албуки, олар сизинъ душманынъыздыр. Залымлар ичюн бу не фена бир денъишмедир!»¹³⁸

Иблис¹³⁹, Хазрети Адемнинъ чамурдан яратылгъаны ичюн онъа седжде этмеди, кендисининъ ондан устюн олгъаныны тюшюнген эди. Бойледже, Аллахнынъ эмирине къаршы кельди ве лянетине огърады.

Даа сонъра исе Хазрети Адем ве Авва анамызны алдатып, гунях ишлемелерине ве бойледже, дженнеттен чыкъарылмаларына себепчи олды.

Шейтан ильк инсандан башлап бутюн инсанларгъа феналыкъларны, Аллахкъа къаршы кельмекни ве гунях ишлемекни гузель косътере, инсанларны хакъ ёлдан узакълаштырмакъ ичюн элинден кельгенини япа.

Айрыджа да шуны сёйлемек лязым ки, шейтанлар садедже джинлерден дегиль, инсанлардан да ола биле.¹⁴⁰

Мусульманларгъа тюшкен вазифе исе, шейтаннынъ къургъан тузакъларына тюшмеге тырышмакъ ве Аллахнынъ динине сым-сыкъы сарылмакътыр. Чюнки Аллах бизим ичюн энъ догъру ёлны косътерди ве шейтаннынъ да бизге ап-ачыкъ душман олгъаныны анълатты.

138. Кехф суреси, 50.

139. Иблис - Аллахнынъ эмирине къаршы келип, Онынъ лянетине огърагъан джиндир. Иблисининъ джинлерден олгъаны Кехф суресининъ 50 аетинден корюле. Лянетке огърамадан эвель исе Аллахнынъ пек якъын къулы эди. Ибадетлери саесинде Аллахнынъ янында пек буюк ерге саип эди.

140. Эн'ам суреси, 112.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Мелеклерге инанмакъ не ичюн муим?
2. Мелеклерни не ичюн корьмек мумкюн дегиль?
3. Мелеклернинь хусусиетлерини анълатынъыз.
4. Джинлер акъкъында малюмат беринъыз.
5. Иблис акъкъында малюмат беринъыз.
6. Къуран-ы Керим шейтанны бизге насыл анълата?
7. Мелеклер акъкъында малюматларны не ерден аламакъ мумкюн?
8. Мелеклернинь чешитлерини ве вазифелерини язынъыз.

БЕШИНДЖИ БОЛЮК

КИТАПЛАРГЪА ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Китапларгъа иман
- Иляхий китап къаврамы
- Иляхий китаплар не ичюн ёлланылды
- Вахийнинъ маиети
- Вахийнинъ чешитлери
- Сухуф
- Буюк китаплар
- Теврат
- Зебур
- Инджиль
- Къур'ан-ы керим

КИТАПЛАРГЪА ИМАН

Аллаху Таалянынъ, базы пейгъамберлерине вахий ёлу иле эндирген ве иляхий укумлерни озь ичине алгъан китапларгъа инанмакъ, алты иман эсасларындан биридир. Бу китаплардан бирисини инкяр этмек, инсанны динден чыкъарыр. Чюнки иман эсаслары, бир бутюндир ве бир-биринен багълыдыр. Иманнынъ там ве кечерли олмасы ичюн бу инам эсасларынынъ бутюнине инанмакъ керек.

Иляхий китапларнынъ эписине инанмакъ, Аллахнынъ эмиридир. Аллах бу мевзуда шойле буюра:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَيَّ رَسُولِهِ
وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا *

«Эй, иман эткенлер! Аллахкъа, Пейгъамберине, Пейгъамберине эндирильген Китапкъа ве даа эвель эндирген Китапкъа иман этинъ. Ким Аллахны, мелеклерини, китапларыны, пейгъамберлерини ве къыямет кунюни инкяр этсе, там манасынен догъру ёлдан чыкъкъандыр». ¹⁴¹

Пейгъамбер эфендимиз де базы хадислеринде, китапларгъа инанмакънынъ иман шартларындан олгъаныны сёйлегендир. ¹⁴²

ИЛЯХИЙ КИТАП КЪАВРАМЫ

Китап – келиме оларакъ, язмакъ ве язылы весикъа манасына кельмекте. Термин оларакъ китап – Аллах Таалянынъ, къулларына догъру ёлны огретмек ве бу ёлны айдынлатмакъ ичюн пейгъамберлерине вахий ёлунен ёллагъан сёзлернинъ, язма шекильде ичинде туткъан весикъадыр. Иляхий китапларгъа «*семавий китаплар*» да дениле.

Биз, Къурандан эвельки китапларгъа, Аллахтан кельген бозулмагъан шекиллерине инанамыз. Бу китапларгъа инанмакъ иманнынъ шартыдыр. Анджакъ, кунюмизде бу китапларнынъ бир къысмы, Хазрети Ибрахимнинъ саифелери киби, тамамен гъайып олды. Бир къысмы да Теврат, Зебур ве Инджиль киби, вакъыт ичерисинде деньштирилип бозулды.

141. Ниса суреси, 136.

142. Муслим, Иман, 1; Несаи, Иман, 6.

Бойледже, олар Аллахнынъ вахий эткен шекильден узакълашып, иляхий китап олмакътан чыкътылар.

Бугунь, ялынъыз Къуран-ы Керим, ич бир денъишикликке огърамадан кунюмизге къадар кельди ве къыяметке къадар да бу хусусиетни девам этеджек.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ *

«Къуранны биз эндирик ве эльбетте оны кене биз къорчалайджакъмыз». ¹⁴³

Бу аетте Аллах, инсанларгъа Къураннынъ иляхий къорчалав астында олгъаныны ве къыяметке къадар денъишмейджегини бильдирмекте. Къуран-ы Керим, эвельки китапларнынъ къойгъан базы уюмлерни тасдикъ этип, базы уюмлерни де лягъу этип, янъы уюмлер кетирди. Мумин сайылмакъ ичюн пейгъамберимизге ве онъа эндирилген Къурангъа уймакъ зарурдыр. ¹⁴⁴ Бунъа коре эхл-и китап инсанларнынъ къуртулышкъа иришмелери ичюн пейгъамберимизнинъ ве Къураннынъ уюмлерине инанмалары ве оларны менимсемелери керек.

ИЛЯХИЙ КИТАПЛАР НЕ ИЧЮН ЁЛЛАНЫЛДЫ

Аллах, инсанларгъа рахмет ве лютф оларакъ пейгъамберлер ёллады.

Инсан, бир чокъ къабилиет саиби оларакъ яратылгъандыр. Бу къабилиетлер саесинде инсан, кенди гъайретлеринен, кендиси акъкъында ве этрафындаки башкъа варлыкълар акъкъында малюмат саиби ола билир ве базы акъикъатларны къаврая билир. Факъат бутюн бу малюматлар сынъырлыдыр. Инсан озь кучюнинъ устюнде олгъан хусусларда, иляхий ярдымгъа, вахийге ве мукъаддес китапкъа ихтиядж дую. Инсаннынъ бу ихтияджыны энъ эйи бильген юдже Аллах, къулуна бир лютф ве икрам оларакъ пейгъамберлер ве оларнынъ васытасынен китаплар эндириди ве ёл къастерди. Диний инам эсаслары, амелий ве ахлякый уюмлер, фарз ве ясаълар китапнен билинир.

Иляхий китапларнынъ башкъа вазифелери де бар.

- Инсанлар арасындаки ихтиляфларны ёкъ этмек.
- Оларгъа яратыджылары Аллахны хатырлатып, анджакъ Онъа къуллукъ этмеге чагъырмакъ.

¹⁴³. Хиджр суреси, 9.

¹⁴⁴. Али Имран суреси, 31; Ниса суреси, 47; Маиде суреси, 15; Энам суреси, 153; Араф суреси, 3.

- Онынъ косътерген ёлунда бирлешмелерине ве бу ёлдан кетмелерине ярдым этмек.

- Пейгъамбер вефат эткен сонъ диннинъ темеллерини бидатчы¹⁴⁵ ве инкярджы инсанлардан къорчаламакъ.

- Бир джемиет ичинде китап къорчаланып къалса, санъки оны кетирген пейгъамбер о джемиет ичерисинде яшамагъа девам этер. Пейгъамберлер инсан олгъанлары ичюн вефат этерлер, анджакъ оларнынъ кетирген китаплары, олардан сонъра да къалырлар.

Китапларнынъ бир пейгъамбер васытасынен ёлланылмасы, бу китаплардаки эмир ве ясаъларнынъ утопия олмагъаныны ве омюрге кече биледжеклерини косътермекте.

Иляхий китаплар догърудан-догъру Аллах тарафындан ёлланылгъан эм сёз, эм де мана оларакъ Аллахтан кельгендир. Макъсады исе инсаны янълыш ёлгъа тюшмектен къорчаламакъ, хидаетке, эйиликке, айдынлыккъа чыкъармакъ ве сонъунда, эки дюнъяда да бахтлы япмакътыр.

ВАХИЙНИНЪ МАИЕТИ

Вахийнинъ лугъат манасы: Бир шейни гизли ве аджеле оларакъ бильдирмек.

Вахийнинъ динимиздеки манасы: Аллах тарафындан догърудан догъру я да эльчи вастасынен пейгъамберлерге билдирилген ве къатиийлик ифаде эткен бильги.

Аллах, къулларындан сайлагъан кимселерге тилегени шейлерни, тилегени ёлнен бильдирир. Аллах чешит вахий ёлларынен сёзюни, ираде-сини пейгъамберлерге еткизгендир.

ВАХИЙНИНЪ ЧЕШИТЛЕРИ

1. Садыкъ тюш: Аллах тилегени бильгилерни догъру бир тюшнен пейгъамберлерине бильдирген. Пейгъамберимизге вахий ильк башында бу шекильде кельмеге башлай. Тюшюнде корьген шейлер бир тамам мейдангъа келе ве олгъаны киби керчеклеше эди.

2.Ильхам ёлунен вахий: Аллахнынъ тилегени шейлерни ич бир вастасыз пейгъамбернинъ юрегине къоймасы.

3.Перде артындан келям: Арада бир васта олмадан ве корюнмеден Аллахнынъ сёзюнинъ эшитильмеси.

4.Бир эльчи (мелек) вастасынен еткизильген вахий: Юдже Аллах, сё-

145. Бидат – дин темеллерине янъы бир шей къошмакъ; (нововведение).

зюни бир мелек вастасынен пейгъамберлерине еткизмеси.

Аллахнынъ сёзюни пейгъамберлерге бильдирген мелек, базан кенди суретинде келе, базан да бир инсан шеклинде келе эди. О ерде булунгъан кимселер оны коре ве сесини эшите эдилер. Базы вакъыт да мелек келип пейгъамберге вахий бильдире, факъат озю корюнмез эди.

Къуран-ы Керим пейгъамбер эфендимизге вахийнинъ бу дёртунджи чешити олгъан эльчи-мелек вастасынен ёлланылды. Къуран-ы Керимни Аллахтан Пейгъамберимизге алып кельген бу эльчи, мелеклернинъ энъ буюги олгъан Джебраиль -алеихисселям-дир.

СУХУФ

Сухуф – саифе келимесининъ чокълугъыдыр. Кучюк джемиетлерде, ихтияджларына джевап береджек шекильде эндирильген бир къач саифеден мейдангъа кельген кучюк китапларгъа сухуф дениле. Иляхий эмир ве ясакълар инсанларнынъ аз олгъан ильк девирлерде саифелер оларакъ кельген эдилер. Къуран-ы Керимде Хазрети Ибрахим ве Хазрети Мусагъа эндирильген саифелер акъкъында сёз юрсетиле.¹⁴⁶ Айрыджа, зайыф бир хадисте, Хазрети Адемге 10 саифе, Хазрети Шитке 50 саифе, Хазрети Идриске 30 саифе ве Хазрети Ибрахимге де 10 саифе берильгени накъл олуну.

БУЮК КИТАПЛАР

ТЕВРАТ

*Теврат (Тора)*¹⁴⁷ – Хазрети Мусагъа эндирильген мукаддес китаптыр. Тевратнынъ Аллах сёзю олгъаны ве Хазрети Мусагъа эндирильгени акъкъында Къуран-ы Керимде шойле буюрыла:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوُا اللَّهَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ *

146. Неджм суреси, 36-37; Аъля суреси, 14-19.

147. Теврат – еудийдже бир келиме олып, къанун ве шариат деген мананы бильдире.

«Биз ичинде догъругъа реберлик ве нур олгъан Тевратны эндирдик. Аллахкъа теслим олгъан пейгъамберлер онынънен еудийлерге укум эте эдилер. Аллахнынъ Китабыны къорчалагъан ве раблерине теслим олгъан захидлер ве алиmlер де (онынънен укум эте эдилер). Эписи онъа (хакъ олгъанына) шаат эдилер. Бу алда (эй, еудийлер ве акимлер!) инсанлардан къоркъманъ, менден къоркъунъ. Аетлеримни аз бир бедель къаршылыгъына сатманъ. Ким Аллахнынъ эндирген (укумлери) иле укум этмесе, иште, олар къафирлернинъ там озълеридир».¹⁴⁸

Теврат, Хазрети Муса ве онынъ халкъы Исраиль огулларына ёлла-нылгъан китаптыр. Анджакъ, еудийлер тарих боюнджа сюрюнликлерге ве эсирликлерге огърадылар. О мушкуль девирлерде, Тевратнынъ асыл нусхасы гъайып олды. Бундан сонъра еудий алиmlернинъ язгъан ве бир-бирине уймагъан Теврат нусхалары пейда олып башлады. Бойледже, бугунки Теврат, иляхий китап олмакъ хусусиетини джойды. Бугунъ элимизде Тевратнынъ учъ фаркълы нусхасы бар.

а. Еудийлер ве протестант хриситианларнынъ къабул эткен ибранийдже (еудийдже) нусхасы.

б. Католик ве ортодокс христианларнынъ къабул эткен юнанджа нусхасы.

в. Самирийлер тарафындан къабул этильген самирийдже нусхасы.

Бу учъ нусха, Тевратнынъ энъ мешур ве энъ мутебер нусхаларыдыр. Анджакъ, бу нусхалар арасында ве атта кенди ичлеринде чокътан-чокъ зыддиетлер бар. Бундан да башкъа, Теврат нусхаларында базы пейгъамберлерге пек чиркин ифтиралар атыла.¹⁴⁹

Теврат беш китаптан ибареттир.

1. Теквин¹⁵⁰ китабы – алемнинъ ве ильк инсаннынъ яратылышындан, Хазрети Адемнинъ гунахындан, ер юзюне энишинден, Нух туфанындан, Хазрети Юсуфнынъ Мысырдаки (Египет) аятындан, Исраиль огулларынынъ Мысыргъа кельмелеринден бахс эткен китаптыр. Элли болюктен ибареттир.

2. Хурудж¹⁵¹ китабы – Исраил огулларынынъ Мысырдан чыкъмаларыны, Фираундан чеккен ззиетлерини анълата. Къыркъ болюктен ибареттир.

148. Маиде суреси, 44.

149. Теквин китабы, 19/31-38; Теквин китабы, 38/12-30; 1. Къыраллар, 11/3-12; 2. Самуэль, 11/2-26.

150. Теквин - «Бытие» китабы.

151. Хурудж - «Исход» китабы.

3. Левилилер¹⁵² китабы – Гуняхларнынъ кеффарети, харам ашлар, ясакъ эвлиликлер, диний байрамлар ве адакълар киби укюмлерден бахс эте. Йигирми еди болюктен ибареттир.

4. Сайылар¹⁵³ китабы – Хазрети Мусанынъ вефатындан сонъра ираиль миллетининъ Тур дагъындан айрылып Кенан топракъларына киргенлеринден бахс эте. Отуз алты болюктен ибареттир.

5. Тесние¹⁵⁴ китабы – Хазрети Мусанынъ олюминден ве комюльмесинден бахс эткен, он эмир, хелял ве харам ашлардан, укьукъий мевзулардан анълатмалар якъан китаптыр. Отуз дёрт болюктен ибареттир.

ЗЕБУР

Зебур – Хазрети Давудгъа эндирильген иляхий китаптыр. Бу мевзуда Къуранда шойле буюрыла:

... وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زُورًا *

«...Биз пейгъамберлернинъ кимисини кимисинден устюн яптыкъ; Давудгъа да Зебурны бердик». ¹⁵⁵

Зебур иляхий китапларнынъ энъ кучюгидир. Янъы диний укюмлер кетирмегендир. Бугунъ мевджут олгъан Зебур нухалары, лирик къысса ве илахилерден, Аллахны макътавлардан, икметли сёзлерден ве насиатлардан ибареттир. Мезмурлар (Псалмы) адынен Эски Ахидде¹⁵⁶ ер ала.

ИНДЖИЛЬ¹⁵⁷

Хазрети Иса васытасынен Ираиль огулларына эндирильди. Бу мевзуда Къуранда шойле буюрыла:

152. Левилилер - «Левит» китабы.

153. Сайылар - «Числа» китабы.

154. Тесние - «Второзаконие» китабы

155. Исра суреси, 55.

156. Эски Ахид – Ветхий завет.

157. Инджиль – Эйи хабер ве талим маналарыны анълата.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعَيْسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ
 وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى
 وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ *

«О пейгъамберлернинъ артындан, янларындаки Тевратны догъ-
 рултыджы оларакъ, Меръем огълу Исаны ёлладыкъ. Онъа ичинде
 хидает ве нур олгъан, Тевратны тасдикъ эткен ве Аллахтан къоркъ-
 къанлар ичюн бир хидает ве огют олгъан Инджильни бердик». ¹⁵⁸

Инджильнинъ хакъ китап олгъанына инанмакъ, иман эсасларындан-
 дыр. Факъат бугунь Инджилнинъ асыл нусхасы мевджут дегиль. Инсан-
 лар тарафындан язылгъан ве бойледже иляхий китап олмакътан чыкъ-
 къан шекли бар.

Христианлыкънынъ ильк девирлеринде, Хазрети Исадан сонъра,
 онынъ ёлундан кеткенлер амансыз зорлукъларгъа огърадылар. Хакъ дин
 гизлидже яйылмагъа меджбур олды. Бу мушкуль алда бир бирине зыт
 юзьлердже Инджиль мейдангъа чыкъты. Эр джемаатнынъ кендине коре
 бир Инджили бар эди. Бунынъ ичюн христианлыкъ дюньясында буюк
 айрылыкълар мейдангъа кельди. Буны корьген Византия императоры
 Константин, Милядий 325 йылында христиан инамларыны бельгилемек
 ичюн, Изник шеэринде руханий меджлис (консилиум) топлады. Бинълер-
 дже Инджиль арасындан бугуньки дёрт Инджиль сайланды ве къабул
 этильди.

1. Матвей Инджили.

Матвей, Хазрети Исанынъ Инджильни яймакъ ичюн сайлагъан ха-
 варилерден биридир. О, Инджилини еудийдже я да сурьянийдже язгъан
 эди. Матвейнинъ язгъан асыл нусха белли бир девирден сонъ ёкъ олды.
 Бугунь элимиздеки Матвей Инджили, асыл Инджильнинъ юнанджа тер-
 джимеси ола биледжек китаптыр. Йигирми секиз болюктен ибарет бу
 Инджиль, Хазрети Исанынъ месих олгъанындан ве онынъ союндан бахс
 эте.

2. Марк Инджили.

Марк – хавари Петрнынъ талебесидир. Бу китапны не вакъыт ве ким
 язгъаны там оларакъ белли дегиль. Хазрети Исанынъ яшайышындан ве
 еудий адетлеринден сёз эте. Он алты болюктен ибарет.

158. Маиде суреси, 46.

3. Лука Инджили.

Луканынъ хавари олгъаны акъкъында ихтиляф бар. Хазрети Исанынъ яшайышы ве огреткенлери акъкъында бахс эткен бу эсер йигирми дёрт болюктен ибарет.

4. Иоанн Инджили.

Иоаннынъ да хавари олгъаны сёйленмекте. Анджакъ бу мевзуда да къатий бир фикирге кельмек мумкюн дегиль. Бу Инджиль ильк учь Инджильден фаркълы бир услюп ве стильге саиптир. Йигирми дёрт болюктен ибарет. Исанынъ Аллахнынъ огълу олгъаныны исрарнен сёйлей.

Бу дёрт Инджильден башкъа, христиан дюньясында гизли тутулмагъа истенильген Варнава Инджили бар. Варнава, Хазрети Исанынъ хаварилеринден эди. Бу Инджиль, бешинджи асырда ясакъ китаплар сырасына алынды. Асыл нухсасы Вена китапханесинде сакълана. Бу китап ингилиздже, алманджа ве арапчагъа терджиме этильген. Энь муим хусусиети, Къурангъа пек якъын олмасы ве бизим пейгъамберимизнинъ келеджеги акъкъында хабер бермесидир.

КЪУРАН-Ы КЕРИМ

Къуран – келиме оларакъ топламакъ, окъумакъ, бир арагъа кетирмек деген мананы аңлата.

Диний термин оларакъ исе Къуран – Аллахнынъ инсанларгъа догъру ёлны косътермек ве бу дюньяда насыл яшанмасы керек олгъаныны огретмек ичюн ёлланылгъан, сонъ иляхий китаптыр.

Къуран – Пейгъамберимизге эндирильген, китапта язылы, пейгъамберимизден бизге къадар теватюр ёлунен кельген иляхий сёзлердир.

1. Къураннынъ эндирильмеси

Къуран-ы Керим, юдже Аллахтан Хазрети Пейгъамберге Джебраиль васытасынен кетирильген вахий иле эндирильди. Къуран-ы Керим, йигирми учъ сене ичинде, ает-ает, суре-суре оларакъ, девирнинъ ихтияджларына коре эндирильгендир. Бу хусус, Къураннынъ пек чокъ инсанлар тарафындан къолайджа эзберленмесине, манасы къолайджа аңлашылмасына, акъылларда къолайджа тутулмасына ве инам ве уюмлернинъ яваш-яваш къуветленмесине ёл ачты.

Аллах, Къураннынъ бир кереден топтан эндирильмегенининъ себебини шойле аңлата:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ

فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا *

«Инкяр эткенлер дедилер ки: Къуран онъа бир кереден, топлу алда эндирильмели дегиль эдими? Биз оны сенинъ къальбинъе яхшыджа ерлештирмек ичюн бойле яптыкъ (парча-парча эндирдик) ве оны дане-дана (айыраракъ) окъудыкъ».¹⁵⁹

Аетлер эксерие, бир суальге джевап оларакъ я да бир меселени чезмек ичюн эне эди. Аетнинъ эммесине себеп олгъан вакъиа я да суальге сеbeb-и нузуль¹⁶⁰ айтылыр.

Къуран-ы Керимнинъ Рамазан айынынъ мубарек Къадир геджесинде эммеге башлагъаны аетлерде хабер берильмекте.¹⁶¹

2. Къураннынъ язылмасы, топланмасы ве чоғалтылмасы

159. Фуркъан суреси, 32.

160. Сеbeb-и нузуль – аетнинъ эниш себеби.

161. Бакъара суреси, 185; Духан суреси, 1-3; Кадр суреси, 1.

Къуран аетлери энгендже, Пейгъамберимиз оларны сахабилерге окъур эди. Олар да бу ает ве сурелерни эзберлей эдилер. Бундан да гъайры, бу аетлер вахий кятиплери тарафындан языла эди. Аетлер эки нухса оларакъ язылып, бир нухсасы Пейгъамберимизде, бир нухсасы да сахабилерде къала эди. Аетлернинъ къайсы суреден олгъаныны Пейгъамберимиз вахий кятиплерине айта эди. О девирде къагъыт Арап ярымадасында къулланылмагъаны ичюн, Къуран аетлери индже беяз ташларгъа, хурма далларына, девелернинъ курек кемиклерине ве терилерге языла эди.

Къуранда шойле буюрыла:

وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ * فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ *

«Яйылгъан индже тери узерине сатыр-сатыр язылгъан китапкъа емин олсун...»¹⁶²

Къуран-ы Керим, даа Ресулюллах сагъ олгъанда, эписи язылып биткен ве сахабилер тарафындан эзберленген эди. Бойледже, Къуран къорчалангъан эди. Бундан да гъайры, эр йыл Джебрайль келип, о кунгедже кетирген аетлерни баштан сонъуна къадар Пейгъамберимизге окъур эди. Пейгъамберимиз де онъа къайтарып окъур эди. Аетлернинъ энюви тамамлангъанджа, Джебрайль –алеихисселям- текрар келип, бутюн Къуранны баштан сонъуна къадар Пейгъамберимизнен текрарладылар.

Пейгъамберимиз вефат этмеден эвель, вахий энмеге девам эткени ичюн, бир тек китап оларакъ топланмасы мумкюн олмады. Биринджи халифе Хазрети Эбу Бекир девринде исе, Емаме дженкинде етмиш Къуран хафызнынъ шехит олмасынен, Къуранны бир китап алына кетирмек фикри ортагъа къоюлды. Буннынъ узерине, мешхур хафыз ве Пейгъамберимизнинъ вахий кятиби Зейд бин Сабит реберлигинде, Къуран хафызлары ве алимлери ичине алгъан бир эйет къурулды. Бу эйет, Къуранны топпав ишинде бир чокъ шарт ортагъа къойды. Бир ает язылмадан эвель, мытлакъа бу аетнинъ Пейгъамберимиз девринде язылгъан весикъасы араштырылып тапыла эди. Бундан сонъра, бу аетнинъ язылгъаныны корьген эки шаат шаатлыкъ эте эди. Даа сонъра ает мусхафкъа языла эди. Энь сонъунда да, топланылгъан бу мусхаф сахабенинъ дикъкъатына такъдим этиле эди. Ич кимсенинъ де итиразы олмай эди.

Бу топланылгъан Къуран, Хазрети Эбу Бекирге берильди. О да, вефат этмеден эвель Хазрети Омерге теслим этти. Хазрети Омер де, кендисинден сонъра халифе ким оладжагъыны билмегени ичюн, Къуранны къызы ве Хазрети Пейгъамбернинъ зевджеси Хазрети Хафсагъа берди.

162. Тур суреси, 2-3.

Хиджрий 25 (милядий 648) йылында, Азербайджан ве Эрменистан фетих этильгени вакыт, орду ичинде булунган Шам ве Иракъ халкъы арасында базы Къуран аетлери фаркълы окъуна эди. Бунынъ узерине ордунынъ къомутаны Хузейфе, халифе Османгъа -радияллаху анх- бу меселенинъ чезильмесини риджа этти. Хазрети Осман да текрар Зейд бин Сабитнинъ реберлигинде бир эйет топлап, Къураннынъ чоғалтыл-масыны эмир этти. Сонъра да, чоғалтылган бу нусхалар керекли ерлерге ёлланмагъа къарар берильди. Бу ерлерде де халифенинъ ёллаган мусхафларгъа эсасланып, пек чокъ нусха басылды. Бойледже, Къуран окъувда хата япмакъ ихтимали ёкъ этильди.

3. Къуран-ы Керимнинъ мухтевасы

Къуран-ы Керим, инсан ичюн ве онынъ сеадети ичюн ёлланылгандыр. Бунынъ ичюн Къуранда эм дюнья яшайышы, эм ахырет яшайышы иле алякъалы, инсанны эр эки алемде бахтлы олмасыны огреткен укюмлер бар. Къуранда ер алган мевзуларны шу шекильде сыныфландырмакъ мумкюн:

а. Иман мевзулары (итикъадий мевзулар)

Иман, Къуран мевзуларынынъ энъ эсасы ве темелидир. Иман эсасларындан олган Аллахнынъ бар ве бир олувы, Онынъ сыфатлары¹⁶³, мелеклер ве чешитлери¹⁶⁴, пейгамберлер ве китаплар¹⁶⁵ ёлланылганы, ахырет яшайышы ве къыямет¹⁶⁶ мевзулары кенишче айдынлатыла.

Айрыджа, Къуранда инсанларнынъ дюньяда япкъан ишлеринден ахыретте эсапкъа чекиледжеклери, бу эсапнынъ сонъунда да дженнетке я да джехеннемге кетеджеклери бильдирильмекте.

б. Ибадет мевзулары (амелий мевзулар)

Къуран-ы Керимде инсаннынъ эда этмеси керек олган ибадетлер анълатыла. Бу ибадетлер насыл ерине кетириледжеги де умумий оларакъ анълатыла. Ибадетлерини ерине кетирген кимселернинъ де ахыретте Аллахнынъ азабындан къуртуладжакълары акъкъында хабер бериле.

Ибадет мевзуларыны анълаткъан аетлерден базылары шулардыр:

163. Эн'ам суреси, 102- 103; Ихляс суреси, 1-4; Фуркан суреси, 2.

164. Нахл суреси, 49.

165. Бакъара суреси, 213.

166. Инфитар суреси, 1-5.

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ * وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ *

«Олар ки, намазларында къркъу ве тевазу ичиндедирлер; Олар ки, бош ве файдасыз шейлерден юзь чевирирлер; Олар ки, зекятны берирлер...»¹⁶⁷

وَالْعَصْرِ * إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ * إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ *

«Асргъа емин этерим ки, иман этип, яхшы амеллер ишлегенлер ве бир-бирилерине хакъны ве сабырны тевсие эткен инсанлардан башкъалары зарар ичиндедир».¹⁶⁸

Бу аетлерде Аллах инсанны ибадет этмеге чагъыра. Инсангъа тышкен вазифе исе, бу даветке къулакъ асып, Аллахкъа нисбетен къуллукъ вазифесине ерине кетирмектир.

в. Ахлякый мевзулар

Къуран-ы Керимде ахлякънен алякъалы бир чокъ эсас мевзулар да ер алгъан. Къуранда инсанларнынъ адалетли олмалары, бир-бирине эйлик япмалары, акърабаларына ярдым этмелери, догъру сёз сёйлемелери тенбие этиле:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا *

«Эй иман эткенлер! Аллахтан къркъунъ ве догъру сёз сёйленъ».¹⁶⁹

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَ آيَاتِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَ يَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ *

«Мухакъкъакъ ки, Аллах адалетни, эйликни, акърабаларгъа ярдым этмени эмир этер. Чиркин ишлерни, фенолыкъны ве адден ашмакъны исе ясакълар...».¹⁷⁰

167. Муминун суреси, 2-4.

168. Аср суреси, 1-3.

169. Ахзаб суреси, 70.

170. Нахл суреси, 90.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ *

«Эй иман эткенлер! Шарап (алкоголли ичимликлер), къумар оюнлары, путлар, фал окълары, эписи шейтаннынъ писликлеридир. Къуртулышкъа иришмеге истесенъиз, булардан узакълашынъ». ¹⁷¹

Ислям дини эйи ве гузель ахлякъкъа буюк эмиет бере ве буны джемиетнинъ эр сыныфына ерлештирмек истей. Бунынъ ичюн Къуран-ы Керим пек чокъ аетинде ахлякъ эсасларындан бахс этип, инсанларны эйиликке, гузелликке ве догърулыккъа алып бара.

2. Табиатнынъ яратылышындан ве базы варлыкълардан бахс эткен мевзулар

Къуран-ы Керимде варлыкъларнынъ яратылмасы ве хусусиетлери иле алякъалы малюматлар ер алгъан:

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ * وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ *

«Коклерни ве ерни, ерли-еринде яратты. Сизни де шекилендирди ве шекиллеринъизни де гузель япты. Къайтыш анджакъ онъадыр». ¹⁷²

Къуран-ы Керим, базы варлыкъларнынъ яратылмаларына ве хусусиетлерине дикъкъат чеке. Инсаннынъ булардан ибрет алмаларыны ве эр шейнинъ яратыджысы ве Рабби олгъан Аллах Таалаянынъ сонъсуз къудрет саиби олгъаныны анъламасыны истей.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا * وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا * وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا * وَجَعَلْنَا
نَوْمَكُمْ سُبَاتًا * وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا * وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا *
وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شَدَادًا * وَجَعَلْنَا سِرَّجًا وَهَاجًا *
وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا * لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا * وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا *

«Биз ер юзюни бир тешек, дагъларны да бирер къазыкъ япмадыкъмы? Сизни чифт-чифт яраттыкъ. Юкъунъызны бир раатланув

171. Маиде суреси, 90.

172. Тегъабун суреси, 3.

яптыкъ. Геджени бир орью яптыкъ. Куньдюзни де чалышып къазанув вакъты эттик. Устюнъизде еди къат сагълам коклер бина эттик. (О ерде) алев-алев янган бир къандиль яраттыкъ. Сизге урлукълар, осюмликлер (тереклерни), бир-бирилерине битишик багълар-багъчалар етиштирмек ичюн, усть-устюне топланып сыкъышкъан булутлардан шырыл-шырыл акъкъан сувлар эндирдик». ¹⁷³

مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ * بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ * فَبِأَيِّ آيَةٍ رَّبُّكُمْ
تُكذِّبَانِ

«(Аллах) эки денъизни бир-бирине къавушмакъ узьре къоя къойды. Амма араларында бир сед бардыр, бир-бирине кечип къарышмазлар. О алда, Раббинъизнинъ ниметлеринден ангисини яланлай билирсинъиз?» ¹⁷⁴

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا... * يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ
أُمَّهَاتِكُمْ خَلَقًا مِنْ بَعْدٍ خَلَقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ * ذَلِكَ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ
الْمُلْكُ * لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ... *

«Аллах сизни тек бир кишиден (Адемден) яратты, сонъ ондан да, зевджесини яратты. Сиз ичюн айванлардан секиз эш мейдангъа кетирди. Сизни де, аналарынъызнынъ къарынларында учь къатлы къаранлыкъ ичинде чешит девирлерден кечиререк яратмакъта. Иште, бу, яратыджы Раббинъиз Аллахтыр. Мульк Онынъдыр. Ондан башкъа танъры ёкътыр. Ойле исе, насыл ола да, (Онъа къуллукътан) чевирильмектесинъиз?» ¹⁷⁵

Къуран-ы Керимнинъ бу аетлери, алимлерни бу мевзуларны араштырмагъа джелъп этти, бойледже базы иджат ве кешифлер мейдангъа кельди.

173. Небе суреси, 6-16.

174. Рахман суреси, 19- 21.

175. Зумер суреси, 6.

е. Инсанлар арасындаки алякъаларны низамгъа къойгъан укюмлер

Бу укюмлер шу аетлерде кече:

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كَلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

«Ольчеген вакътынъызда тас-тамам ольченъ ве догъру теразенен тартынъ. Бу, эм даа яхшыдыр, эм де нетиджеси нокътаи назарындан, даа гузельдир».¹⁷⁶

Къуранда, инсанларнынъ малларыны харам ёлларнен алынмасы, яни басып алынмасы, я да алдатыларакъ алынмасы ясакъ этильмекте.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ * إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا *

«Эй, иман эткенлер! Къаршылыкълы ризанен япылгъан тиджареттен башкъа, малларынынъзыны батыл (хакъсыз ве харам ёллар) нен аранъызда (алып-беререк) ашаманъ. Ве (бойледже) озюньизни ольдюрменъ. Шубесиз, Аллах сизни къорчалайджакътыр».¹⁷⁷

Инсан ольдюрмекнинъ ясакъ олгъаныны косътерген аетлер:

... مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادًا فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا * وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا *

«...Ким бир джангъа я да ер юзюнде бозгъунджылыкъ чыкъармагъа къаршылыкъ олмадан (хакъсыз ерде), бир джанны къыйса, бутюн инсанларны ольдюрген киби олур. Эр ким бир джанны къуртарса, бутюн инсанларны къуртаргъан киби олур...».¹⁷⁸

Къуран, инсанларны бир-бирлерине адалетли, дюрюст ве сайгылы мунасебетте олмаларыны; бир-бирлерининъ хакъларыны къорчаламаларыны, бир-бирлерине эйиликни тевсие этмелерини эмир эте.

176. Исра суреси, 35.

177. Ниса суреси, 29.

178. Маиде суреси, 32.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
 * وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ *

«Сизден хайыргъа чагыргъан, эйиликни эмир этип, феналыкъны ясакъ эткен бир топлулыкъ булунсын. Иште, олар къуртулышкъа иришкенлердир».¹⁷⁹

Къураннынъ бу укомлерине уйгъан кимселернинъ мейдангъа кетирген джемиетте адалет, тынчлыкъ ве сеадет аким олур.

ж. Пейгъамберлер ве иляхий китаплар

Аллах, инсанни яраткъан сонъ онъа белли вазифелер бергендир ве бу вазифелерни инсанларнынъ арасындан сайлап алгъан пейгъамберлер васытасынен, ёллагъан китапларында язгъандыр. Къуран бу пейгъамберлер ве иляхий китапларнен алякъалы малюматлар бере ве инсанларны бу малюматларгъа уймагъа чагыра.¹⁸⁰

Къуранда эр джемиетке пейгъамбер ёллангъаны акъкъында хабер бериле.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ *

«Емин олсун ки, Биз эр умметке (халкъкъа), «Аллахкъа къуллукъ этингиз ве тагъуттан сакъынынъыз» деп (эмир этмелери ичюн) пейгъамбер ёлладыкъ...».¹⁸¹

Къуран, сонъ пейгъамбер Хазрети Мухаммеднинъ -салляллаху алейхи ве селлем- бутюн инсанларгъа муждеджи, сакъындырыджи ве орьнек оларакъ ёллангъаныны ве инсанларны Аллах ёлуна чагыргъан бир даветчи олгъаныны сёйлей.¹⁸²

3. Икяелер

Къуран-ы Керимде, пейгъамберлер ве оларнынъ башларына кельген вакъиаларны анылаткъан икяелер де ер алгъан. Бундан да гъайры, тарих боюнджа яшагъан ве Аллахнынъ укомлерине къаршы келип, онынъ гъадабына огърагъан миллетлернинъ икяелери де ер алгъан. Бу икяелернинъ макъсады, инсанларны эвельки миллетлернинъ япкъан хаталарындан сакъындырып, олардан ибрет алмаларына чагыра:

179. Али Имран суреси, 104.

180. Маиде суреси, 44; Ниса суреси, 163; Маиде суреси, 46; Ибрахим суреси, 52.

181. Нахл суреси, 36.

182. Ахзаб суреси, 21, 45-46.

قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ * فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكذِّبِينَ *

«Сизден эвель нидже (миллетлер акъкъында) иляхий къанунлар келип кечти. Онынъ ичюн, ер юзюнде кезип бакъынъыз да (Аллахнынъ аетлерини) ялан сайгъанларнынъ сонъу не олгъаныны корюнь!»¹⁸³

и. Дуа ве дуа аетлери

Къуран-ы Керим дуа мевзусына да мураджат этип, япылгъан дуаларнынъ Аллаха тарафындан къабул этиледжегини хабер бере. Инсаннынъ гуняхларыны афу этеджек ялынъыз Аллахтыр. Инсанны ахыретте азаптан къуртараджакъ да ялынъыз Аллахтыр. Бунынъ ичюн Къуранда инсаннынъ япкъан хаталарындан ве ишлеген гуняхларындан пешман олып, тевбе этмеси тевсие этиле. Ахыретте къуртулышкъа иришмек ичюн де Аллахкъа дуа этмеси ве ондан ярдым истемеси керек олгъаны бильдириле. Ве бу мевзуда чешитли дуа орьнеклери бериле. Бу дуалардан бириси шудыр:

... رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا * رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا
حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا * رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ * وَأَعْفُ عَنَّا
* وَأَغْفِرْ لَنَا * وَارْحَمْنَا * أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ *

«Раббимиз! Унутсакъ я да хата япсакъ, бизни месулиетли этме. Эй, Раббимиз! Бизден эвелькилерине юклегенинъ киби, бизге де агъыр бир юк юклеме. Эй, Раббимиз! Бизге кучюмиз етмеген ишлери де юклеме! Бизни афу эт! Бизни багъышла! Бизни аджы! Сен бизим мевлямызсынъ. Кяфирлер топлулыгъына къаршы бизге ярдым эт!»¹⁸⁴

Къуран-ы Керимде пек чокъ дуа аети бар. Инсан Аллахкъа дуа этмели, онъа сыгъынмалы, ондан ярдым ве багъышлама тилемели, онъа инанмалы. Дуасы къабул олмасы ичюн де, Аллахкъа итаат этмели, онынъ эмирлерини ерине кетирмели ве ясакъларындан да сакъынмалыдыр.

183. Али Имран суреси, 137.

184. Бакъара суреси, 286.

4. Къуран Пейгъамберимизнинъ муджизесидир

Къуран – эр саада инсан акъылыны айретке къойгъан, буюк ве эбедий бир муджизедир. Башкъа пейгъамберлернинъ муджизелери, озь девирлеринде олып биткендир, оларны ялынъыз о девирде яшагъан инсанлар корьгендир. Анджакъ Къуран, Пейгъамберимизнинъ муджизеси оларакъ, къыяметке къадар девам этеджектир.

Къуран-ы Керим – эм сёз, эм мана джеэтинден муджизедир.

Сёз джеэтинден муджизедир, чюнки Къуран, арап эдебиятынынъ энъ юксек нокътада олгъан девирде энип, арап шаирлерини ярышмагъа чагъырды. Оларнынъ Къурангъа бенъзеген бир ает кетирмелерини те-клиф этти ве бу мевзуда оларны аджиз къалдырды. Шу аетлерге дикъ-къат этинъ:

قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ
وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا *

«Де ки: Ант олсун ки, бу Къур’ангъа бир бенъзегенни ортагъа къоймакъ ичюн, инсанлар ве джинлер бир арагъа кельселер, бир-бирилерине ярджымджы олсалар биле, онъа бенъзеген бир шей ортагъа кетиралмазлар».¹⁸⁵

وَأَنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ * وَادْعُوا
شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ * فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا
النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ * أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ *

«Эгер къулумызгъа эндиргенлеримизге эр анги бир шубеге тюш-сенъиз, айды онъа бенъзеген бир суре кетиринъ, эгер идданъызда догъру олсанъыз, Аллахтан гъайры шаатларынъзны (ярдымджы-ларынъызны) да чагъырынъ. Буны япып оламазсынъыз –ки, эль-бетте япалмайджакъсынъыз– якъарлыгъы инсан ве таштан ибарет джехеннем атешинден сакъынынъ. Чюнки, о атеш кяфирлер ичюн азьрлангъандыр».¹⁸⁶

Окъума-язма бильмеген Хазрети Мухаммед –салляллаху алейхи ве селлем-нинъ Аллахтан алгъан вахий иле инсанларгъа бильдирген Къу-ранда, илим ве технологиянынъ сонърадан етишкен акъикъатлары асыр-лар эвельси хабер берильгендир. Ве энъ муим тарафы, илимининъ ич бир саасы Къураннынъ кетирген акъикъатларыны инкяр этмемекте. Аксине,

185. Исра суреси, 88.

186. Бакъара суреси, 23-24; Худ суреси, 13; Тур суреси, 33-34.

ильмий теракъкыят Къураннынъ бир чокъ аетининъ даа эйи анъла-шылмасына ёл ачкъандыр.

5. Къураннынъ хусусиетлери

Къуран, Хазрети Пейгъамберге Джебрайль васытасынен, арапча оларакъ ёлланылгъан ве бизге къадар сагълам ёлнен кельген бир китап-тыр. Бу китапнынъ энъ муим хусусиетлери шулар:

а. Къуран, Пейгъамберимизге бир кереден дегиль де, вакъытнынъ ве вакъиаларнынъ сейрине коре аетлер ве сурелер алында йигирми уч йыл ичинде эндирильгендир.

б. Къуран – сонъки мукъаддес китаптыр. Ондан сонъра башкъа бир иляхий китап кельмейджек. Кетирген укюмлери къыяметке къадар девам этеджек.

в. Къуран бизге къадар ич бозулмадан ве денъиштирильмеден кельди ве къыяметке къадар да ойле къаладжакъ.

г. О, Хазрети Мухаммеднинъ -салляллаху алейхи ве селлем- пейгъамбер олгъаныны косътерген, муджизелернинъ энъ буюги ве девамлы олгъаныдыр.

д. Къураннынъ огренген юдже акъикъатлары, къыяметке къадар бутюн инсанларнынъ ихтияджларыны къаплайджакъ къыйметтедир.

е. Къуран къолай эзберлене. Ич бир китапта бу хусусиет ёкъ.

6. Къуранны окъумакъ ве динълемек

Къуран-ы Керимни китаптан окъумакъ ичюн, абдестли олмакъ шарт-тыр. Абдестсиз оларакъ мусхафкъа токъунмакъ шу аетнен ясакълана:

«Шубесиз, бу, муафаза этильген бир китапта булунгъан къыйметли бир Къурандыр. Онъа анджакъ, темизленгенлер токъуна билир».¹⁸⁷

Къуран окъумагъа эзуу-бисмиллях иле башламакъ керек.¹⁸⁸

Къуранны эдепнен окъумакъ, юдже яратыджынынъ сёзюни окъугъаныны унутмамакъ керек.

Окъунгъан аетлернинъ манасыны анъламакъ ве бу аетлерни омюрге чевирмеге тырышмакъ керек.

Къуранны сайгы ве эдепнен динълемек, Къурангъа сайгысызлыкъ этмемек керек.

Къуран темиз бир ерде тутулмалы.

187. Вакъыа суреси, 77-79.

188. Нахл суреси, 98.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Китапларгъа иман не ичюн муим?
2. Иляхий китапларнынъ умумий эсаслары нелер?
3. Аллах инсанларгъа не ичюн китап ёллады?
4. Къайсы пейгъамберлерге не къадар сухуф берильди?
5. Иляхий китапларнынъ хусусиетлерини анылатынъыз.
6. Теврат акъкъында малюмат беринъиз.
7. Тевратнынъ къач нусхасы бар?
8. Зебур акъкъында малюмат беринъиз.
9. Инджиль акъкъында малюмат беринъиз.
10. Къуран насыл эндирильди?
11. Къураннынъ язылмасы ве топланмасы акъкъында малюмат беринъиз.
12. Къуран не вакъыт ве не ичюн чоъгалтылды?
13. Къураннынъ мевзуларыны язынъыз.
14. Къураннынъ муджизе олгъаныны анылатынъыз.
15. Къураннынъ хусусиетлерини тариф этинъиз.

АЛТЫНДЖЫ БОЛЮК

ПЕЙГЪАМБЕРЛЕРГЕ ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Пейгъамберлерге иман
- Пейгъамберлерге ихтиядж
- Пейгъамберлик ве вахий
- Пейгъамберлернинъ сыфатлары
- Пейгъамберлик дереджелери
- Муджизелер акъкъында
- Пейгъамберлернинъ теблигъ эткен динлерде умумий эсаслар
- Къуранда ады кечкен пейгъамберлер
- Хазрети Мухаммед – сонъ пейгъамбер
- Хазрети Мухаммеднинъ муджизелери

ПЕЙГЪАМБЕРЛЕРГЕ ИМАН

Пейгъамберлерге иман, алты иман эсасындан биридир. Пейгъамберлерге иман демек, инсанларгъа догъру ёлны косътермек ичюн, Аллах Таала тарафындан сечильген кимселернинъ ёлланылгъанына, бу кимселернинъ Аллахтан кетирген бутюн малюматларнынъ керчек ве догъру олгъанына инанмакъ демектир.

Юдже Аллах, инсанларгъа бутюн пейгъамберлерге иман этмекни фарз къылгъандыр. Бу хусуста Къуранда шойле буюрыла:

أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَأَتْكَهٖ وَكُتِبَ
وَرُسُلُهُ لَا نَفَرٌ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ
الْمَصِيرُ *

«Пейгъамбер Рабби тарафындан озюне эндирильгенге иман этти, му'минлер де (иман эттилер). Эр бири Аллахкъа, мелеклерине, китапларына, пейгъамберлерине иман эттилер. «Аллахнынъ пейгъамберлеринден ич бири арасында айырды япмамыз. Эшиттик, итат эттик. Эй, Раббимиз, афунъа сыгъындыкъ! Дёнюш санъадыр», - дедилер».¹⁸⁹

Бу аетке эсасланып, пейгъамберлерден базыларына инанмамакъ куфюр сайыла. Шу ает бу хусусны ачыкъ-айдын бильдиере:

أَنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ * وَ
يَقُولُونَ نُوْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ * وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ
سَبِيلًا * أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا *

«Аллахны ве пейгъамберлерини инкяр эткенлер ве (инанмакъ хусусында) Аллах иле пейгъамберлерини бир-биринден айырмакъ истеп: «Бир къысмына иман этермиз, амма бир къысмына инанмамыз», дегенлер ве булар (иман иле куфюр) арасында бир ёл тутмакъ истегенлер ёкъмы? Иште, акъикъий кяфирлер булардыр. Ве биз кяфирлерге алчатыджы бир азап азырладыкъ».¹⁹⁰

Юдже Аллах, асырлар боунджа пейгъамберлер ёллады, инсанларны олар васытасынен акъикъатны менимсемеге ве омюрге кечирмеге чагъырды. Къуранда, эр джемиетке пейгъамбер ёлланылгъаны бильдириле.:

189. Бакъара суреси, 285.

190. Ниса суреси, 150-151.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ *

«Биз сени мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ хакъ иле ёлладыкъ. Эр миллет ичюн мытлакъа бир тенбиеджи (пейгъамбер) олгъандыр». ¹⁹¹

تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمْ
الْيَوْمَ وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ *

«Аллахкъа ант олсун, сенден эвельки умметлерге де (пейгъамберлер) ёллагъанмыз. Факъат шейтан оларгъа ишлерини сюсю косьтерди де (иман этмедилер). Иште, о бугунь оларнынъ велисидир. Ве олар ичюн элем бериджи бир азап бардыр». ¹⁹²

«Ресуль» ве «небий» арапча келимелер олып, ёлланылгъан ве хабер кетирген деген маналарны анылата. Ресуль – янъы шерият кетирген пейгъамбердир. Неби исе, янъы шерият кетирмеген, эски шерияткъа коре укюм сюрген пейгъамбердир.

Пейгъамбер – фарс тилинде, хабер алгъан, кетирген ве алып баргъан деген маналарны анылата. Аллахнынъ вахий ёлунен эмир ве ясакъларыны инсанларгъа етиштирмек ичюн къуллары арасындан сайлап ёллагъан кишиге пейгъамбер дениле.

Пейгъамберлик, чалышманен ве ибадетлернен къазанылгъан шей дегильдир. Аллах вергисидир. Аллах истеген кишиге бу шерейфни бере. Аллах, кимнинъ бу вазифе ичюн даа ляйыкъ олгъаныны билип, пейгъамберлик юкюни истегенине берир. Кишининъ малы, мулькю, шурет ве макъамы бу мевзуда муим дегильдир. Аллах бу акъкъында шойле буюра:

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ *

«Бу, Аллахнынъ лютфюдир. Оны истегенине берир. Аллах буюк лютф саибидир». ¹⁹³

Пейгъамберлик мевзусында орта ёлны козеткен Ислям, пейгъамберлерни не христианлыкътаки киби илях мертебесине чыкъармаз, не де еудийликте олгъаны киби адий инсанлар киби къабул этип, оларгъа гунях иснат этмез. Ислям – бутюн пейгъамберлерни, Аллахнынъ эльчи-

191. Фатыр суреси, 24 .

192. Нахл суреси, 63; Юнус суреси, 47.

193. Джума суреси, 4.

си ве сечкен къуллары олгъаныны къабул этер. Биз, пейгъамберлернинъ вахийнен шерешлендирильгенине ве башкъа инсанларда олмагъан сыфатларгъа саип кишилер олгъанларына инанамыз. Факъат оларнынъ ич бирисинде иляхлыкъ хусусиети ёкътыр.¹⁹⁴

ПЕЙГЪАМБЕРЛЕРГЕ ИХТИЯДЖ

Инсаннынъ керчек бир ёл косьтериджиге ихтияджы бар. Бу дуйгъунынъ себеплери шулардыр:

1. Инсан кенди акъылынен, Аллахнынъ барлыгъыны, бирлигини анъласа да, бундан башкъа Аллахнынъ бир чокъ юдже сыфатыны анълаямаз. Насыл ибадет этеджегини ве ахыретнен алякъалы алларны биллип оламаз. Бунынъ ичюн, энъ къыскъа ве догъру ёлдан, дюнья ве ахырет сеадетине къавушмакъ, фикрий ве ахлякий саада юксельмек, анджакъ пейгъамберлернинъ косьтерген ёлгъа таби олмакънен мумкюн олур. Иште, юдже Аллах, инсанларнынъ бу ихтияджыны бильгени ичюн пейгъамбер ёллагъандыр.

2. Эгер пейгъамберлер олмаса эди, инсанлар догъру ве янълыш мевзуларда узун вакъытлар мунакъаша этип, бельки де омюрлерини бошкъа кечиреджек ве кене де ортакъ бир къыйметлерге келип оламаз эдилер. Анджакъ, Аллах озь рахметинен пейгъамбер ёллады ве бу къыйметлерни огретти.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ *

«Биз сени анджакъ алемлерге рахмет оларакъ ёлладыкъ».¹⁹⁵

3. Инсанны месуль тутмакъ ичюн, башта бир ондан не бекленгенини огретмек керек, бу да кене пейгъамбер васытасынен мумкюндир:

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا *

«Биз мужделейиджи ве сакъындырыджи оларакъ пейгъамберлер ёлладыкъ ки, артыкъ пейгъамбер кельген сонъра инсанларда Аллахкъа къаршы бир бахане олмасын».¹⁹⁶

194. Маиде суреси, 72- 73, 75; Араф суреси, 188; Тевбе суреси, 30.

195. Энбия суреси, 107.

196. Ниса суреси, 165.

4. Пейгъамбернинъ ёлуна уйгъан джемиетлер, бутюн сааларда инкишаф этмеге башлай эдилер. Бойледже, медениетте огге кете эдилер. Бойледже, эм бу дюньяда, эм де ахыретте сеадетке ирише эдилер.

5. Пейгъамберлер рух табиблеридир. Гузель ахлякъ саиби олманынъ ёлларыны энъ гузель шекильде анджакъ, олар косътере билер.

6. Пейгъамберлер, инсанларгъа джемиет оларакъ яшама санаатыны огреттилер.

ПЕЙГЪАМБЕРЛИК ВЕ ВАХИЙ

Пейгъамберлик ве вахий бир-биринден айрылмагъан эки къаврамдыр. Вахий алмагъан пейгъамбер олмаз. Юдже Аллах эмир, ясакъ, уком ве хаберлерини пейгъамберине вахий ёлунен бильдирмектедир.

Вахий – гизли къонушма, ёллама, эмир, ишарет, ильхам киби маналаргъа келе.

Диний термин оларакъ вахий – Аллах Таалаянынъ тилеген шейлерни пейгъамберлерине, бизим тарафымыздан билинмеген бир ёлнен бильдирмесидир. Яни Аллах иле эльчиси арасында бир чешит гизли ве суръатлы хаберлешме васытасыдыр. Вахийнинъ насыл бир ал ве не шекильде ис этильгенини анджакъ, оны яшагъан пейгъамбер билер. О, Аллах иле пейгъамбери арасында бир сырдыр. Анджакъ вахийнинъ келюв шекиллери ве пейгъамберде мейдангъа кельген тесирлери аркъадашлары тарафындан билине эди.

Вахий – ильхам¹⁹⁷ дегильдир. Вахий пейгъамберге келир. Аллах тарафындан къорчалав ве козетюв астында пейгъамберге етишир, пейгъамбер де вахийни алгъанда, вахий алгъаныны билер. Ильхамда Аллах къорчалавы ёкътыр, янъылма пайы бар ве инсаннынъ шууры тышында, Аллахнынъ севгили къулларынынъ къальбинде пейда олур.

1. Вахийнинъ чешитлери

Юдже Аллах бир аетте:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ * أَوْ يُرْسِلَ
رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذَنِهِ مَا يَشَاءُ *

«Аллах, бир инсан иле анджакъ вахий ёлунен я да перде артындан къонушыр. Я да бир эльчи ёллап, (о да Аллахнынъ) изни

197. Ильхам – къальпте пейда олгъан малюматлар.

иле тилеген шейлерге вахий этер...»¹⁹⁸ буюрып, учь чешит вахийден сёз эте.

1. Вахийнинъ догъру пейгъамбернинъ къальбине етишмеси. Бу вахийге орънек оларакъ Пейгъамберимизнинъ къудсий хадислерини мисаль кетирмек мумкюн.

2. Аллахнынъ перде артындан пейгъамберинен къонушмасы. Бу чешит вахийде, пейгъамбер Аллахны корьмеден, иляхий сёзлерни эшитир. Хазрети Мусанынъ Тур дагъында алгъан вахий киби.

3. Вахийнинъ мелек васытасынен пейгъамберге кетирилъмеси. Вахий мелеги Джебрайль, вахийни пейгъамберге кетире эди. Иляхий китаплар бу чешит вахий иле кельгендир.

2. Вахийинъ Хазрети Мухаммедге келюв шекиллери

Пейгъамбер эфендимизге вахий шу шекиллерде кельген:

а. Догъру руялар – Пейгъамберимизнинъ корьген базы руялары, даа сонъра керчектен де мейдангъа келе эди.

б. Джебрайль алейхисселям тарафындан, догърудан пейгъамберимизнинъ къальбине уфлемесинен олгъан вахий.

Ашагъыдаки ает бу вахийден сёз этмекте:

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ * عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ * بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ *

«(Ресулим!) Оны Рухуль эмин (Джебрайль) тенбиеджиленден олурсынъ дие, ап-ачыкъ арап тилинен сенинъ къальбинъе эндиригендир».¹⁹⁹

в. Джебрайльнинъ инсан шеклине кирип, кетирген вахийлер – вахийинъ энъ къолай шеклидир.

Джибриль хадиси²⁰⁰ дие мешхур олгъан хадис бу ёлнен кельгендир.

г. Джебрайль -aleyхисселям-нынъ озю корюнмеден, чанъчыкъ сесине бенъзеген бир сес иле кельген вахийлер.

198. Шура суреси, 51.

199. Шуара суреси, 193-195.

200. Джибриль хадиси – Джебрайль -aleyхисселям- бир кунь Пейгъамберимизге бир инсан шеклинде келип, онъа иман, ислям, ихсан ве къыйаметнинъ аляметлери акъкъында суаллер сорагъан эди. Бу вакъианы анълаткъан хадислерге Джибриль хадиси денилир. (Муслим, Иман, 1; Несаи, Иман, 6.)

Бу чешит вахийнинъ, энъ агъыр вахий олгъаныны Пейгъамберимиз бильдирген эди. Техдит ве къоркъутма олгъан аетлер бу чешит вахий иле кельген. Бу чешит вахий кельгенде, Пейгъамбер эфендимиз сонъ дередже эеджанланып титрей ве терлей эди.²⁰¹

д. Джебраилнинъ, Хазрети Пейгъамберге уйкъуда олгъаны вакъыт кетирген вахийлер.

Бу вахий иле алынган малюматлар, Къуран аетлери дегиль эди.

е. Джебраильнинъ кенди шеклинен кетирген вахийлер.

Бу шекильде вахий эки кере кельгендир. Биринджиси пейгъамберликнинъ ильк кунюнде, Хира къобасында экенде, экинджиси де Мираджджеснасында олгъандыр:

لَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى * عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى *

«Ант олсун ки, Оны, бир кере даа Сидретуль Мунтеханынъ янында коръди».²⁰²

ПЕЙГЪАМБЕРЛЕРНИНЪ СЫФАТЛАРЫ

Къуран-ы Керимнинъ пек чокъ аетинде пейгъамберлернинъ дигер инсанлар киби инсан олгъаны сёйленмекте. Пейгъамберлер адий инсанлар киби ашарлар, ичерлер, юрерлер, эвленип бала чагъа саиби олурлар, хасталаныр ве олюрлер. Бу хусусиетлер пейгъамберлернинъ инсан оларакъ саип олгъан хусусиетлердир. Анджакъ, эр пейгъамберде адий инсанлардаки хусусиетлерден башкъа даа да бир сыра сыфатлар бардыр ки, бу сыфатлар пейгъамберлер ичюн зарур сыфатлардыр. Яни Пейгъамбер бу сыфатларгъа кесен-кес саип олмасы керек. Бу сыфатлар шулардыр:

1. Сыдкъ – догъру сёзлю ве дюрюст олмакъ демектир. Пейгъамберлер, энъ дюрюст ве энъ догъру сёзлю инсанлардыр, асла ялан сёйлемезлер.

Эгер пейгъамберлер ялан сёйлесе эдилер, оларгъа инанган инсанларнынъ ишанчлары гъайып олур эди. О вакъыт да пейгъамбер ёлламакънынъ гъаеси керчеклешмез эди. Сыдкънынъ зыты – ялан сёйлемек олып, пейгъамберлер акъкъында тюшюнмек мумкюн дегильдир. Бутюн пейгъамберлер, пейгъамберликтен эвель де, сонъра да ялан сёйлемегенлердир.

201. Бухари, Бед-уль вахий, 2.

202. Неджм суреси, 13-14.

2. Эманет – ишанчлы олмакъ демектир. Пейгъамберлер ишанчлы инсанлар эдилер. Эманетке асла хиянетлик этмез эдилер.

Бу мевзуда Къуранда шойле буюрыла:

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغُلْ يَأْتِ بِمَا عَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ
مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ *

«Бир пейгъамберге эманетке хиянет ярашмаз. Ким эманетке хиянет этсе, къыямет куню хаинлик эткен шейнинъ гуняхы бойнуна асылган алда келир. Сонъра эр кеске - асла хакъсызлыккъа огъратылмадан- къазангъаны тамамынен берилир».²⁰³ Эманет сыфатынынъ зыты – хиянетлик – пейгъамберлер акъкъында тюшюнильмез.

3. Исмет – гунях ишлемемек, гуняхтан къорчаланмакъ демектир. Пейгъамберлер яшайышлары боюнджа ширк ве куфюр киби буюк гуняхлардан къорчаланган эдилер. Пейгъамбер олган сонъра да, инсан олмалары себебинен уфакъ хаталары олса биле, гунях ишлемегенлердир. Бу кучюк хаталар да, Аллах тарафындан аман тюзельтиле эди. Пейгъамберлернинъ бойле кучюк хаталарына «зелле» дениле.

Исметнинъ акси масиет (гуняхкярлыкъ) – пейгъамберлер ичюн мумкюн олмаган бир хусусиеттир.

4. Фетанет – пейгъамберлернинъ кескин акъыл ве зека саиплери олганларыны косътерген сыфаттыр. Бунунъ зыты – ахмакълыкъ, пейгъамберлер акъкъында тюшюнильмез. Пейгъамберлер зеки ве акъыллы олмаса эдилер, этрафындаки инсанларны инандырамаз эдилер.

5. Теблигъ – пейгъамберлернинъ Аллахтан алган эмир ве ясаълары, эксиксиз оларакъ умметлерине етиштирмелери демектир. Пейгъамберлер алган бутюн эмирлерини арифифи-арифинен инсанларга бильдирген эдилер. Эгер бильдирмесе эдилер, эманетке хиянетлик эткен олур эдилер. Аллах бу мевзуда шойле буюра:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ
وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ *

203. Али Имран суреси, 161.

«Эй, Ресуль! Раббинъден санъа эндирильгенни теблигъ эт. Эгер буны япмасанъ, Онынъ эльчилигини япмагъан олурсынъ. Аллах сени инсанлардан къорчалайджакъ. Догърусы, Аллах кяфирлер топлулыгына реберлик этмез».²⁰⁴

Теблигъ сыфатынынъ зыты – гизлемек (кетм) пейгъамберлер акъкъында мумкюн олмагъан сыфатлардандыр.

ПЕЙГЪАМБЕРЛЕРНИНЪ ДЕРЕДЖЕЛЕРИ

Ислям акъаидине коре бутюн пейгъамберлер, пейгъамбер оларакъ эшит ве тенъдирлер. Аллах, пейгъамберлернинъ арасында бир айырма япмадан бутюн пейгъамберлерге иман этмекни фарз къылгъандыр. Анджакъ, кенди араларында пейгъамберлер дередже-дередже айырылырлар. Бу мевзуда Къуранда шойле буюрыла :

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِّنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ
دَرَجَاتٍ... *²⁰⁵

«О пейгъамберлернинъ бир къысмыны дигерлеринден устюн эттик. Аллах олардан бир къысмы иле къонушкъан, базыларыны да дередже-дередже юксельткен...»²⁰⁵

Аетте кечкен «Аллахнынъ дередже-дередже юксельткен киши», пейгъамберимиз Хазрети Мухаммеддир. Пейгъамбер эфендимизден сонъра дередже оларакъ дигер *улюль азм*²⁰⁶ пейгъамберлери келелер. Даа сонъра да башкъа ресуль ве небилер келелер.

Улюль азм пейгъамберлери, алгъан агъыр вазифе ве месулиет къаршысында къоркъмадан, усанмадан динни инсанларгъа яймагъа ве бутюн зорлукъларгъа къатланма мевзусында азимкъарлыкъ косьтерген пейгъамберлердир.

Къуранда бу мевзуда шойле буюрыла :

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ
إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ *²⁰⁶

204. Маиде суреси, 67.

205. Бакъара суреси, 253.

206. **Улюль Азм** – буюк азимкъарлыкъ косьтерген ве буюк мешакъятларгъа къатлангъан пейгъамберлерге берильген сыфаттыр. Бу сыфат Хазрети Нух, Ибрахим, Муса, Иса ве Мухаммеднинъ сыфатыдыр. (Ахкъф, 35)

«Динни аякъта тутунъ ве онда ихтиляфкъа тюшменъ», дие Нухкъа тевсие эткенини, санъа вахий эткенимизни, Ибрахимге, Мусагъа ве Исагъа тевсие эткенимизни Аллах сизге де дин къылды...»²⁰⁷

МУДЖИЗЕ

Муджизе – инсанны аджиз къалдыргъан, табиат устю ве аджайип шей деген маналарны анълата.

Аллахнынъ, пейгъамберлерини догърултмакъ ичюн яраткъан ве инсанларнынъ бенъзерини япмакътан аджиз олгъанлары табиат устю вакъиалардыр. Муджизенинъ махиети билинмез, табиат къанунларына уймаз.

Муджизе – пейгъамбернинъ акъыл аламагъан бир ёлнен, Аллахнынъ къудрети иле косътерген аджайип шейлердир. «Пейгъамбернинъ муджизеси» денильмеси, муджизенинъ пейгъамбер тарафындан косътерильгени себебиндендир.

Къуран-ы Керимде муджизе ает, бейине ве бурхан сёзлеринен беян этильмекте.

Муджизенинъ шартлары:

1. Муджизе Аллахнынъ фиилидир.
2. Муджизени ялынъыз пейгъамбер косътерир.
3. Муджизе, табиат къанунларына айкъыры олур.
4. Муджизе, пейгъамбернинъ истегине уйгъун олур. Эгер пейгъамбер «дагъны еринден котереджем» деген олса, сонърадан да дагъны котермейип денъизни экиге ярса, бу муджизе сайылмаз.

ПЕЙГЪАМБЕРЛЕРНИНЪ ТЕБЛИГЪ ЭТКЕН ДИНЛЕРДЕ УМУМИЙ ЭСАСЛАР

Ильк пейгъамбер Хазрети Адемден, сонъ пейгъамбер Хазрети Мухаммедге къадар бутюн пейгъамберлер умметлерини Аллахкъа, мелеклерине, китапларына, пейгъамберлерине, ахыретке, къадер ве къзагъа иман этмеге, Аллахкъа керчек къул олмагъа ве ахлякълы олмагъа чагъырдылар. Хусусан да Аллахтан башъка танъры ве илях къабул этмейип, ялынъыз Онъа сыгъынмакъ ве Ондан ярдым истемек манасына кельген тевхид инамы, пейгъамберлернинъ исрарнен огреткен эсас олгъандыр. Белли бир девирде инсанлар тевхид инамындан айрылсалар биле, Ал-

²⁰⁷. Шура суреси, 13; Ахзаб суреси, 7.

лах пейгъамберлерни ёллап тевхид инамыны гъайрыдан тиклей эди. Яни биринджи умумий эсас, иман ве акъайд иле алякъалы эсастыр.

Итикъадий эсаслардан башкъа, пейгъамберлер ахлякъий саада ве ибадетлерде де айны эсасларны огрете эдилер. Ялынъыз базы ибадетлернинъ амелий хусусларындаки укюмлерде кучюк денъишмелер олгъандыр.

КЪУРАНДА АДЛАРЫ КЕЧКЕН ПЕЙГЪАМБЕРЛЕР

Пейгъамберлернинъ сайысы акъкъында Къуранда белли бир малюмат ёкъ. Бир аети керимеде шойле буюрыла:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ
نَقْصُصْ عَلَيْكَ ...*

«Ант олсун, Сенден эвель де пейгъамберлер ёлладыкъ. Олардан базыларынынъ икъяелерини санъа анълаттыкъ, базыларынынъкини де анълатмадыкъ...».²⁰⁸

Бу аеттен де корюнеки, Аллах базы пейгъамберлер акъкъында малюмат бергени киби, базылары акъкъында малюмат бермегендир. Бунынъ ичюн мусульманларгъа бу мевзуда шуны айтмакъ мумкюн: «Хазрети Адемден Хазрети Мухаммедге къадар бутюн пейгъамберлерге инандым, эписининъ хакъ ве керчек олгъанларыны къабул эттим».

Къуранда йигирми беш пейгъамбернинъ ады кечмектедир. Булар: **Адем, Идрис, Нух, Худ, Салих, Лют, Ибрахим, Исмаил, Исхак, Якъуб, Юсуф, Шуайб, Харун, Муса, Давуд, Сулейман, Эйюб, Зулькифль, Юнус, Ильяс, Эльеса, Зекерия, Яхъя, Иса ве Мухаммед** –алейхимус-саляту vessелям-. Булардан башкъа Къуранда учь исим даа кечмекте: **Узейр, Локъман** ве **Зулькъарнейн**. Факъат бу инсанларнынъ пейгъамбер олгъанлары мевзусы ихтиляфлыдыр.

208. Мумин суреси, 78.

ХАЗРЕТИ МУХАММЕД – СОНЪКИ ПЕЙГЪАМБЕР

Пейгъамберимиз Хазрети Мухаммед, сонъ пейгъамбердир. Ондан сонъра бир даа пейгъамбер кельмейджек. Къуран-ы Керим, пейгъамберлик ве вахийнинъ онынънен сонъуна еткенини ве онынъ Хатему'н-небийин (небийлернинъ сонъкиси) олгъаныны хабер бермекте:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا *

«Мухаммед сизинъ эркеклеринъизден ич бирининъ бабасы дегиль. Факъат о Аллахнынъ Ресули ве пейгъамберлернинъ сонъкисидир. Аллах эр шейни хакъкъы иле билиджибир».²⁰⁹

Инсаниет сонъ пейгъамбернинъ кетирген китабы ве дини иле кемалгъа эргендир, артыкъ янъы пейгъамбер ве вахийлерге ихтиядж къалмагъандыр. Джемиетнинъ инкишаф этмеси ве ахлякъий саада юксельмеси ичюн, Хазрети Пейгъамбернинъ кетирген китаптан догъру ёлны арамакъ, Къурангъа сарылмакъ ве онынъ косътергени шекильде яшамакъ керек.

Сонъ пейгъамбер Хазрети Мухаммедни башкъа пейгъамберлерден айыргъан хусусиетлер шулардыр:

1. Хазрети Пейгъамбер, Аллахнынъ энъ устюн ве энъ хайырлы оларакъ яраткъан варлыгъыдыр. Аллахнынъ энъ севгили къулудыр.

Бир аетте шойле буюрыла:

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ... *

«Сиз, инсанларнынъ эйилиги ичюн ортагъа чыкъарылгъан энъ хайырлы умметсинъиз; эйиликни эмир этер, фенолыкътан ред этер ве Аллахкъа инанырсынъыз...».²¹⁰

Уммети энъ хайырлы уммет олгъан пейгъамбер, эльбетте энъ устюн ве шеревли пейгъамбердир.

2. Онынъ пейгъамберлиги бутюн инсаниетни ичине алып. Албуки, эвельки пейгъамберлер белли джемиетлер ичюн ёлланылгъан эди. Бир аетте шойле буюрыла:

209. Ахзаб суреси, 40.

210. Али Имран суреси, 110.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ *

«Биз сени бутюн инсанларгъа анджакъ мужделейиджи ве тенбиеджи оларакъ ёлладыкъ; факъат инсанларнынъ чокъу буны бильмезлер».²¹¹

3. Пейгъамберимизнинъ пейгъамберлиги кыяметке къадар девам этеджек. Албуки, звельки пейгъамберлернинъ пейгъамберликлери белли бир девир ичинде олгъан эди.

4. Пейгъамберимиз сонъ пейгъамбердир. Ондан башкъа пейгъамбер кельмейджек.

5. Онынъ кетирген дини, сонъ ве энъ мукеммель диндир. Ислям – бутюн динлернинъ укюмини токътаткъандыр ве кыяметке къадар сонъ ве мукеммель дин оларакъ девам этеджектир. Аллах шойле буюра:

... الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ
الْإِسْلَامَ دِينًا... *

«...Бугунъ сизге дининъизни тамамладым, узеринъизге ниемти тамамладым ве сиз ичюн дин оларакъ Ислямны сечтим...».²¹²

ХАЗРЕТИ МУХАММЕДНИНЪ МУДЖИЗЕЛЕРИ

Пейгъамбер эфендимизнинъ пейгъамберлигини исбат эткен муджизелерни учь эсас кысымгъа больмек мумкюн:

1. Маневий (акълий) муджизе – Къуран-ы Керим.

Къуран-ы Керим эр чагъдаки акъыл саиби инсангъа хитап эткен, акъылларны айретке къойгъан, буюк ве эбедий бир муджизедир. Башкъа пейгъамберлернинъ муджизелери, озь девирлеринде олып биткен эди ве бу муджизелерни ялынъыз о девирде яшагъанлар коре эдилер. Анджакъ Къуран муджизеси, кыяметке къадар девам этеджек бир муджизедир. Хазрети Пейгъамбер бир хадисинде шойле буюргъандыр: «Ич бир пейгъамбер ёкътыр ки, кенди девирлериндеки инсанларнынъ инанаджакълары бир муджизе берильмесин. Мангъа исе, муджизе оларакъ Аллахнынъ вахий эткени берильгендир (яни Къурандыр)».²¹³

211. Себе суреси, 28.

212. Маиде суреси, 3.

213. Бухари, Итисам, 1.

Къуран-ы Керим – эм сёз, эм де мана оларакъ муджизедир. О, арап эдебиятынынъ энъ илерилеген девиринде энди ве о куннинъ арап шаирлерини ярышмагъа давет этти. Къуран кендисине бенъзеген бир бенъзерини кетирмеге чагъырды. Озь услуби, шашырытджы назмы, ачыкъ ве эдебий усулынен эр кесни аджиз къалдыргъан эди.²¹⁴ Окъумагъа, язмагъа бильмеген Хазрети Пейгъамбернинъ, Аллахтан алгъан вахий иле инсанларгъа бильдирген Къураны, энъ юксек керчеклерни ве ильмий акъикъатларны къаврамакъта. Илимнинъ ве технологиянынъ сонърадан кешф эткен янъылыкъларны, Къуран чокъ асыр звельден хабер бергендир ве энъ муими, ич бир иджат ве ильмий инкишаф, Къураннынъ кетирген маълуматларгъа терс тюшмегендир.

Къураннынъ бу хусусиетлерден башкъа инсаннынъ къальбине япкъан тесири, кетирген укум ве эсасларынынъ юджелиги – онынъ муджизе олгъаныны косътермектедир. Чюнки юдже Аллах, окъума-язма бильмеген пейгъамберини Къуран иле къуветлендирген, Хазрети Пейгъамбер де гонъюллерни онынънен юмшатып, орьнек инсан ве орьнек джемиет алына кетиргендир. Иште, бу джеэтинен Къуран – энъ буюк муджизедир. Инсаны янълышлыкълартан къуртарып, хидаетке, догъру ёлгъа ве энъ сагълам ажайыш тарзына кетирмеси, башкъа бутюн муджизелерден устундир.

2. Иссий муджизе.

Хазрети Пейгъамбернинъ яшагъан девирде, инсанларгъа косътерген, ис органларынен ис этиле бильген, табиат устю вакъиаларгъа иссий муджизе дениле. Хазрети Пейгъамбернинъ бойле муджизелерден энъ мешурлары шулардыр:

а. Бир геджеде, пек къыскъа бир вакъытта Меккедеки Месджид-и Харамдан, Къудусдеки Месджид-и Акъсагъа кетмеси Исра ве сонъра да кокке юксельмеси Мираджд муджизеси.²¹⁵

б. Айнынъ экиге болюнмеси.²¹⁶

в. Ташнынъ Хазрети Пейгъамбернен къонушмасы.²¹⁷

г. Хурма кутюгининъ агъламасы. Ильк вакъытлар Пейгъамберимиз бир хурма кутюги янында турып хутбе окъур эди. Минбер япылгъан сонъра Хазрети Пейгъамбер хутбесини минберде окъумагъа башламасынен, хурма кутюги агъламагъа башлай. Бунынъ узерине Хазрети Пейгъамбер янына барып, оны сыйпагъан сонъ кутюк сускъан эди.²¹⁸

214. Бакъара суреси, 23-24; Худ суреси, 13; Исра суреси, 88; Тур суреси, 33-34.

215. Исра суреси, 1.

216. Бухари, Менакъыб, 27; Муслим, Мунафикъун, 8.

217. Муслим, Федаил, 2.

218. Бухари, Менакъыб, 25,

д. Хайбер фетх этильгенде бир еудий къадыны Хазрети Пейгъамберни ольдюрмек истеди, онъа зеэрли къызартылган эт кетирди. Бунунъ узерине, этнинъ зеэрли олгъанынынъ бильдирилъмеси.²¹⁹

3. Хаберий муджизе.

Хазрети Пейгъамбернинъ малюмат саиби олмагъаны алда, кечмиш ве келеджекте оладжакъ шейлернинъ Аллахнынъ бильдирмесинен, хабер бермесидир.

а. Хазрети Пейгъамбер эвельки умметлернинъ тарихыны окъумагъан эди. Анджакъ, бунъа рагъмен еудий ве христиан алимлерининъ эвельки пейгъамберлер ве умметлер акъкъындаки чешитли суаллерини вахий иле джеваплай эди.

б. Бедир дженки кунюнде, душман ордусундан кимлернинъ не ерде ольдюриледжеклерини эвельден хабер бермеси ве айткъанларынынъ юзеге чыкъмасы.²²⁰

в. Къуранда шойле бир ает бар. Бу ает Меккеде энген эди. Анджакъ хабер бергени вакъиа, даа сонъра Мединеде, Бедир дженкинде керчеклешти. «Якъында о (мушрик) джемааты бозуладжакъ ве олар аркъаларыны дёнип къачаджакълар».²²¹

г. Къуран-ы Керимде Мекке фетхи акъкъында, даа эвельден хабер берильмекте.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ... *

«(Ресулим!) Къуранны (окъумагъны, теблигъ этмекни ве онъа уймагъны) санъа фарз къылган Аллах, эльбетте сени (кене) дёнюледжек ерге (Меккеге) дёндюреджектир...».²²²

Башта Къуран муджизеси олмакъ узьре бутюн муджизелер, Пейгъамбер эфендимизнинъ пейгъамберлигини шубеге ер бермейджек шекильде, къатий оларакъ исбат этмектедир. Хазрети Пейгъамбернинъ муджизелери иле дигер пейгъамберлернинъ муджизелери арасындаки фаркъ шудыр: дигер пейгъамберлернинъ муджизелери о девир ичюн олып, о девирде яшагъан инсанларгъа хитап эттилер. Албуки, Хазрети Мухаммеднинъ -салляллаху алейхи ве селлем- Къуран муджизеси, ёллапылгъаны куньден башлап кунюмизге къадар бу хусусиетини девам этип кельгендир ве къыяметке къадар да девам этеджектир.

219. Бухари, Тыб, 55; Муслим, Селям, 18; Эбу Давуд, Дият, 6.

220. Муслим, Дженнет, 17.

221. Къамер суреси, 45.

222. Къасас суреси, 85.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Ислям дининде пейгъамбер къаврамы насыл?
2. Пейгъамберлик не ичюн керек ве муим?
3. Хазрети Пейгъамбернинъ пейгъамберлиги насыл исбат этилир?
4. Хазрети Пейгъамбернинъ муджизелери нелер?
5. Къуран муджизеси акъкъында къыскъаджа малюмат беринъиз.
6. Хазрети Пейгъамбернинъ Къуран муджизесинден башкъа муджизелерини сайынъыз.
7. Пейгъамберлернинъ бир къысмына инанып, дигерлерине инанмамакъ мумкюнми?
8. Неби ве ресуль арасындаки фаркъ недир?
9. Пейгъамберлик чалышмакънен къазанылырмы?
10. Вахий акъкъында малюмат беринъиз.
11. Инсанлар пейгъамберлерге не ичюн ихтиядж дуялар?
12. Пейгъамберлернинъ сыфатларыны язынъыз?

ЕДИНДЖИ БОЛЮК

АХЫРЕТКЕ ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Ахыретке иман
- Ахыретнинъ барлыгъынынъ исбаты
- Ахырет инамынынъ кыймети
- Къыямет недир
- Янъыдан тирилюв ве делиллери
- Ахыретнинъ баскъычлары
- Мукъфат ве джеза
- Ахыретке инанманынъ аятымызгъа тесирлери

АХЫРЕТКЕ ИМАН

Ахырет – сонъ, сонъра олгъан ве сонъ кунъ деген маналарны анъ-лата.

Келиме оларакъ ахырет эм бу дюньянынъ сонъу, эм де дюнья аятындан сонъки сонъсуз аят манасына кельмектедир.

Ахырет – мелек Исрафильнинъ Аллахнынъ эмиринен, сур денильген бир алетке уфюрмесинен башлайджакъ эбедий аяттыр. Ахыретте инсанлар янъыдан тирильтиледжеклер, даа сонъра да, Аллахнынъ ризасыны къазангъанлар дженнетке, къазанып оламагъанлар исе джеза корьмек ичюн джехеннемге киреджеклер ве онда эбедий оларакъ яшайджакълар. Анджакъ, инангъаны алда гуняхкяр олгъан кимселер, эгер Аллах оларны багъышламаса, джехеннемде джезасыны чекеджек ве сонъра да, дженнетке киреджеклер.

Бойледже, *ахырет* – сургъа уфюриймесинен башлангъан, инсанларнынъ янъыдан тирильтилъмелери, эр кеске дюньяда ишлеген ишлери язувлы олгъан амель дефтерлерининъ берильмеси, амеллернинъ чекильмеси, бу дюньяда япкъан ишлеринден себеп эр кеснинъ эсапкъа чекильмеси, шефаат, сырат, дженнет ве джехеннем аяты киби вакъиа ве девирлерден ибарет олгъан бир яшайыштыр.

Ахырет келимеси Къуранда 110 ерде кечмекте. Бу аетлерде дюнья аятынынъ кечиджи, ахыретнинъ исе эбедий олгъаны, инсанларнынъ дюнья аятынынъ кечиджи зевкълерине алданмайып, даа хайырлы ве эбедий олгъан ахырет сеадетине иришмеге тырышмалары керек олгъаны тевсие этильмектедир.

يَا قَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ *

«Эй, къавмым! Шубесиз, бу дюнья аяты, кечиджи бир эгленджедир. Амма, ахырет, акъикъатен къалынаджакъ юрттыр».²²³

بَلْ تُؤْتِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا * وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَنْتُمْ

«Факъат сиз (эй, инсанлар!) ахырет даа хайырлы ве даа девамлы олгъаны алда, дюнья аятыны устюн корьмектесинъиз».²²⁴

Бунынънен бирликте Ислам дини ве мукъаддес китабы Къуран, дюнья аятыны да эмиетсиз этмегендир. Чюнки ахыретте сеадетли олмакъ, дюньядаки яшайышкъа багълы. Дюнья ахыретнинъ тарласыдыр. Яни ахыретни къазанмакъ ичюн дюньяны тамамынен терк этмек янълыштыр

223. Мумин суреси, 39.

224. Аъля суреси, 16-17.

ве аксине ахыретни унутып, бутюнлей дюньягъа сарылмакъ да янълъштыр. Мусульман, дюнья иле ахырет арасында бу низамны къурып, мувазенетли ве низамлы оларакъ яшар. Эбедий сеадет ве къуртулышкъа иришмек ичюн бу дюньяда, Аллахнынъ эмир эткени киби арекет этер. Къуран-ы Керимде бу керчек шойле беян этиле:

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيْبَكَ مِنَ الدُّنْيَا... *

«Аллахнынъ санъа бергенинден (Онынъ ёлунда масрафлап) ахырет юртуны исте; амма дюньядан да насибинъни унутма...».²²⁵

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ

النَّارِ *

«Олардан бир къысмы да: «Эй, Раббимиз! Бизге дюньяда да эйилик бер, ахыретте де эйилик бер. Бизни джехеннем азабындан къорчала!»- дерлер».²²⁶

Ахыретке иман – иман эсасларындыр. Къуранда эль-йевм -уль ахир – сонъ кунъ шеклинде, Аллахкъа иманнен ян-яна кечмекте. Бу да ахырет инамынынъ пек муим олгъаныны косьтермекте. Аллахкъа ве онынъ пейгъамберлерине инангъан киши, месулиетли олур. Бу месулиет дуйгъусы да кишини, япкъан ишлерининъ къаршылыгъыны кореджегине, яни ахырет аятына инанмагъа меджбур этер.

Ахыретке инанмагъан кимсе, Къуран аетлерини инкяр эткен олур. Бунинъ ичюн де къафир олур. Бу акъикъат, шу аетте ачыкъ-айдын корюнемекте:

«Ким Аллахны, мелеклерини, китапларыны ве пейгъамберлерини ве ахырет кунюни инкяр этсе, о там манасынен догъру ёлдан чыкъкъандыр».²²⁷

Къуранда ахырет ве ахырет аяты башкъа исимлернен де зикр этильмекте. Бу исимлерден базылары шулардыр: эль-йевмуль ахир (сонъ кунъ, ахырет куню), йевмуль баъс (тирилиш куню), йевмуль къыяме (къыямет куню), йевмуд дин (джеза ве мукафат куню), йевмуль хисаб (эсап куню), йевмут талакъ (къавушма куню), йевмуль хасре (асрет ве пешманлыкъ куню).

Пейгъамбер эфендимизнинъ ахырет иле алякъалы пек чокъ хадиси бар. Хусусан къыямет аляметлери, къабир аяты, махшер, эсап, мизан,

225. Къасас суреси, 77.

226. Бакъара суреси, 201.

227. Ниса суреси, 136.

сырат, шефаат, дженнет ве джехеннем иле алякъалы чокъ сайыда хадислер бар. Пейгъамберимиз бу хадислеринден биринде шойле буюра:

*«Къыямет кунюнде, юдже Аллах терджиман олмадан, сиз иле къо-нушаджакътыр. О вакъыт инсан сагъына бакъар, дюньяда ишлеген амелини корер, солуна бакъар кене ишлеген ишлерини корер. Огюне бакъар джехеннемни корер. О алда, хурманынъ ярысы иле олса биле, садакъа беринъиз ве кендинъизни джехеннемден къорчаланъыз».*²²⁸

Ахырет ве ахыретте оладжакъ шейлер, дуйгъуларнынъ устюндедир ве гъайыптан бильдирилъген меселелерден олгъаны ичюн дюньявий илимлернен ве акъыл ёлунен анылатмакъ мумкюн дегиль. Бу мевзуда тек бильги аладжакъ еримиз вахийдир. Къуранда ве сахих хадислерде насыл хабер берильген олса, ойле инанырмыз. Чюнки ахыретте оладжакъ шейлер дюньядакине бенъземез.

АХЫРЕТНИНЪ БАРЛЫГЪЫНЫНЪ ИСБАТЫ

Ислям дини ахырет инамына буюк эмиет бере. Къуранда ахырет кунюнден бахс этмеген аман-аман ич бир суре ёкътыр. Къуран ахырет фикрини, инсаннынъ тюшюндже ве къальбине, базен ап-ачыкъ делилленернен, базан де орьнеклер берип ерлештиргендир.

Ахырет инамы – инсандаки адалет, эбедийлик ве сонъсузлыкъ дуйгъусынынъ табиий бир нетиджесидир.

Ахыретке инанмакъ, иляхий ве мытлакъ адалетке инанмакъ демектир. Чюнки бу дюнья, Аллах тарафындан имтиан дюньясы оларакъ тайин этильгендир. Бутюн аркетлернинъ къатийи бир шекильде эсап этиледжек ер исе ахыреттир. Дюньяда эр кес ишлеген къабатынынъ джезасыны чекмез. Базы инсанлар хакъсызлыкъларнен эсаптан къачмалары мумкюн. Ахыретте исе бойле олмайджакъ, ич бир шей гизли къалмайып, акъикъат ерини тападжакътыр. Аллах яман инсанларны азап иле джезаландыраджакъ, эйилерни де дженнетте сеадетли яшайышнен мукъфатландыраджакътыр. Шу аетлер, эйилернен яманларны бир тутмакънынъ иляхий адалетке терс оладжагъыны ортагъа къоймакътадыр:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ * أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ *

228. Бухари, Тевхид, 36.

«Шу да мухакъкъакъ ки, такъва саиплери ичюн Рабблери къа-
тында ниметлери бол дженнетлер бар. Ойле я, (Аллахкъа) теслими-
ет косьтергенлерни, (о) гуняхкярлар киби тутармызми ич?»²²⁹

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ * وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُحْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ *

«Яманлыкъ япкъанларны, инанып яхшы амеллер ишлеген ким-
селернен бир тутаджакъмызми? Яшамалары ве олюмлери оларнен
бир оладжакъыны зан эттилерми? Не фена укюм бермектелер! Ал-
лах, коклерни ве ерни ерли-ериндже яраткъандыр. Бойледже, эр кес
не къазангъан олса онынъ къаршылыгъыны корер, оларгъа хакъ-
сызлыкъ де этильмез».²³⁰

Эйи иле яманнынъ, залим иле мазлумнынъ эсаплары о кунь корю-
леджектир. Къураннынъ Фатиха суресинде бу кунь йевм-уд дин – дже-
за ве мукафат куню адынен кече, куньде беш кере къылынган намазда
окъунуп, ахырет инамы девамлы джанлы тутулмакътадыр.

Ахыретке инанмакъ, сонъсузлыкъ ве эбедийлик дуйгъусынынъ та-
бийий бир нетиджесидир. Инсандаки бу дуйгъу оны эбедий аят инамына
азыр туткъан табийий (яратылыштан) бир хусусиеттир. Анджакъ, ахыретке
инанмайып, дюнья аятына тутунуп къалган ве бутюн варлыкъларыны
кечиджи дюньягъа адагъан инсанлар да ола кельгендир. Къуранда бу ин-
санларнынъ сёзлери шойле накъл этиле:

إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ *

«Аят, шу дюнья аятымздан ибареттир. (Кимимиз) олюрмиз, (ки-
мимиз) яшармыз; бир даа тирильтиледжек де дегильмиз».²³¹

Аллах бу инсанларнынъ сёзлерини накъл этип, оларнынъ керчек
бир бильгиге таянмагъанларыны ифаде этмекте ве ахырет керчегини
шойле хатырлатмакъта:

229. Къалем суреси, 34-35.

230. Джасие суреси, 21- 22.

231. Муминун суреси, 37.

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَبَّ فِيهِ وَلَكِنَّ
 أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ * وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
 يَوْمَئِذٍ يَخْسِرُ الْمُبْطِلُونَ *

«Де ки: Аллах сизни тирильтир, сонъ ольдюрир. Сонъра сизни шексиз, шубесиз оладжакъ къыямет кунюнде бир ерге топлар. Анджакъ, инсанларнынъ чокъу бильмезлер. Коклернинъ ве ернинъ мульки Аллахнынъдыр. Къыямет къопаджакъ куньде исе батыл ёл-гъа киргенлер зиянгъа огърайджакълар».²³²

Башкъа бир джеэттен де ахыретни исбатламакъ мумкюн. Инсан кендисининъ бош ерге яратылмагъаныны ве бир гъаенен бу дюньяда бар олгъаныны анъламасы мумкюн. Бу анълайышнынъ нетиджесинде ахыретке иман пейда ола. Бир де инсанни биринджи кере яраткъан Аллах, оны текрар тирильтмеге ве эсап сорамагъа къадирдир. Шу аетлерге къулакъ асынъ:

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى * أَلَمْ يَكُ نَظْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَى * ثُمَّ كَانَ
 عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّى * فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى * أَلَيْسَ ذَلِكَ
 بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى *

«Инсан озюни башы бош быракъыладжакъ беллейми? О, (тёль ятагъына) акъызылгъан нутфенинъ ичинде бир сув дегиль эдими? Сонъра бу, «алакъа» олды, Аллах оны яратып, гузель шекиллendirген эди. Ондан да эки чифтини – эркек ве ыргъачы яраткъан эди. Яхшы, буларны япкъан Аллахнынъ олюлерни текрар тирильтмеге кучю етмезми?»²³³

Къуран ахырет аяты акъкъында шу делиллерни огге сюрмекте:

1. Инсанни ильк дефа ёкътан яраткъан Аллах, оларны ахыретте де текрар яратыр ве бу Онынъ ичюн зор дегильдир.

2. Коклерни ве ерни яраткъан Аллах, яратылышы даа къолай олгъан инсанни эльбетте яратаджакътыр.

3. Аллах олю топракъны баарьде насыл джанландырса, инсанни да ойле тирильтеджектир.²³⁴

232. Джасие суреси, 26-27.

233. Къыямет суреси, 36-40.

234. Хадж суреси, 5-7; Рум суреси, 27; Ясин суреси, 78-81; Ахкъаф суреси, 33; Къаф суреси, 15.

АХЫРЕТ ИНАМЫНЫНЪ КЪЫЙМЕТИ

Ахырет инамы инсангъа месулиет дуйгъусыны ашлар. Бу дюньяда япкъан ишлеринден мухакъкъакъ эсапкъа чекиледжегини бильген ве бунъа инангъан инсан кендисини догъру ёлгъа чекмеге арекет этер. Аллахнынъ разылыгъыны къазанмакъ ичюн гузель шейлер япмагъа истер, яманлыкътан узакъ турмагъа гъайрет косътерир.

Ахыретке иман, инсангъа бир умют берир. Аллахнынъ адалетине инангъан инсан, бу дюньяда хакъкъыны аламаса биле ахыретте аладжагъына инаныр ве умютли олур. Бойледже, инсан умютсизликтен (пессимистликтен) къуртулыр, аджылары хафифлер, къаршылашкъан бея ве сыкъынтыларгъа даа къолай даяныр.

Ахырет инамы, инсангъа инсан хакъкъыны ве джемиеттеки вазифесини бильмеге огретир. Япкъан ишлеринден эсап береджегини бильген кимсе къазанчыны догъру ве хелял ёллардан къазаныр, башкъасынынъ хакъкъына кирмез, инсанларны алдатмаз, рушветке якълашмаз ве вазифесини хакъкъы иле ерине кетирмеге тырышыр. Вазифесини ерине кетириндже де сеадет дуяр, кендине ишанчы артар.

Ахыретке инангъан инсан олюмден къоркъмаз, чюнки олюм, инангъан инсан ичюн сонъсуз сеадетнинъ башлангъычыдыр. Олюндже, асыл юртуна къавушаджагъыны билир.

Ахырет инамы, инсанны дюньягъа къарарындан зияде багъланмасына мани олур. Бойлеликле ачкъозлюк, нефрет, эгоизм киби дуйгъулардан узакълаштырыр. Башкъаларына эйилик ве хызмет этмеге огретир. Дюньянынъ алданма ве оюн ери олгъаны фикирини ашлар. Бир аетте шойле буюрыла:

اعْمُوا أَمَّا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهُوَ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ
وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ
حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا
إِلَّا مَتَاعُ الْعُرُورِ *

«Билинъ ки, дюнья аяты анджакъ бир оюн, эглендже, бир сюз, аранъызда бир макътанув ве даа чокъ мал ве эвлят саиби олмакъ истегинден ибареттир. Тыпкъы бир ягъмур кибидир ки, осьтюрген зираатчыларнынъ ошуна кетер. Сонъра къурур да, сен онынъ сапсары олгъаныны корерьсинъ; сонъра да чёр-чёр олур. Ахыретте исе, четин бир азап бар. Кене о ерде Аллахнынъ магъфирети ве ри-

засы бар. Дюнъя аяты алдатыджи бир кечинюв менбаасындан башкъа бир шей дегиль». ²³⁵

КЪЫЯМЕТ НЕДИР

Къыямет – турмакъ, тикильмек, аякъланмакъ деген маналарны анълатыр. Термин оларакъ къыямет, къинатта олгъан низамнынъ бозулмасы, зр шейнинъ асты устуне келип ёкъ олмасы, сонъра да ёкъ олгъан ве ольген шейлернинъ янъыдан тирильтилип, аякъкъа турмасы ве махшер ерине догъру кетмесинден ибареттир. Яни къыямет – умумий ёкъ олудан сонъра, умумий тирилюв демектир.

Къуран-ы Керимде къыямет акъкъында пек чокъ ает бар.

يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ * فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ * وَخَسَفَ الْقَمَرُ * وَجُمِعَ
الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ * يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفْرُ * كَلَّا لَا وَزَرَ * إِلَى
رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ *

«Инсан, «Къыямет куню не заман экен?», дие сорар. Иште, козь къамашкъан, ай тутулгъан, кунешнен ай бир ерге кетирильген вакъытта! О куню инсан «Къачыладжакъ ер нереси!» дейджек. Ёкъ, ёкъ! (Къачып) сыгъынаджакъ ер ёкътыр! О куню барып токъталаджакъ ер, ялынъыз Рабинънинъ узурыдыр». ²³⁶

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ * وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَشَرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ * وَإِذَا
الْقُبُورُ بُعِثِرَتْ * عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ *

«Кок юзю ярылып, йылдызлар тёкюльгени вакъыт, денъизлер бир-бирине къарышып, къабирлернинъ ичиндекилери тышкъа чыкъарылгъаны вакъытта, инсан огълу (япып) ёллагъанларыны ве (япамайып) артта къалдыргъанларыны бирер-бирер анълар». ²³⁷

Къыямет куню Къуран-ы Керимде шу исимлернен зикр этиле:

Саат, вакъиа (къатийий оларакъ мейдангъа келеджек олгъан шей), гъашие (шиддетинен бирден бирге инсанларны къоркъуткъан шей), къариа (къапыны чаладжакъ керчек).

235. Хадид суреси, 20.

236. Къыямет суреси, 6- 12.

237. Инфитар суреси, 1-5.

Къыямет къопмадан эвель, енгиль бир ель чыкъаджакъ ве бутюн муминлернинъ джанларыны аладжакътыр. Бойледже, къыямет яман ве къфир инсанлар узерине къопаджакътыр.²³⁸

1. Къыяметнинъ къопаджагъы вакъыт

Къыяметнинъ не вакъыт къопаджагъыны анджакъ Аллах билир. Бу мевзу акъкъында не Хазрети Пейгъамбер, не вахийни кетирген мелек Джебраиль алейхисселям, не де сургъа уфюрип, къыяметнинъ къопмасына себеп оладжакъ Исрафиль алейхисселям тарафындан ич бир малюмат берильмей. Юдже Аллах, къыяметнинъ саатыны анджакъ кендиси билир. Буны чешитли аетлерде шойле ифаде этмекте:

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ... *

«Къыямет вакъыты акъкъындаки малюмат, анджакъ Аллах къатындадыр...»²³⁹

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا * قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجِيبُهَا
لَوْفَتَهَا إِلَّا هُوَ * ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ * لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً *
يَسْأَلُونَكَ كَانَتْكَ حَفِيٌّ عَنْهَا * قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ *

«Сенден къыяметнинъ не вакъыт келип чатаджагъыны сорамакъталар. Де ки: Онынъ акъкъындаки малюмат анджакъ Раббининъ къатындадыр. Онынъ вакъытыны Ондан башкъасы анълатамаз. О, коклерге де, ерге де агъыр кельгендир. О, сизге апансыздан келеджек. Санки сен оны бильмектесинъ киби, сенден сораилар. Де ки: Онынъ бильгиси анджакъ, Аллахнынъ къатындадыр; амма инсанларнынъ чокъу бильмезлер».²⁴⁰

Мусульман ичюн муим олгъаны, къыяметнинъ не вакъыт къопаджагъыны бильмек дегильдир. Муим олгъаны, онынъ къопмасынен башлайджакъ эбедий аякъа кереги шекильде азырланмакътыр. Къыяметнинъ не вакъыт къопаджагъыны бильмек мумкюн дегиль. Анджакъ, Хазрети Пейгъамбер озь хадислеринде онынъ якъынлашкъаныны косътерген аляметлерни хабер эткендир.

238. Бухари, Фитен, 5; Муслим, Фитен, 53, Ибн Мадже, Фитен, 24.

239. Локъман суреси, 34.

240. Араф суреси, 187.

2. Къыяметнинъ аляметлери

Къыяметнинъ якъынлашкъаныны косътерген ве буюк аляметлерден эвель мейдангъа келеджек вакъиаларгъа кучюк аляметлер дениле.

а. Кучюк аляметлер шулардыр:

- Пейгъамберимизнинъ ёлланылмасы ве онынънен пейгъамберликнинъ сонъгъа эрмеси;
- илимининъ ёкъ олмасы ве бильгисизликнинъ артмасы;
- шарап ичме ве зинанынъ ачыкъча япылмасы;
- мутехассыс олмагъан инсанларнынъ сёз саиби олмасы;
- адам ольдюрме вакъиаларнынъ артмасы;
- дюнья малынынъ боллашмасы.²⁴¹

б. Буюк аляметлер

Къыямет къопмадан эвель мейдангъа келеджек ве бири-бирининъ артындан оладжакъ адиселер къыяметнинъ буюк аляметлеридир. Буюк аляметлер, табиат къанунларыны ашып инсан ирадесининъ тышында керчеклешджек вакъиалардыр. Хазрети Пейгъамбер бир хадисинде: «Къыяметтен огюне он алямет коръмеден, дюньянынъ сонъу кельмез», - буюрды ве бу аляметлерни шу шекильде сайды:

- *Думан* – муминлерни тымавгъа тутулгъан киби япкъан, къфирлерни исе сархош эткен бир думаннынъ чыкъмасы ве бутюн ер юзюни къапламасы.
- *Деджал* – бу аднен бир шахыс чыкъып кендисини танъры илян этеджек ве базы алельхусус аллар косътереджектир. Даа сонъра, Хазрети Иса тарафындан ольдюриледжектир.
- *Даббетуль ард* – бу исимде бир махлюкъ чыкъаджакъ, янында Хазрети Мусанынъ асасы ве Хазрети Сулейманнынъ муури оладжакъ, аса иле муминлернинъ бетлерини айдынлатаджакъ, муури иле къфирлерни муурълейджек, бойледже муминлернен къфирлернинъ танынмаларына весиле оладжакътыр.
- *Кунешнинъ гъарптан догъмасы* – аlemnинъ тек акими Аллахнынъ эмиринен кунеш гъарптан догъаджакъ. Бу вакъиадан сонъра ким иман этсе онынъ иманы къабул этильмейджек.
- *Еджудж ве Меджудж къавмынынъ чыкъувы* – бу эки къавмынъ ер юзюне яйылып, белли бир вакыт ер юзюнде бозгунлыкъ япмалары.

241. Бухари, Тефсир, 79; Худуд, 20, Фитен, 25, Тирмизи, Фитен, 34, Ибн Мадже, Фитен, 25, Эбу Давуд, Суннет, 15.

- *Хазрети Исанынъ коктен эмеси* – Хазрети Иса, къыямет къопмасына аз бир вакъыт къалгъанда коктен энеджек, Хазрети Мухаммеднинъ дини узьре амель этип, инсанлар арасында адалет иле укюм этеджек, Деджалны ольдюреджек ве сонъра да вефат этеджектир.

- *Ернинъ чёкмеси* – дюньянынъ учь еринде, шаркъта, гъарпта ве Арап ярым адасында буюк ер чёкмелери оладжакътыр.

- *Атеш чыкъмасы* – кене Арап ярым адасында буюк бир атеш чыкъаджакъ ве эр тарафны айдынлатаджакътыр.

Къыямет аляметлеринен алякъалы оларакъ хадис китапларымызда пек чокъ ривает ве бильги берильмекте. Къыямет аляметлерининъ маие-ти мевзусында керчек бильги саиби анджакъ юдже Аллахтыр. Бу вакъиаларнынъ насыл керчеклешеджегини анджакъ, О билир.

ЯНЪЫДАН ТИРИЛЮВ ВЕ ДЕЛИЛЛЕРИ

Ахыретке инангъан киши, янъыдан тирильмеге де инаныр. Чюнки ольген сонъ текрар тирильмек (баъсу баъдель мевт), ахырет аятынынъ энъ муим девирлерининъ башлангъычыдыр. Къыяметнинъ къопмасындан сонъра, Исрафиль -алеихисселям- сургъа экинджи кере уфюреджек ве бутюн джанлы варлыкълар текрар тириледжеклер.

Текрар тирилюв – эм беден, эм де рух иле оладжакътыр. Бунъа коре, юдже Аллах, ольген сонъ чюрюген инсан беденини кене топлайджакъ ве рухуны бу беденге къайтарып тирильтеджектир. Буны анълаткъан Къуран аетлери шулардыр:

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ *

«Япкъанларына тиллери, эллери ве аякълары шаатлыкъ этеджек о кунъде, олар ичюн пек буюк бир азап бардыр».²⁴²

Бу аеттен, инсаннынъ бедени онъа къаршы шаатлыкъ япаджагъы ачыкъ корюнмекте.

Къуран-ы Керим, ольген сонъра текрар тирилювни инкяр эткенлерге шу делиллерни кетире:

Бир шейни ёкътан бар эткен сонъ, оны экинджи кере бар этмек даа къолай ве мумкюндир:

242. Нур суреси, 24.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ * قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ * قُلْ يُحْيِيهَا
الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ * وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ *

«(О инсан,) озюнинъ яратылышыны унутып, бизге къаршы мисаль кетирмеге тырыша ве: «Шу чюрюген кемиклерни ким тирильтеджек?» дей. Де ки: Оларны ильк кере яраткъан (Аллах) тирильтеджетир. Чюнки, О, эр тюрлю яратувны пек яхшы бильмектедир».²⁴³

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تَرَابٍ ثُمَّ
مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عِلْقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ
فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لَتَبَلِّغُوا أَشَدَّكُمْ
وَمِنكُمْ مَّن يَتَوَفَّىٰ وَمِنكُمْ مَّن يَردُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ
شَيْئًا وَتَرَىٰ الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِّن
كُلِّ زَوْجٍ بَّهِيحٍ *

«Эй, инсанлар! Эгер янъыдан тирилювден шубеленсенъиз, шуны билинъ ки, биз сизни топракътан, сонъ нутфеден, сонъра алакъадан (ашлангъан йымыртадан), сонъра азалары (эвеля) беллисиз, (сонъра белли олгъан джанлы эт парчасындан) азалары вакъты иле етильген хамиледен яраттыкъ ки, сизге (къудретимизни) косътерейик. Ве истегенимизни бельгиленген бир муддетке къадар рахимлерде беклетирмиз; сонъ сизни бир сабий оларакъ тышары чыкъарырмаз. Сонъ кучълю чагъынъызгъа иришменъиз ичюн (сизни буюльтирмиз). Аранъыздан кимиси вефат этер; кене аранъыздан кимиси де омюрнинъ энъ чыкъымсыз чагъына къадар кетирилир; та ки, бильген бир кимсе олгъан сонъ, бир шейни бильмез алгъа кельсин. Сен ер юзюни де къуп-къуру ве олю бир алда корерсинъ; факъат биз, узерине ягъмур ягъдыргъанымызда, о къыбырданыр, къабарыр ве эр чешиттен (я да чифттен) гонъюль хошлайыджы экинлер берир».²⁴⁴

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ
أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ *

243. Ясин суреси, 78-79.

244. Хадж суреси, 5.

«Коклерни ве ерни яраткъан, буларны яратмакънен ёрулмагъан Аллахнынъ олюлерни тирильтмеге де кучю етеджегини тюшюнмезлерми? Эбет, О, эр шейге къадирдир».²⁴⁵

وَهُوَ الَّذِي بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ *

«Ильк дефа махлюкъыны яратып, (олюмден) сонъ, буны (яратмакъны) текрарлагъан Одыр ки, бу Онынъ ичюн пек къолай. Коклерде ве ерде (теджелли эткен) энъ юдже сыфат Онынъдыр. О, мытлакъ кучъ ве икмет саибидир».²⁴⁶

Олю топракъны джанландыргъан Аллах, инсанни да тирильте билир.

«...Сен ер юзюни де къуп-къуру ве олю бир алда корерсинъ; факъат биз, узерине ягъмур ягъдыргъанымызда, о къыбырданыр, къабарыр ве эр чешиттен (я да чифттен) гонъюль хошлайдыджи экинлер берир. Чюнки, Аллах хакънынъ там озюдир; О, олюлерни тирильтир; кене О, эр шейге хакъкъы иле къадирдир. Къыямет вакъты да келеджек; бунъа шубе ёкъ. Ве Аллах къабирлердеки кимселерни тирильтип турсатаджакъ».²⁴⁷

Ешилъ теректен атеш чыкъаргъан Аллах, инсанни текрар ярата билир.

الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ. أَوْ لَيْسَ
الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ * بَلَىٰ وَهُوَ
الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ *

«Яш агъачтан сизге атеш чыкъаргъан Одыр. Иште, атешни сиз ондан якъмакътасыныыз. Коклерни ве ерни яраткъан, оларгъа бенъзегенлерни яратмагъа къадир дегильми? Эбет! Эльбетте, къадирдир. О, эр шейни хакъкъы иле билиджи, яратыдыдыр».²⁴⁸

Хазрети Пейгъамбер де, ольген сонъра текрар тирилюв мевзусында хабер бергендир.

245. Ахкаф суреси, 33.

246. Рум суреси, 27.

247. Хадж суреси, 5-7.

248. Ясин суреси, 80-81.

О бир хадисте шойле буюрды:

*«Инсаннынъ къуйрукъ кемигинден башкъа бутюн кемиклери, ольген сонъра чюрюп ёкъ оладжакъ. Къыямет кунюнде исе инсан бу чюрюмеген кемиктен текрар тирильтиледжектир».*²⁴⁹

Башкъа хадислерде, къыямет кунюнде бутюн инсанларнынъ тирильтиледжеги хабер берилип, къабирден ильк чыкъаджакъ инсан Хазрети Мухаммед -алейхисселям- оладжагъы бильдириле.²⁵⁰

Ольген сонъра тирилюв, акъыл иле де исбатлана билир.

Ана къарнынъда бала насыл шекиленсе, эки уджреден мейдангъа кельген эмбрион насыл инсан алына кельсе, ольген сонъ да чюрюген беденини Аллах кене уджре-уджре топламагъа къадирдир.

Къышта къуп-къуру ве олю топракъ, бааръде ягъмур сувунен джанланып, чешит-чешит осюмликлер бермеси, Аллахнынъ олюлерни джанландыра биледжегини косътере.

АХЫРЕТНИНЪ БАСКЪЫЧЛАРЫ

Инсаннынъ олюминен о инсан ичюн ахырет аяты башлар. Бунъа коре, ахырет, къабир (берзах) аятынен башлап, къыямет, баъс (янъыдан тирильме), хашр ве махшер, дефтерлернинъ дагъытылмасы, эсап, мизан, сырат, шефаат, дженнет ве джехеннем киби девир ве баскъычларны ичине ала. Шимди буларны айры-айры инджелейик.

1. Къабир аяты (берзах)

Пейгъамберимиз бир хадисте шойле буюрды:

*«Къабир, ахырет дуракъларынынъ илькисидир. Бир кимсе, эгер о дуракътан къуртулса, сонъраки дуракъларны даа тез кечер. Къуртула-маса, сонъраки дуракъларны зорнен кечеджектир».*²⁵¹

Олюмнен башлап, янъыдан тирильмеге къадар девам этеджек вакъыткъа, къабир аяты денилир. Къабир аятына, дюнья иле ахырет арасын-да олгъаны ичюн берзах²⁵² аяты да дениле.

Эр инсан, олюми насыл олса олсун, топракъкъа комюльгенми, денъизде богъулып ольгенми, я да янып куль олгъанмы, мытлакъ къабир аятыны кечиреджек ве къыямет куню тирильтиледжектир. Бу ифаде умумиетнен инсанларнынъ къабирге комюльгени ичюн берильгендир.

249. Бухари, Тефсир, 39/3; Муслим, Фитен, 141, 142.

250. Бухари, Тефсир, 39/3, Ибн Мадже, Дженаиз, 58.

251. Тирмизи, Зухд, 5; Ибн Мадже, Зухд, 32.

252. Берзах – перде.

Инсан ольген сонъ къабирге къюлгъанджа, Мункер ве Некир адлы эки мелек келип, «Раббинъ ким? Пейгъамберинъ ким? Дининъ не?» деп суаль сораджакълар, иман этип, гузель амеллер ишлегенлер, бу суаллерге догъру джевап береджеклер. Бунынъ узерине, оларгъа дженнет къапылары ачылыр ве олар дженнетни кореджеклер.

Кяфир ве мунафыкълар исе бу суаллерге догъру джевап берип оламайджакълар, оларгъа да джехеннем къапылары ачыладжакъ ве джехеннем косътериледжектир. Кяфирлер ве мунафыкълар къабирде аджы ве сыкъынты ичинде азап кореджек, муминлер ниметлер ичинде сеадетли аят суреджеклер.²⁵³

2. Сур

Келиме оларакъ сур – сесленмек, бору, сес чыкъаргъан бойнуз деген маналарны анылата. Термин оларакъ сур – Исрафилъ -алеихисселямынынъ къыяметни башлатмакъ ичюн уфюрген борудыр. Илк уфюриште къыямет башлар ве Аллахнынъ истегенлеринден башкъа яратылгъан эр шей ёкъ олур. Экинджи уфюриште исе эр шей кене тирильтилир ве эсап ичюн махшер ерине ёл алыр.²⁵⁴ Хазрети Пейгъамбер бир хадисинде сурнынъ бир бору ве бойнуз олгъаныны хабер бере.²⁵⁵ Факъат бу борунинъ насыл олгъаныны бильмек мумкюн дегиль. Сур да бутюн ахырет аллары киби дюньядаки бору я да бойнузгъа бенъзетильмез.

3. Хашр ве Махшер

Хашр – топланмакъ, бир арагъа кельмек демектир.

Термин оларакъ хашр – юдже Аллахнынъ, инсанларны эсапкъа чекмек узьре текрар тирильткен сонъ, бир ерге топламасыдыр. Инсанларнынъ топлангъан ерге махшер я да арасат денилир. Къуран-ы Керимде махшерден ве бу сырада яшанаджакъ вакъиалардан бахс эткен чокъ ает бар. Бу аетлерден биринде шойле буюрыла:

وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ كَأَنَّمَا لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ *

«Аллах оларны, санки куннинъ бир сааты къадар къалгъанларыны зан эткен вазиетте янъыдан тирильтир, топлайджакъ куню олар араларында бир-бирлеринен танышырлар. Аллахнынъ узурь-

253. Тирмизи, Дженаиз, 70.

254. Немл суреси, 87; Ясин суреси, 51; Зумер суреси, 68; Хакъкъа суреси, 13-16.

255. Тирмизи, Къыямет. 8.

на бармакъны ялангъа чыкъаргъанлар исе эльбетте зараргъа огърадылар. Зира, олар догъру ёлда юрмеген эдилер».²⁵⁶

Хашр куню, инсанлар озь дертлерини о къадар тюшюнеджеклер ки, не сой-соп, не де акърабалар бир-биринен алякъа къурамайджакълар. О кунь муминлернинъ юзьлери парылдайджакъ, къафирлернинъки исе къарараджакътыр.

Хазрети Пейгъамбер, инсаннынъ ольген алы узьре тирильтиледжегини хабер бермекте. Эйилик узьре ольген олса эйи, яманлыкъ узьре ольген олса яман оларакъ тирильтиледжектир, ялынаякъ, ильк яратылгъанлары киби хашр этиледжектир деп хабер бергендир.²⁵⁷

4. Амель дефтерлери

Инсанлар эсап бермек ичюн топлангъанлары вакъыт, оларгъа дюньяда япкъан ишлерини язылы туткъан амель дефтерлери дагъытылыр. Бу дефтерлер насыл оладжагъы белли дегиль. Кирамен Кятибин адында мелеклер тарафындан язылгъан бу дефтерлер акъкъында Къуранда шойле буюрыла:

وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَا لَ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظْلُمُ رَبُّكَ أَحَدًا *

«Китап ортагъа къоюлгъандыр: Сучлуларнынъ онда язылгъанлардан къоркъкъанларыны корерсинъ. «Вай, алымызгъа! дерлер, бу насыл китап экен! Кучюк-буюк ич бир шей быракъылмайып (япкъанларымызнынъ), эписини сайып чыкъкъан!» Бойледже, япкъанларыны къаршыларында булгъандырлар. Сенинъ Раббинъ ич кимсеге зулум этмез».²⁵⁸

Амель дефтерлери дженнетлик оладжакъ инсанларгъа сагъ тарафтан, джехеннемге кетеджеклерге солдан я да арт тарафтан берилир. Дефтери сагъдан берильген инсанларгъа «асхабы емин», солдан я да арттан берильгенлерге «асхабы шималь» ады берилир. Дефтернинъ

256. Юнус суреси, 45.

257. Бухари, Рикъакъ; Муслим, Дженнет, 14, 19; Тирмизи, Тефсир, 18.

258. Кеф суреси, 49.

сагъдан берильмеси бир гузель хабердир, солдан берилмеси исе азапнынъ хаберидир.

5. Эсап ве суаль

Инсанлар амель дефтерлерини эллерине алып, якъанларыны энъ уфагына къадар корьген сонъ, юдже Аллах тарафындан эсапкъа чекилджеклер. Эсап ве соргулама сырасында амель дефтерлеринден башкъа, инсаннынъ азалары ве ер юзю де инсаннынъ якъанларына шаатлыкъ этеджек.

Зерре къадар хайыр ишлеген мукафатыны, зерре къадар яманлыкъ ишлеген де джезасыны кореджектир. О кунде ич бир адалетсизлик олмайджакътыр. Аллах инсанлардан шу беш шейни сорайджакъ:

1. Омрюни къаерде тукетти;
2. Яшлыгыны насыл кечирди;
3. Малыны къаерде къазанды;
4. Малыны къаерге масрафлады;
5. Бильгенлерине амель этtimi?²⁵⁹

Бутюн инсанлар, араджы олмадан Аллах тарафындан эсапкъа чекилджеклер. Муминлер берильген суаллерге къолайджа джевап береджек, къафирлер исе индже ве талапкъарлыкънен эсаптан кечириледжек.²⁶⁰

6. Мизан

Мизан – теразе демектир. Ахыретте эсаптан сонъра эр кеснинъ амеллери теразеге къоюладжакъ ве иляхий адалетнен тартыладжакътыр. Мизан, дюньядаки ольчев алетлерине бенъземез. Мизан эйиликлерни ве яманлыкъларны чекеджек. Кимнинъ эйиликлери агъыр кельсе къуртулышкъа эреджек, киминъки енгиль кельсе джехеннемге кетеджектир. Гуняхкъар муминлер, эгер Аллах оларны афу этмесе, джехеннемге киреджеклер ве ишлеген къабаатнынъ къаршылыгыны чеккен сонъ дженнетке киреджеклер. Мизан акъкъында Къуранда шойле буюрыла:

وَنَضْعُ الْمَوَازِينِ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ *

«Биз, къыямет куню ичюн, адалет теразелерини къурармыз. Кимсеге, ич бир шекильде, хакъсызлыкъ япылмаз. (Япылгъан иш,)

259. Тирмизи, Къыямет, 1.

260. Бухари, Рикъакъ, 49; Мезалим, 2; Муслим, Зекят, 20; Дженнет, 18.

бир хардал данеси къадар олса биле, оны (адалет теразесине) къоярмыз. Эсап корюджи оларакъ биз (эр кеске) етермиз».²⁶¹

7. Сырат

Сырат – джехеннемнинъ узеринден кечкен ёл, копюрдир. Эр кес бу копюрден кечеджек. Муминлер, якъан амеллерине коре, базылары сурьатнен, базылары да яваш оларакъ бу копюрден кечеджеклер. Кяфирлер ве гуняхкярлар исе бу копюрде сюрюнип джехеннемге тюшеджеклер. Пейгъамберимиз бир хадисинде, джехеннемнинъ узерине къуруладжакъ сырат копюринден ильк кендиси ве уммети кечеджегини, инсанларнынъ эйи амеллери саесинде о копюрден сурьатле кечеджеклерини бильдиргендир.²⁶²

8. Шефаат

Ахыретте бутюн пейгъамберлернинъ Аллахнынъ изни иле шефаат этмелери хакъ ве керчектир.

Шефаат – пейгъамберлернинъ ве Аллах къатында юксек дереджелерге саип олгъан инсанларнынъ, гунахкяр муминлер ичюн Аллахтан багъышланма тилемелери ве дуа этмелеридир.

Ич бир шефаатнынъ олмайджакъгыны сёйлеген аетлер, кяфир, мунафыкъ ве мушриклерни назарда тутмакъта. Чюнки шефаатнынъ оладжакъгыны косьтерген чокъ ает мевджуттыр.

«...Онынъ изни олмадан, Онынъ къатында ким шефаат эте билир?..»²⁶³

«Аллах, оларнынъ оглериндекини де, артларындакини де (якъанларыны да, япаджакъларыны да) билир. Аллах ризасына иришкенлерден башкъасына шефаат этмезлер. Олар, Аллах къоркъусындан титрерлер!» Бу аетлерден шефаатнынъ оладжакъгы анълашылмакътадыр.²⁶⁴

Пейгъамберимиз де шефаат акъкъында шойле буюрды.

*«Шефаатым, умметимден буюк гунях ишлегенлер ичюндир».*²⁶⁵

Шефаат мевзусында мусульманларгъа тюшкен вазифе, шефааткъа ишанып диний эмирлерни терк этмек дегильдир. Аксине, шефааткъа ляй-

261. Энбия суреси, 47.

262. Бухари, Эзан, 129; Рикъакъ, 48-52; Муслим, Иман, 81; Ибн Мадже, Зухд, 33.

263. Бакъара суреси, 255.

264. Энбия суреси, 28.

265. Эбу Давуд, Суннет, 21; Тирмизи, Къыямет, 11; Ибн Мадже, Зухд, 37.

ыкъ олмакъ ичюн, диний эмирлерге элинден кельгени къадар сарылмакъ-тыр.

МУСТАКЪИЛЬ ОКЪУВ ИЧЮН

Къабир азабы

Къабир азабы хакътыр ве керчектир. Къуран аетлеринде ве Пейгъамберимизинъ хадислеринде инсанларнынъ къабирде азап чекеджеклерери я да мукъфат кореджеклерери бильдирилъмекте.²⁶⁶

Къабирдеки азап, тыпкъы уйкъуда олгъанда тюш корьген инсаннынъ, я чокъ гузель бир алемде, я да чокъ тарашлы бир алда олмасы кибиدير. Уйкъудаки раатлыкъ я да къасевет, къабир азабынынъ кучюк бир бенъ-зеридир.

Къабирде азапны я да мукъфатны рух чекер. Джесет чюрюсе биле, рух бакъий къалыр ве къыяметке къадар азапны о чекер.

Къабир азабынынъ шиддет ве дешетини бильдирген хадислер пек къоркъутджыдыр. Къабир азабынынъ энъ хафиф олгъаны, джесетнинъ эки дегирмен ташы арасында эзиллип, кемиклерининъ чатыр-чатыр къырылып уфатылмасы кибиدير.

Бир хадисте:

«Къабир я дженнет багъчаларындан бир багъча, я да джехеннем чукъурларындан бир чукъурдыр» буюрылмакъта.²⁶⁷

Къабирнинъ эм дженнет багъчасы, эм джехеннем чукъуры ола биль-меси, инсаннынъ япкъан амеллерине багълыдыр. Инсан дюнья яшайышында Аллахкъа исыян этмеген олса, къабири Дженнет багъчаларындан бир багъча олур. Эгер Ислямны терк этип, Ислям къанунларына коре амель этмеген олса, Джехеннем чукъурларындан бир чукъур оладжакъ-тыр.

Хазрети Осман бир къабристангъа барып, девамлы козьяшы тѣкип агълар эди. Онъа бир кунь:

«Сен Дженнетни де, Джехеннемни де бильген кимсесинъ, не ичюн бойле агълайсынъ?» - дедилер. О шойле джевап берди:

Ресулюллах бир хадисинде буюрды ки:

*«Ахырет дуракъларындан биринджиси къабирдир. Къабирде зйи бир къаршылама олса девамы къолайдыр. Эгер мезардаки къаршылама ярамай олса сонъуна къадар ярамай кетер».*²⁶⁸

266. Мумин, 46. Ибрахим, 17; Бухари, Тефсир, 14 суре. Бухари, Дженаиз, 82. Муслим, Иман, 34. Эбу Давуд, Тахарет, 26. Тирмизи, Къыямет, 26. Тирмизи, Дженаиз, 70.

267. Тирмизи, Къыямет, 26.

268. Тирмизи, Зухд, 5; Ибн Мадже, Зухд, 32.

Мен де тюшюнем ве дейим ки, аджеба меним къаршыланмам насыл оладжакъ?

Буюк алим Эбуль Лейс Самеркъанди, инсанни къабир азабындан къуртаргъан дёрт амельни шойле анълата:

Ким къабир азабындан эмин олмакъ истесе, шу дёрт амельни ишлеси:

- ***Намазыны къылсын.***
- ***Малындан садакъа берсин.***
- ***Къурандан бильгени къадар окъусын.***
- ***Тенха ерлерде Аллахны зикр этсин, анъсын, кечмиши иле келеджекни тюшюнип, озюни олюмге азырласын.***

МУКЪФАТ ВЕ ДЖЕЗА

Керчек мукъфат ве джеза бериледжек ер – ахырет юртудыр. Инсан бу дюньяда япкъанларынынъ къаршылыгъыны ахыретте кореджектир. Мукъфат ве джеза, ахыретнинъ эр девресинде, къабир аяты иле башлап, къыямет къопкъанда, махшерде, соргъуда, эсапта, мизанда, сыратта оладжакътыр. Дженнет ве джехеннем исе, ахырет аятынынъ энъ сонъ ве эбедий дуракъларыдыр. Эбедий нимет ве сеадет, джеза ве аджы бу ерлерде яшанаджакътыр.

1. Дженнет

Дженнет – багъча манасыны анълата. Термин оларакъ дженнет – муминлер ичюн азырлангъан, чешитли ниметлернен донатылгъан ве эбедий оларакъ къаладжакъ ахырет юртудыр. Дженнеттеки яшайыш сонъсуздыр.

Къуранда дженнет ичюн чешитли исимлер къулланыла. Бу исимлерни шойле сыраламакъ мумкюн.

Дженнетуль Ме'ва – шехитлернинъ ве муминлернинъ бараджагъы дженнет.

Адн дженнети – икъамет ве эбедийлик юрту.

Даруль Хулюд – эбедийлик юрту.

Фирдеус – эр шейни ичине алгъан дженнет багъчасы.

Дарус Селям – эсенлик юрту.

Даруль Мукъаме – эбедий къалынаджакъ ер.

Дженнатун Наим – ниметлернен толу дженнетлер.

Эль макъамуль эмин – эминли, ишанчлы ер.

Къуран-ы Керимни инджелесек, дженнетни ве дженнетликлерни шойле тасвир этмекте.

Дженнетнинъ кенъишлиги коклер ве ер къадардыр. Онда якъаджакъ сыджакъ ве бузлатаджакъ сувукъ ёкътыр. Дженнетте темиз сув, леззети бозулмагъан сют ве акъкъан бал ырмакълары бар. Дженнетте суву зенджефиль иле кокъуландырылгъан татлы сув чокърагъы (сельсебиль) бардыр. Дженнет ичимликлери баш агърытмагъан, сархош этмеген, гунях ишлетмеген ичимликлердир. Дженнетте тюрлю мейвалар, хурмалыкълар, нар тереклери, багълар, муз тереклери ве чешит тюрлю къуш этлери бардыр.

Дженнет эхлининъ урбалары индже ве къалын темиз ипектендир. Эвлери гузельдир. Оларгъа хызмет этмек ичюн олюмсиз яшлар бардыр. Бу генчлер о къадар гузеллер ки, оларны инджи санмакъ мумкюн. Бу генчлер алтын бардакъ ве тепсилернен долашып дженнет эхлине хызмет этерлер. Дженнетте, усть-устье бина этильген ве азбарларындан озенлер акъып кечкен гузель эвлер бардыр.

Дженнетте ёргъунлыкъ ве захмет чекильмейджектир. Бош ве ялан сёз эшитильмейджектир.

Дженнет ниметлерининъ инсан акъылы ве хаялынынъ аламайджакъ гузелликте оладжакъыны Пейгъамбер эфендимиз шойле анълата:

*«Аллах буюра ки: Салих къулларым ичюн мен, дженнетте ич бир козь корьмеген, ич бир къулакъ эшитмеген ве инсаннынъ къальбинден кечмеген нидже ниметлер азырладым».*²⁶⁹

Шубесиз, дженнеттеки ниметлернинъ энъ буюги, Аллахнынъ разылыгъыны къазанып, Аллахны корьмектир. Бу мевзуда Къуранда шойле буюрыла:

«Аллах мумин эркеклерге ве мумин къадынларгъа, ичинде эбедий къалмакъ узьре, астындан ирмакълар акъкъан дженнетлер ве Адн дженнетлеринде гузель мескенлер ваде этти. Аллахнынъ ризасы исе, эписинден буюктир. Иште, буюк къуртулыш да будыр».²⁷⁰

«Юзьлер бар ки, о куню балкъ-балкъ парылдайджакъ. Рабблрине бакъаджакълар (Оны кореджеклер)».²⁷¹

Эхли суннетке коре юдже Аллах дженнетте муминлер тарафындан корюледжектир.

269. Бухари, Тефсир, Суре, 32, Муслим, Дженнет, 1: Тирмизи, Тефсир, Суре, 32.

270. Тевбе суреси, 72.

271. Къыямет суреси, 22-23.

2. Джехеннем

Джехеннем – келиме оларакъ терен къую манасыны анълата. Ахыретте къафирлер ичюн азырлангъан ве оларны эбедий оларакъ ичине аладжакъ азап еридир. Къуранда джехеннем ичюн еди исим къуллаыла:

Джехеннем – терен къую.

Нар – атеш.

Джахим – сонъ дередже буюк, алевлери къат-къат юксельген атеш, кери къайтылмаз учурим.

Саир – къутургъан атеш ве алев.

Леза – думансыз алев.

Сакъар – атеш.

Хутаме – обюр ве къызгъын атеш.

Джехеннем Къуранда шу шекильде анълатыла.

Сучлулар джехеннемге баргъанда, джехеннем оларгъа буюк къыгъылчымылар сачаджакъ, узакътан сеси эшитиледжек. Инкяр эткенлер ичюн бир зиндан олгъан джехеннем, атештен ортю ве ятакъларынен джехеннемликлерни эр тарафтан саргъан, юзлерини пиширип якъкъан, терилерини къавургъан, юреклерге тесир эткен къызгын атеш толу бир чукъурдыр. Якъарлыгъы инсанлар ве ташлар олгъан джехеннем, кендисине атылгъанларнен тоймайджакътыр. Джехеннемликлернинъ терилери янгъанда, азапны дуймалары ичюн башкъа терилер иле деньиштириледжектер. Оларнынъ ашы закъкъум терегининъ мейвасыдыр.

Аллах джехеннемликлерге рахмет этмейджек, джехеннем азабы оларны эбедий оларакъ сараджакътыр. Гунахкяр муминлер исе джехеннемде эбедий къалмайып, джезаларыны чеккен сонъ, дженнетке киреджеклер.²⁷²

Ахырет аятынынъ эр девиринде олгъаны киби, джехеннем азабыны да, рух беден иле бирликте чекеджектир. Анджакъ, джехеннем аятында ифаде этильген аджы, изтирап, азап, атеш ве башкъа шейлер бу дюнья-дакилерине бенъземез. Буларнынъ ич юзюни анджакъ Аллах билир.²⁷³

3. Араф

Араф – дагъ ве тёпенинъ юксек къысымларына айтылыр. Дженнет иле джехеннемнинъ арасында олгъан диварнынъ адыдыр. Араф эхлининъ ким оладжакъ мевзусында эки фикир бар.

272. Бухари, Рикъакъ, 51; Тевхид, 19; Тирмизи, Бирр, 61; Ибн Мадже, Мукъаддима, 9.

273. Араф суреси, 46-47.

1. Ич бир пейгамбернинъ теблигъини дуймайып ольген инсанлар оладжакъ.

2. Эйи ве яман амеллери бир олгъан муминлер оладжакъ. Бу инсанлар, дженнетке кирмеден эвель бу ерде белли бир вакъыт беклерлер, сонъра Аллахнынъ лютфю иле дженнетке кирсетилирлер.

Къуранда араф эхли акъкъында шойле буюрыла:

«Эки тараф (дженетлилер ве джехеннемлилер) арасында бир перде ве Араф узеринде де эр кесни сымаларындан таныгъан адамлар бар ки, олар аля дженнетке кирмегенлери алда, (кирмекни) умют этерек, дженнет эхлине: «Селям сизге!», дие сесленирлер. Козълери джехеннем эхли тарафкъа дѐндюрильгенинен де: Эй, Раббимиз! Бизни залымлар топлулыгъынен берабер булундырма! дерлер».²⁷⁴

4. Хавуз

Хавуз – къыямет кунюнде пейгамберлерге эдие этиледжек хавузардыр. Муминлер буларнынъ татлы ве темиз сувундан ичип, сувсузлыкътан къуртуладжакълар. Къурандаки **«Шубесиз Биз санъа кевсерни бердик»**²⁷⁵ аетинде кечкен кевсер, умумиетнен хавуз оларакъ анълашылмакъта. Бу себепнен Пейгамбер эфендимизнинъ къыяметтеки хавузы ичюн «кевсер хавузы» денильмекте.

Хадислерде бильдирильгени киби, къыямет куню эр пейгамбернинъ бир хавузы оладжакътыр. Бу хавуздан о пейгамбернинъ кендиси ве уммети ичеджектир. Пейгамбер эфендимизнинъ хавузы чокъ кениш, суву сюттен даа беяз, кокъусы мисктен даа гузель, къаделерининъ сайысы да коктеки йылдызлардан даа чокътыр. Ондан бир кере ичкен бир даа эбедиен сувсамайджакътыр.²⁷⁶

АХЫРЕТКЕ ИНАНМАКЪНЫНЪ АЯТЫМЫЗГЪА ТЕСИРЛЕРИ

Ахыретке инанмакънынъ кунълук аятымыз иле шахсий ве джемиет аятымыз ичюн буюк эмиети бардыр. Бу фајдалар шойле сыралана билир:

1. Ахыретке иман – инсан аятына бир макъсат бере, яратылышындаки гъае ве макъсадыны огрете.

274. Араф суреси, 46-47.

275. Кевсер суреси, 1.

276. Бухари, Рикъакъ, 53; Фитен. 1: Муслим, Федаиль, 9; Тирмизи, Къыямет, 14, 15.

2. Бу инамгъа саип инсанларнынъ джемиети догърулыкътан айырылмаз, къазанчыны хелял ерлерден тапар, ялангъа ве рушветке якъынлашмаз. Кендининъ ве башкъаларынынъ хакъкъыны къорчалар.

3. Ахырет инамы олгъан киши, диний ве дюньявий вазифелерини эксиксиз ерине кетирир. Чюнки бир мукъфат ве джеза кунюнинъ бар олгъанына иман этер. Эр кеснинъ бу дюньяда ишлегенлеринден долайы Аллахнынъ огюнде джевап береджегини билир. Бу себепнен ахырет инамы, инсанлар ичюн эм укъукъий, эм де ахлякъий бир изин олур.

4. Миллетлер ве джемиетлер арасындаки багъларнынъ ве алякъаларнынъ сагълам олмасыны къолайлаштыраджакъ кене ахыретке имандыр. Бу инам шахысларнынъ къальбинде не къадар къуветли олса, джемиетлер арасындаки алякъалар да о дередже сагълам олур.

5. Бу инам инсанларны умютли япар. Аджыларыны хафифлетир, зор вазиетлерде сабырлы олмагъа огретир. Оларны олюм къоркъусындан къуртарыр. Инсаннынъ бу дюньядаки яшайышы, анджакъ ахырет иле мана къазаныр.

6. Ахырет инамы инсанларнынъ дюньягъа къарарындан чокъ багъланмаларына мания олур. Башкъа инсанларгъа эйилик ве хызмет этмек фикирини ашлар. Дюньянынъ бир алданма ери олгъаныны огретир. Дюньянынъ ахыретнинъ тарласы олгъаныны хатырлатыр. Муим олгъаны, дюньянынъ кендине чекиджи гузелликлерине алданмамакъ ве ахыретни унутмамакъ. Чюнки дюнья ахыретке коре кечиджи ве къыйметсиз бир ердир.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Ахыретнинъ лугъат ве термин маналарыны анълатынъыз.
2. Ахыретке иман не ичюн муим?
3. Къуранда ахырет аяты башкъа насыл исимлернен анъыла?
4. Ахырет мевзусындаки малюматларны не ерден аламакъ мумкюн?
5. Ахырет аятынынъ оладжагъы акъкъында Къуран насыл делиллер кетирмекте?
6. Къабир аяты акъкъында бильги беринъиз.
7. Къыямет акъкъындаки аетлерни язынъыз.
8. Къыяметнинъ кучюк аляметлерини язынъыз.
9. Къыяметнинъ буюк аляметлери нелердир?
10. Янъыдан тирилюв акъкъында бильгенлеринъизни язынъыз.
11. Хашр ве махшер недир?
12. Амель дефтерлери акъкъында бильги беринъиз.
13. Инсан эсап саасында насыл шейлерден соруладжакъ.
14. Мизан недир?
15. Сырат акъкъында бильги беринъиз.
16. Шефаат ким тарафындан ве кимлерге япылыр?
17. Къуранда дженнетликлер насыл тасвир этиле?
18. Къуранда кечкен дженнетнинъ башкъа исимлерини язынъыз.
19. Къуранда джехеннем ве джехеннемликлер насыл анълатыла?
20. Араф недир? Кимлер арафта оладжакъ?
21. Ахыретке инанмакънынъ эмиетини анълатынъыз.

СЕКИЗИНДЖИ БОЛЮК

КЪАЗА ВЕ КЪАДЕРГЕ ИМАН

МЕВЗУЛАР

- Къаза ве къадерге иман
- Къаза ве къадернен алякъалы ает ве хадислер
- Ираде
- Къаза ве къадер иле алякъалы тюшюнджелер
- Тевеккуль
- Рызкъ
- Эджель

КЪАЗА ВЕ КЪАДЕРГЕ ИМАН

Къадер – ольчу, микъдар, бир шейни белли ольчюге коре япмакъ ве бельгилемек деген маналарны аңлата.

Термин оларакъ къадер – юдже Аллахнынъ, эзельден эбедиетке къа-дар оладжакъ бутюн шейлернинъ вакътыны, ерини ве хусусиетлерини, эзелий ильминен билип, такъдир этмесидир. Къадер мевзусы Аллахнынъ илим ве сыфатларынен алякъалыдыр. Къадер – кяинатны ве кяинаттаки бутюн варлыкъларны ве вакъиаларны белли бир ольчюге коре низамгъа къойгъан иляхий къанундыр.

Къаза – эмир, укъом, битирюв ве яратув маналарны аңлата. Аллахнынъ эзельде ираде эткен ве такъдир буюргъан шейлернинъ вакъты кельгенде, Аллахнынъ ильми, ирадеси ве такъдирине уйгъун оларакъ мейдангъа кетирмеси ве яратмасыдыр. Къаза – Аллахнынъ теквин сыфаты иле алякъалыдыр.

Къадер ве къазагъа иман юдже Аллахнынъ илим, ираде, къудрет ве теквин сыфатларына иман этмек демектир. Бу сыфатларгъа инангъан кимсе, къадер ве къазагъа да инана демектир. Ойле экен, къадер ве къазагъа инанмакъ демек, хайыр ве шернинъ, эйи ве яманнынъ, аджджы ве татлынынъ, джанлы ве джансызнынъ, яни эр шейнинъ Аллахнынъ биль-меси, тилемеси, къудрети, такъдири ве яратмасы иле олгъанына инан-макътыр. Аллахнынъ екяне яратыджы олгъанына инанмакъ демектир.

Юдже Аллах, инсанларнынъ урь ираделери иле насыл иш-арекетни не ерде ве не шекильде япаджакъларыны эзелий ве мытлакъ ильминен билир ве бу бильгисине коре ираде этер. Аллах бу тилемесине коре такъ-дир буюрып, вакъты келинже къулнынъ истегине коре яратыр. Бу алда Аллахнынъ ильми, къулнынъ сечимине багълыдыр. Къулнынъ не япа-джагъыны Аллахнынъ эзельден бильмеси, къулнынъ ираде ве сечими узеринде зорламасы ёкътыр.

Аллах, къулуны арекетлерини сече бильген, яхшылыкълары, яман-лыкълары япаджагъыны урь ирадесинен сечмеге кучю эткен варлыкълар ола-ракъ яратты. Бойледже инсан, Аллахнынъ эмир ве ясакълары къаршы-сында месуль олмакътадыр.

Къадер мевзусында шу хусус пек муим. Къадернинъ асылыны ан-джакъ Аллах билир. Къадер, инсан тарафындан мытлакъ ве къатий оларакъ чезильмеси мумкюн олмагъан, иляхий сырдыр. Чюнки инсан акъылы, вакъыт ве мекянгъа багълы оларакъ мухакеме эте. Анджакъ, Аллахнынъ ильми, ирадеси ве къудрети вакъыт ве мекяндан устюн олып инсаннынъ аңлайышы узериндедир. Къадер мевзусында къатий бир нетиджеге иришмек, инсан ичюн мумкюн дегильдир.

Къадер ве къазагъа инанмакъ, иман эсасларындыр. Анджакъ, инсан къадерни маначыкъ корип, кеңдисини месулиеттен къуртарамаз. Яни инсан «Не япайыкъ энди, Аллах бойле язды, манълайымда бойле язылы экен, я да Аллах бу шекильде такъдир этти, мен не япайым» деп гунях ишлемеси янълъыштыр. Къадерни маначыкъ оларакъ къулланмакъ буюк бир хатадыр. Чюнки бу фииллер, тамамынен инсаннынъ ирадесинен ве онынъ сечимине коре Аллах тарафындан яратылмакътадыр. Инсан элинден кельгени къадар, бутюн себеплерге сарылмасы лязим. Чюнки Аллах эр шейни бир чокъ себеплерге багълады. Инсан бу себеплерни ерине кетирсе, Аллах о себеплернинъ нетиджесини яратыр. Бу да иляхий бир къанундыр.

КЪАЗА ВЕ КЪАДЕР ИЛЕ АЛЯКЪАЛЫ АЕТ ВЕ ХАДИСЛЕР

Эр шейнинъ Аллахнынъ такъдирине багълы олгъаныны косътерген пек чокъ ает бар. Бу аетлернинъ янында, иляхий илимининъ, олып кечкен ве оладжакъ эр шейни ве вакъианы саргъаныны, къушаткъаныны бильдирген аетлер де бардыр. Пейгъамбер эфендимиз де базы хадислерде къадерге иман мевзусына токъунып, оны иман эсасларындыр олгъаныны анылаткъан.

...وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ *

«... Онынъ къатында эр шей бир ольчю (микъдар) иледир».²⁷⁷

وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ * وَمَا نُنزِلُهُ إِلَّا بِقَدْرِ مَعْلُومٍ *

«Эр шейнинъ хазинелери ялынъыз бизим янымыздадыр. Биз оны анджакъ белли бир ольчю (къадер) иле эндирирмиз».²⁷⁸

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدْرِ * *

«Биз эр шейни бир ольчюнен яраттыкъ».²⁷⁹

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا *

277. Рад суреси, 7.

278. Хиджр суреси, 21.

279. Къамер суреси, 49.

«(О, ойле бир Аллах ки,) Коклернинъ ве ернинъ укюмранлыгы онъа аиттир, ич бала этинмеди, мулъкюнде ортагы ёкътыр, эр шейни яратты, онъа бир низам берди ве такъдирини тайин этти».²⁸⁰

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

*

«Де ки: Аллахнынъ биз ичюн язганындан башкъасы бизге асла иришmez. О, бизим мевлямыздыр. Онынъ ичюн муминлер ялынъыз Аллахкъа таянып ишансынлар».²⁸¹

Пейгъамбер эфендимиз де Джибриль хадисинде, къадерге иманны иман эсаслары арасында саймакъта. Бу хадисте, Джебраиль -алеихисселям- Пейгъамберимизден:

- Иман недир? - деп сорагъанда, Пейгъамберимиз:

- Аллахкъа, мелеклерине, китапларына, пейгъамберлерине, ахырет кунюне, хайыр ве шеррнен къадерге инанманъдыр, - джевабыны берди.²⁸²

Къадер иляхий бир сырдыр, буны козь огюнде тутсакъ, Пейгъамбер эфендимизнинъ къадер мевзусында мунакъаша эткен достларыны тенбиелегенини даа эйи анълармыз:

«Сизге бу эмир этильдими? Я да мен бунынъ ичюн пейгъамбер оларакъ ёлланылдыммы? Шуны эйи билинъиз ки, сизден эвельки умметлер бу киби мунакъашалар себебинен зляк олдылар. Сизни текрар тенби этем ки, бир даа бойле мунакъашаларгъа кирменъиз».²⁸³

Бир башкъа хадисте де къадерни илери сюрюп, инсаннынъ иш-арекетиндеки месулиетини тюшюндегенлерни тенбиелегендир. О, бир кунь ятсы намазындан сонъра, ятмагъа азырлангъан Хазрети Алининъ янына барып, онъа шойле деди:

- Геджеси техеджут намазы къыласынъмы? Хазрети Али де:

- Эй Аллахнынъ эльчиси! Аятымыз Аллахнынъ элиндедир, истесе берир, истесе берmez. Аллах бизни уяндырмакъ истесе уяндырыр. Бунынъ узерине Пейгъамберимиз эллерини тизлерине урып:

280. Фуркъан суреси, 2.

281. Тевбе суреси, 51.

282. Муслим, Иман, 1; Эбу Давуд, Суннет, 15, 15; Ибн Мадже, Мукъаддима, 9.

283. Тирмизи, Къадер, 1.

- *Инсан не къадаp чокъ мунакъашаджы ола экен!?* деп, Хазрети Алининъ къадер мевзусында берген джевапыны бегенмейип, одадан чыкъып кетти.²⁸⁴

Къуран аетлерини ве Пейгъамберимизнинъ хадислерини бир бутюн оларакъ инджелесек, инсан Аллах тарафындан къоюлгъан бир къадерге багълыдыр, факъат инсаннынъ бу къадернинъ ойле мейдангъа кельмесинде, озъ ираде ве сечиминен муим роль алгъаны анълашылмакъта. Яни инсан, япкъанларындан месульدير ве бу месулиет нетиджесинде ахыретте мукъфат я да джеза кореджектир.

ИРАДЕ

Ираде – сечмек, истемек, ёнельмек, терджих этмек ве къарар маналарны анълата. Термин оларакъ ираде – инсаннынъ мумкюн олгъан бир чокъ вариантлардан бирини сечип бельгилемеси, тайин ве тахсис этмесидир.

1. Аллахнынъ ве инсаннынъ ирадеси

Эхли суннетке коре, Аллахнынъ ирадеси эзелий ве эбедийдир, сынъырсыз ве эр анги бир шейнен багълы дегильдир, мытлакътыр. Инсаннынъ ирадеси исе сонълу, сынъырлы, заман ве мекянгъа багълыдыр. Кяинатта мейдангъа кельген эр шей ве яратылгъан бутюн варлыкълар, Аллахнынъ теквиний (яратма иле алякъалы) ирадесинен мейдангъа келир. Къул да, Аллахнынъ кендисине къойгъан сынъырлар ичинде сечим япар ве бу алда япкъан сечиминден месуль олур. Къулнынъ иш-арекетлеринде урь олмасы демек, иш-арекетни япкъанда зорлама коръмеден япмасыдыр.

2. Инсан ирадеси ве япкъан ишлери устюндеки тесири

Эхли суннетке коре инсан, япкъан иш-арекетлеринде керчек ираде урриетине саиптир.

Юдже Аллах, инсанларны ираде саиби, истегенини япа биледжек бир варлыкъл олмасыны такъдир этти ве оларны бу кучъ ве къудретнен яратты. Инсан эки шейден бирини сече билир. Инсан, джеза я да муъфатны къазанмасы ичюн белли ишлерден месуль олмасы, бу урь ирадеси себабинендир. Иш-арекетнинъ мейдангъа келювинде къулнынъ урь ирадесининъ тесири бардыр. Факъат иш-арекетлернинъ яратыджысы Аллахтыр. Аллах къулларнынъ ираделеринен сечкен фииллерни оларнынъ ираделерине уйгъун оларакъ яратыр. Буны Аллах меджбур олгъаны

284. Бухари, Техеджуд, 5; Тевхид, 31; Муслим, Мусафирун, 28.

ичюн япмаз, Алахнынъ къойгъан къанунлары, адетуллах ве суннетуллах бойле олгъаны ичюн бу шекильде олмакътадыр. Фиильни терджих этмек ве сечмек (кесб) къулдан, яратмакъ исе (халкъ) Аллахтандыр. Къул эйи я да яман, ангисини сечер исе, Аллах оны яратыр. Хайыр ишлеген олса мукъфатыны, шер ишлеген олса джезасыны кореджектир.

Инсаннынъ урь ирадеге саип олгъаныны ве бу ирадеси себебинен месуль олгъаныны косътерген аетлер бар.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا * فَالْهَمَّهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا *

«Нефиске ве онъа бир такъым къабилиетлер берип де, яхшылыкъ ве яманлыкъларны ильхам эткенге емин этерим ки, нефсини фенолыкълардан арындыргъан, къуртулушкъа иришкендир, оны фенолыкъларгъа комген исе зиян эткендир».²⁸⁵

أَنَا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا.

«Шубесиз, биз онъа (догъру) ёлны косътердик. Истер шукюр этиджи олсун, истер нанкёр».²⁸⁶

أَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عَيْنَيْنِ * وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ * وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ *

«Биз онъа эки козь, бир тиль ве эки дудакъ бермедикми? Онъа эки ёл (догъру ве янълышны) косътермедикми?»²⁸⁷

مَنْ عَمَلٍ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ *

«Ким бир яхшы иш япар исе, бу онынъ ичюндир. Ким де фенолыкъ япса, о да озюне къаршыдыр. Рабинъ къулларгъа зулум этиджи дегильдир».²⁸⁸

Бу аетлерден де корюнгени киби, биз Аллахнынъ къуллары оларакъ, месулиетли олгъанымызны билип, догъру, эйи, гузель ишлер япып, янълыш, яман ве чиркин ишлерден узакълашсакъ, ахыретте де гузель къаршылыкъ ве мукъфат кореджекмиз.

285. Шемс суреси, 7-8.

286. Инсан суреси, 3.

287. Белед суреси, 10.

288. Фуссилет суреси, 46.

КЪАЗА ВЕ КЪАДЕР ИЛЕ АЛЯКЪАЛЫ ТЮШЮНДЖЕЛЕР

Инсан урь ирадеге саипми, саип дегильми мевзусы базы ислямий фыркъалар тарафындан тартышылгъандыр. Джебрие фыркъасы, къулнынъ ирадесиз ве сечим акъкы олмагъаныны огге сюргендир. Олар ельнинъ къаршысында бир къуру япракъ киби, фииллерини Аллахнынъ зорламасынен якъаныны тюшюндилер. Бойледже, Ислямнынъ месулиет анълайышына терс тюштилер. Бу фикирнинъ там зыты да Мутезиле фыркъасы тарафындан огге сюрюльгендир. Олар инсаннынъ мытлакъ бир ираде урриетине саип олгъаныны, фииллернинъ урь ираде иле сечип, Аллахнынъ кендисине берген яратма къудретинен де озь фиилерини яраткъаныны илери сюрдилер. Бойле фикир, къулгъа яратыджы сыфатыны бергени ичюн, догърулыкътан узакътыр. Бу эки зыт фикиргее джевап оларакъ, Эхли суннет алимлери Ислямнынъ рухуна уйгъун ве ашырылыкъларгъа кирмеген бир фикир беян эткендир.

Эхли суннетнинъ инсаннынъ фииллери (иш-арекетлери) акъкъындаки тюшюнджеси.

Инсаннынъ эки тюрлю фиили бардыр. Булар, зарурий (ирадесиз япылгъан) фииллер ве ихтиярий (ираде иле япылгъан) фииллердир.

Зарурий фииллер – нефес алувымыз, юрегимизнинъ набызы, мидемизнинъ чалышмасы киби фииллер ве рефлекс нетиджесинде пейда олгъан арекетлеримиздир. Бойле арекетлернинъ мейдангъа кельмесинде инсан ирадесининъ ролю ёкътыр. Бу себепнен де инсан бу фииллерден месуль дегильдир. Бойле фииллер Аллахнынъ яратмасы ве такъдиринен олмакътадыр, бу мевзуда бутюн мезхеплер бир тюшюнемектедир.

Анджакъ окъумакъ, язмакъ, отурып турмакъ, намаз къылмакъ я да къылмамакъ, хайыр я да шер, эйи я да яман бир шей ишлемек киби ишлер, урь ирадемизнен япылгъаны ичюн ирадели (ихтиярий) фииллердир. Эхли суннетке коре бу фииллернинъ мейдангъа кельмесинде инсан узеринде эр анги бир зорлама ёкътыр. Инсан фиилини урь ирадесинен сечер ве япар. Фильнинъ яратыджысы исе, не шекильде япылса япылсын, Аллах Тааладыр. Бизим эр чешит фиилимизни О яратыр.

Бир аетте:

«Аллах сизни де, якъанларынъызны да яраткъандыр», - деп буюрыла.²⁸⁹

Башкъа бир аетте де:

«Аллах эр шейнинъ яратыджысыдыр» сёйленмекте.²⁹⁰

289. Саффат суреси, 96.

290. Зумер суреси, 62.

Эхли суннетке коре, эм зарурий, эм ирадели фииллер, Аллахнынъ ильми, ирадеси, такъдири, къудрети ве теквини иле мейдангъа келир ве инсаннынъ къадеринде ер алыр. Фиильни сечип алмак ве терджих эт-мек (кесб) къулгъа аит, яратмакъ исе Аллахкъа аиттир.

ТЕВЕККУЛЬ

Тевеккуль – ишанмакъ, таянмакъ, ишни башкъасына быракъмакъ маналарыны анълата. Термин оларакъ тебеккуль – бир нетиджеге иришмек ичюн мумкюн олгъан маддий ве маневий бутюн имкянларны къулланып, элимизден кельгенини япкъан сонъ, Аллахтан нетиджесини беклемектир. Меселя, бир чифтчи тарласыны сюрип экинге азырласа, урлукъларны эксе, суварса, зарарлы отларгъа ве хашератларгъа къаршы иляджласа, сонъра да эйи махсул олмасы ичюн Аллахкъа ишанып, нетиджени Ондан беклесе, бу тебеккуль олур. Буларнынъ ич бирисини япмадан «къадер не исе о олсун» десе, бу тембелликтир ве Ислямнынъ тебеккуль анълайышынен ич бир алякъасы ёкътыр.

Тевеккуль, инсаннынъ къадерге инамынынъ нетиджесидир. Тевеккуль эткен бир кимсе Аллахкъа къайдсыз, шартсыз теслим олып, къадерине разы олмалыдыр. Къадерге инанып тебеккуль этмек тембелликке ёл ачмамалы, аксине даа чокъ чалышмагъа ве инкишаф этмеге ёл ачмалыдыр.

Урлукъ экильмеден махсул алынмаз. Илядж къулланмадан тедавий олунмаз. Гузель амеллер ишлемеден дженнетке кирильмез. О вакъыт тебеккуль – чалышмакъ, Аллахнынъ бизнен олгъаныны хатырда тутмакъ ве нетиджени Онъа быракмакъ демектир.

Аллах Таала бир аетте шойле буюра:

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ * إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ *

«...Къарарыны берген сонъ, артыкъ Аллахкъа таян ве ишан. Чюнки Аллах, кендисине таянып ишангъанларны север».²⁹¹

Аллах инсангъа бир башкъа варлыккъа дегиль де, ялынъыз кендисине ишанмаларыны эмир этмекте. Аллахкъа таянаджакъ инсанлар ичюн, кендисининъ етерли олгъаныны бильдирмекте.²⁹²

Пейгъамберимиз, тебеккуль мевзусунда, девесини бош быракъып тебеккуль эткен бедевийге шойле дегендир:

291. Али Имран суреси, 159.

292. Али Имран суреси, 122, 160; Маиде суреси, 11; Тевбе суреси, 51; Ибрахим суреси, 11; Тегабун суреси, 13; Талакъ суреси, 3.

«Башта девени багъла, сонъра да Аллахкъа тевеккуль эт». ²⁹³

РЫЗКЪ

Рызкъ – азыкъ, аш, ичильген ве файдаланылгъан шей демектир. Термин оларакъ рызкъ – юдже Аллахнынъ джанлыларгъа, ашап ичмек ве файдаланмакъ ичюн берген эр шейдир.

Эхли суннет рызкъ мевзусунда шу фикирлерни мейдангъа къойгъандыр:

1. Екяне рызкъ бериджи (алемлернинъ реззакъы) Аллах Тааладыр. Къуран-ы Керимде шойле буюрыла:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا...

«Ер юзюнде юрьген эр джанлынынъ рызкъы, Аллахнынъ узеринедир...» ²⁹⁴

Башкъа бир аетте де, Онынъ истегенине бол рызкъ берип, истегенине аз рызкъ бергени анълатыла. ²⁹⁵ Эр-Реззакъ – Аллахнынъ гузель исимлеринден биридир.

2. Харам олгъан бир шей, оны къазангъан къул ичюн рызкътыр. Факъат Аллах, рызкънынъ харам ёлдан къазанылмасына разы дегильдир; анджакъ къул бойле бир ёлдан рызкъыны къазанмагъа ниет этсе, Аллах нетидже ве васыталарны яратыр ве къулнынъ истегине коре оны бу харам ёлдан рызкъландырыр. Бир аетте Аллах, «**Артыкъ Аллахнынъ сизге берген рызкътан хелял ве темиз оларакъ ашанъ...**» ²⁹⁶ буюрып, хелял рызкъ къазанмакъны эмир этип, харам рызкъны ясакъ эткендир.

3. Эр кес кенди рызкъыны кендиси ашар. Бир кимсе башкъасынынъ рызкъыны ашайлмаз. Башкъа бириси де онынъ рызкъыны ашайлмаз.

Эхли суннетке коре рызкъ эм хелял, эм харам ола билир. Бунинъ терсини сёйлеген фыркълар олгъандыр. Анджакъ бу фикир, омюри боюнджа харам ашагъан инсанларнынъ Аллах тарафындан рызкъландырылмагъаны нетиджесине бармакъта. Бу исе догъру дегильдир.

293. Тирмизи, Къыямет, 60.

294. Худ суреси, 6.

295. Шура суреси, 12.

296. Нахл суреси, 114.

ЭДЖЕЛЬ

Эджель – эвельден бельгиленген вакыт ве муддет манасыны анъ-лата. Термин оларакъ эджель – инсан аяты ве башкъа джанлылар ичюн къююлган муддет ве бу вакытнынъ сонъу, яни олюм манасыны бильдире.

Эхли суннет келямджыларына коре, эр шахыснынъ ве джемиетнинъ эджели бар. Эджель денъишмез, Аллахнынъ къаза ве къадеринен сабит-тир. Инсанларны тирильткен, рызкъландырган ве ольдюрген юдже Аллахтыр, эджельни де О къояр.

نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ *

«Аранъызда олюмни такъдир эткен бизмиз. Ве биз огюне кечиле биледжеклерден дегильмиз».²⁹⁷

Къуран аетлеринден анълашылганына коре, эджель не вакытындан эвель, не де кеч келир:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ * فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ *

«Эр умметнинъ бир эджели бар. Эджеллери кельгенинен, не бир ан кери къалырлар, не де бир ан илери кете билирлер».²⁹⁸

وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجْلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ *

«Аллах, эджели кельгенде, ич кимсени (олюмини) кечиктирмез. Аллах якъанларынынъыздан хабердардыр».²⁹⁹

Эджель ич бир себепнен денъишмез. Базы ибадет ве гузель аркет-лернинъ омюрни узаткъаны акъкъындаки хадислер³⁰⁰, инсанларны хайырлы ве гузель ишлерге тешвикъ этмек макъсадынен сёйленген сёзлер-дир.

Эр инсан озь эджелинен олюр. Ич бир тесир корьмей ольген кишинен къатиль тарафындан ольдюрлилип джаны алынган киши, экиси де озь эд-

297. Вакъыа суреси, 60.

298. Араф суреси, 34; Юнус суреси, 49.

299. Мунафикъун суреси, 11.

300. Суюти, эль-Джамиу-с Сагъир, 11/44.

желлеринен ольгенлердир. Эджелъ – омюрнинъ сонъудыр. Яни къатиль инсанны ольдюрген олса, оны эджелинден эвель ольдюрмегендир, о инсаннынъ эджели о къадар экен. Чюнки эгер эджели етмеген олса, о инсан кене ольмейджек, онынъ яшамасы ичюн себеплер чыкъаджакътыр.

МУСТАКЪИЛЬ ОКЪУВ ИЧЮН

Асхаб-ы Кирамнынъ къаза ве къадер анълайышы

Ривает этильгенине коре, Хазрети Умернинъ халифе олгъаны девирлерде, бир хырсызны тутып кетирелер. Хазрети Умер ондан:

– Не ичюн хырсладынъ? - деп сорай.

Хырсыз:

– Хырслагъан олсам, демек ки Аллахнынъ такъдиринен (къадер) хырсладым. Аллах бойле такъдир этти,- деп джевап бере.

Хазрети Умер бу джевапкъа ич бир шей демеди. Анджакъ хырсызгъа эки джеза берди. Хырсызлыкъ джезасы оларакъ элини кестирди ве экинджи джеза оларакъ да дёгдюрди. Не ичюн эки джеза бергенини сорагъанларгъа исе:

– Хырсызлыкъ джезасы оларакъ элини кестирдим, Аллахкъа къаршы ялан ве ботен айткъаны ичюн исе дёгдюрдим,- джевабыны берди.

* * *

Бир къарт, Хазрети Алиден шуны сорады:

– Биз Аллахнынъ ёлунда дженк этемиз, бу ишимиз Аллахнынъ къаза ве къадеринен оламы?

Хазрети Али шу джевапны берди:

– Отларны ве осюмликлерни осьтюрген, эр шейге джан берген Аллах адынен емин этерим ки, къаерге аякъ бассакъ ве къаерге къонсакъ, бу Аллахнынъ къаза ве къадеринен олмакътадыр.

Къарт девам этип шойле деди:

– Ойле исе, къыйналмамызнынъ кереги ёкъ, бизим ичюн мукъяфат ве савап къазанмакъ мумкюн дегильдир...

Хазрети Али шойле джевап берди:

– Эй ихтияр, Аллах сизинъ кетишинъиз ве къайтышынъыз ичюн буюк саваплар берди. Чюнки сиз бу ишни зорнен ве меджбур къалып ямадынъыз. Бу ишни озъ истегинъизнен яптынъыз.

Къарт кене:

– Бизни, бу япкъан ишимизде къаза ве къадер алып бармадымы?- деп сорагъанынен,

– Языкълар олсун санъа! Сен тюшюнесинъ ки, къаза ве къадер санъа япышып къалды. Эгер иш ойле олса эди, не савап ве не гунях къазанмакъ киби бир шей мумкюн олмаз эди. Мукъфат ве джеза, эмир ве ясакълар да о заман мантыкъсыз олур эди. Гунях ишлегенге Аллах джеза бермез эди, эйилик якъанларны да макътамаз эди. Бу сёзлер, путларгъа табынгъан адамларнынъ сёзлеридир. Шейтаннынъ ордуларынынъ ве козьлери акъикъатны корьмеген кёр инсанларнынъ сёзлеридир.

* * *

Аллах къолай олгъан шейлерни теклиф этти. Инсанны зорлап исян этмеге меджбур этмедиди, бойнундан чекип де итааткъа меджбур этмедиди. Инсанларгъа пейгъамберлерни бош ерге ёлламады. Коклерни, ерни ве булар арасында олгъан варлыкъларны боштан-бошкъа яратмады. «Бойле фикирлер къафирлернинъ занларыдыр, языкълар олсун къафирлерге, оларгъа джехеннем бар».

Бунынъ узерине кене сорадылар:

– Ойле исе бизни алып баргъан къаза ве къадер насылдыр?

Хазрети Али:

– О, Аллахнынъ эмри ве укюмидир, - деди ве аркъасындан шу ает-и керимени окъуды:

«Рабинъ анджакъ кендисине къуллукъ этменъизни эмир буюрды». Буны эшиткен къарт къуванып турды ве:

– Сен ойле бир кишисинъ ки, санъа итаат эткенимиз себебинен къыямет куню Аллахнынъ ризасына къавушмакъ мумкюндир. Динимизде анълап оламагъан меселелерни бизге ачыкъча анълаттынъ. Аллах, санъа бунынъ ичюн энъ гузель саваплар берсин.

СУАЛЛЕР ВЕ ВАЗИФЕЛЕР

1. Къадер ве къаза недир? анълатынъыз.
2. Эхли суннетке коре инсан фиили насыл мейдангъа кельмекте?
3. Эхли суннетке коре къул фиильнинъ яратыджысы дегильдир. Не ичюн?
4. Къадер ве къаза мевзусында башкъа фикирлерини язынъыз ве мунакъаша этинъиз.
5. Эхли суннетнинъ рызкъ анълайышыны сыраланъыз.
6. Эджель недир? Эджельни кечиктирмек мумкюнми ?

МУНДЕРИДЖЕ

Сёз башы	5
Биринджи болюк	7
Акъайд недир	8
Акъайднинъ мевзусы	8
Акъайднинъ гъаеси	8
Акъайднинъ усулы	9
Акъайднинъ башкъа ислямий илимлер	9
Арасындаки ери	9
Акъайд ильми насыл темеллерге эсаслана	10
Экинджи болюк	13
Иманнынъ тарифи	14
Иманнынъ дереджелери	16
Иманнынъ артмасы я да эксильмеси	17
Иманнынъ къуветли я да зайыф олмасы	17
Иманнынъ сыххаты ве	18
Бу сыххатнынъ шартлары	18
Иманнен амель арасындаки багъ	19
Иман ве имансызлыкъ джеэтинден инсанлар	23
Куфюрнен ширк арасындаки фаркъ	24
Ширкнинъ чешитлери	24
Учюнджи болюк	26
Аллахкъа иман	27
Аллахнынъ бар ве бир олмасы	29
Аллахнынъ сыфатлары	44
Аллахнынъ сыфатларынен алякъалы хусуслар	50
Аллаху таалаянынъ исимлери	51
Эсма-и хусна	55
Дёртюнджи болюк	60

Мелеклерге иман	61
Мелеклер насыл варлыкълар	62
Мелеклернинъ вазифелери ве чешитлери	65
Мелеклерге иманнынъ файдалары	68
Бешинджи болюк	72
Китапларгъа иман	73
Иляхий китап къаврамы	73
Иляхий китаплар не ичюн ёлланылды	74
Сухуф	76
Буюк китаплар	76
Алтынджи болюк	93
Пейгъамберлерге иман	94
Пейгъамберлерге ихтиядж	96
Пейгъамберлик ве вахий	97
Пейгъамберлернинъ сыфатлары	99
Пейгъамберлернинъ дереджелери	101
Муджизе	102
Пейгъамберлернинъ теблигъ эткен динлерде	102
Умумий эсаслар	102
Къуранда адлары кечкен пейгъамберлер	103
Хазрети мухаммед – сонъки пейгъамбер	104
Хазрети мухаммеднинъ муджизелери	105
Единджи болюк	109
Ахыретке иман	110
Ахыретнинъ барлыгъынынъ исбаты	112
Ахырет инамынынъ къыймети	115
Къыямет недир	116
Янъыдан тирилюв ве делиллери	119
Ахыретнинъ баскъычлары	122
Мукъфат ве джеза	128

Ахыретке инанмакънынъ	131
Аятымызгъа тесирлери	131
Секизинджи болюк	134
Къаза ве къадерге иман	135
Къаза ве къадер иле алякъалы ает ве хадислер	136
Ираде	138
Къаза ве къадер иле алякъалы тюшюнджелер	140
Тевеккуль	141
Рызкъ	142
Эджель	143

